

1324

12122

В. ВИННИЧЕНКО.

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

ЧОРНА ПАНТЕРА І БІЛИЙ МЕДВІДЬ
НАТУСЬ
ДОЧКА ЖАНДАРМА

РУХ

(891.79.2).

В. ВИННИЧЕНКО

ТВОРИ

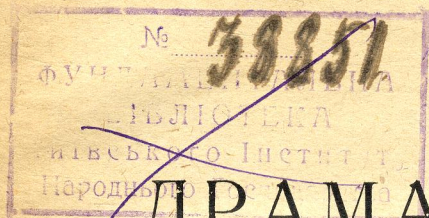
Том XIII

До друку зібрав Т. Черкаський

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО

0610

В. ВИННИЧЕНКО

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

ЧОРНА ПАНТЕРА і БІЛИЙ МЕДВІДЬ.—НАТУСЬ.—
ДОЧКА ЖАНДАРМА.

1324

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО

3/2-9u/5-6944

дописати Р

12118

Київ. 1927.

Трест „Київ-Друк“ 8-ма друкарня та квиткова печатня
вул. Л. Толстого (кол. Караваївська) ч. 5.

Укрголовліт 1823 (17366).— 1926

Зам. 37.— 4000

ЧОРНА ПАНТЕРА
І БІЛИЙ МЕДВІДЬ

П'ЕСА
НА ЧОТИРИ ДІЇ

ДІЄВІ ОСОБИ:

Корній Каневич (*Білий Медвідь*) — мистець.

Ганна Семенівна — його мати.

Ріта (*Чорна Пантера*) — його жінка.

Сніжинка.

Мулен — критик, журналіст.

Янсон

Мігуелес

Блек

Кардинал

Сафо

Лемонье

Мімі

Штіф

Лікар

} Мистці, їхні коханки й моделі.

Пожилеці з будинку, публіка, музики і гар-
сони в кафе.

ДІЯ ПЕРША

Велике ательє; в лівій стіні ззаду—двері в кімнату Ріти. Задня стіна—скляна, в ній двері на спільну веранду; скло матове на зріст людини. Трохи далі двері в коридор. По-над лівою стіною широка канапа, посередині стіл для їжі. Праворуч на самому краю кону стоїть велике, завішене білим, полотно, на якому, коли його одпинають і повертають, видно фігуру жінки, схожої до Ріти, що схилилась над дитиною. На стінах не видно малюнків, тільки рисунки вуглем або олівцем.

В ательє Ганна Семенівна. Повна, поважна пані, з добрим білявим лицем і розумними великими очима. Ходить обережно повз двері, що на веранду, і з заклопотаністю цієї вістію непомітно заглядає туди. В розчинені двері далеко видно покрівлі будинків города, а на переді фігури людей, які гаряче балакають між собою. Видно столик, на якому стоїть машинка спиртова, а на ній вариться щось у бланшаній риночці. Над риночкою клопотливо порається Мігуелес, горбоносий, смуглявий юнак в оксамитовому піджаці. Видно иноді спокійно-флегматичну постать рудого Блека з червоними баками, виголеними вусами й підборіддям. Він ходить, заклавши руки в кешені бурих, широких, оксамитових штанів, які носять італіянські робітники.

Щось помітивши, Ганна Семенівна швидко йде в ліві двері, силкуючись, щоб її не побачили.

Зараз-же за нею входить в ательє Корній. Великий, трохи незграбний, мішкуватий, мав довге, пишне, біле волосся, як грива, лице схоже на лице Ганни Семенівни, також з виразом доброї, спокійної сили. Нахмурено обома руками розчісує волосся назад і дрібними кроками товстих ніг ходить по ательє, поглядаючи часом у двері на веранду. Сідає на канапу. Через якусь хвилину входить Ріта з веранди.

Дуже тонка, гнучка, одягнена в чорне, лице з різкими рисами, розвиненими щелепами, лице жагуче, майже дике і грубе, але гарне.

Ріта (щільно й з жадним задоволенням вдивляючись в Корнія, підходить до нього. Немов здивовано говорить).—Що з тобою, Нію? Чого ти так раптово втік? Га?

Корній (кудовчачи волосся, силкуючись удати байдужого). Зовсім не втік... Я втік? От маєш...
Він має звичай взагалі робити різні рухи плечима, руками,—то тре носа, то поводить плечима, а особливо, як схвилюваний.

— Нате вам, я втік... Ха! От єсть...

Ріта. А нам всім здалося, що ти втік... Месьє Мулен навіть сказав, що ти побіг з таким виглядом, що так і здається, як вибіжить білий медвідь з ломакою в руках.

Корній (встаючи). Месьє Мулен—дурень, от і вже... Месьє Мулен! Подумаєш...

Ріта (з лукаво-радістною непомітною усмішкою). Ну, месьє Мулен не дурень. Це вже, мій Білий Медведик, трошки занадто. Месьє Мулен—перш усього знаменитий критик. І коли ти на нього будеш ревіти, то він тебе так одреклямує, що...

Корній (обурено). На! То що, що він критик, так я повинен спокійно дивитись, як... (Спиняє себе.) А! Дай мені спокій!.. І вже. Маєш... Критик, як-же... А! дай мені спокій...

Ріта (обережно, лукаво). Ти ревнуєш?

Корній. На, маєш... От єсть... Уже... Ха! Як-же, розуміється, до всякого французика. А, дай мені спокій. Тільки я от тобі скажу: коли я тобі вже не любий, ти вперед мені скажи, а потім уже що хочеш. От. А инакше... негарно. І месьє Мулен може полетіти догори ногами от туди на вулицю.. От і вже...

Ріта. Мені скучно... Я теж людина... Ти все з своїми картинами.

Корній. Ну, от... От уже скучно... (Підходить до полотна, машинально піднімає й дивиться на нього, видно, як помалу заглиблюється й забуває за все.)

Ріта. Розуміється. Не то, що скучно, а я не можу одна нести на собі всю сем'ю. Дитина хвора. Чому це досі лікаря немає? Може, доведеться виїхати... Чуєш, Нію?

Корній. А як-же... Звичайно...

Ріта. Та годі тобі.

Корній. Зараз, зараз... (Хутко повертається до Ріти, пильно вдивляється в неї, переводить знову погляд на полотно.) Гм!.. Безумовно... Слухай, може вже можна сьогодні трошки попозувати? Га?

Ріта (обурено). Ти сказився? Дитина хвора, а я буду з нею йому позувати?! Через тебе Лесик і хворий! Щоб ти знав!

Корній (винувато). Ну, от, через мене. От єсть. Просто собі... Йому-ж краще сьогодні?

Ріта (злісно). Зовсім не краще, а гірше... Лікар казав, що він не виживе в цьому кліматі, треба їхать. Ось зараз він мусить прийти й рішуче сказати. Ти-ж сам це знаєш. „Краще“.

Корній (дивиться на неї, раптом клацає пальцями й швидко повертається до картини). Безумовно! Так і єсть... Так-так-так... (Хапливо шукає очима). Де палітра, щіточки? Ех! Ну, нічого.

Ріта (стиснувши брови, хмуро дивиться на нього, різко і твердо). Мені треба грошей, Корнію!.. Ти чуєш? Я мушу купити лікарства.

Корній. Лікарства? (Тривожно.) Доктор прописав? Зараз, зараз. (Шукає по кешенях.) Ось маєш п'ять франків... Та було-ж уранці краще. (Дає гроші.) Бідний Лесьок... Ех, хлопчинка мій. Ну, та це-ж не той... Лікар-же казав, пройде... Га?.. Ах, яке якраз тепер свинство!..

З веранди чути голосні фрази й окремі слова.

— Артист не має нації...

— „Шлунок“...

— Форма?

— Яка форма?

— Що таке „форма“?

Ріта. В Парижі не пройде... Лікар не міг тобі цього сказати. Це тобі хочеться так думати...

Корній (прислухаючись до розмови на веранді, не уважно до Ріти). Ну, от... Звичайно, хочеться так думати... (Зупиняється, слухає). Але-ж... хворіють-же діти й тут...

З веранди:

— Одне мистецтво має вічність!

— О?

— От і „о“... Бо одне воно... форма... а всякий артист... Ха-ха-ха!..

Корній (до Ріти). Я зараз. (Хутко йде на веранду.)

Ріта. Корнію! Я маю поговорити з тобою.

Корній. Зараз, голубко, зараз... Я тільки два слова скажу... (Поспішно виходить.)

Ріта закусює губи й помалу повертається до дверей уліво. Звідти обережно виглядає й виходить Ганна Семенівна; питає:

— Ну?

Ріта (хмуро, різко). Нічого. Його ніщо не пробирає.

Ганна Сем. Але-ж хоч трошки ревнував?

Ріта. Та що з того? Зараз-же й забув. Якби я на його очах цілувалась з другим, а йому підставили його полотно, він-би й забув про мене. (Тріпнувши головою). Ну, добре!.. Хай так! Побачимо-ж коли так.

Ганна Сем. Ах, ти, горенько яке з цим хлопцем. Ну, й скажіть на милість, що сталося з ним. І не злого-ж серця, господи милостивий. І от-таке!

Ріта. Нічого! Ми ще поміряємось. Я дитини не оддам за полотно! О, ні! Хоч-би воно йому там було найгеніяльніше! Це ще ми побачимо. Хай іде до своєї Сніжинки, коли не любить, а брехати

собі не позволю. (Бере зі столу ніж і сильно встромляє його в стіл.)

Ганна Сем. Та що ви, Рітонько?! Він вас не любить?

Ріта (гордо). Ого! Хай спробує. Не в тому річ! Він мусить бути батьком, раз родив дитину. Сам застудив, дитина хвора, грошей нема і йому те все байдуже... Ще сміє ревнувати! Чекай... (Хмуро задумується.)

Ганна Сем. Коли ревнує — знак хороший... Ах, біда яка!.. І не злого серця, господи милостивий... Ну, а цей Мулен хоче купити картину?

Ріта. Хоче, здається. Тільки Корній ніби не розуміє моїх натяків. А якби я схотіла, Мулен купив-би. Та й йому самому вигодно купити... А поганий все-таки спосіб ми придумали, мамо... Негарний...

Ганна Сем. Е, моя дитино, коли сем'ю рятувати, то всякі способи хороші. Аби дав бог, щоб поміг тільки, щоб очулось його серце... Сем'я більше за все...

Ріта. Не в тому... А в тому, що й я може-ж не дерево.

Ганна Сем. (тривожно). О? Ну, в такому разі краще вже... О, хай бог милує! Краще вже хай свої геніяльні картини малює...

Ріта (саркастично). Так? Аби синкові жінка вірна була? Ха-ха-ха! Може і з тим скажете помиритись, що він на Сніжинку задивляється? Аби йому добре було? Овва! Коли він так, то й я не буду мовчати. До якої це пори буде?! Дитина? Він кидає і я кину! Хай!

Чути плач дитини. Обидві прислухаються.

Ріта. Лесик плаче! (Раптово тривожно кидається й прожогом вибігає в сусідню кімнату.)

Ганна Сем. (ідучи за нею, з сумною посмішкою хитає головою). Ой, така як-раз, що кинеш! (Виходить.)

На веранді весь час чути глуху розмову. Чується стук. Потім двері з веранди одчиняються і входить Мулен.

Він не молодий уже, але рум'яний, з червцем, очі розумні, хитрі, сластолюбиві й веселі. Пишна золотиста борода розчісана гарним віялом. Волосся посередині з пробором, в оці монокль, одягнений з чисто паризьким шиком.

Мулен. Madame? (Озирається. Прислухається до кімнати, з якої чути плач дитини.)

В дверях на веранду з'являється Сніжинка.

Вона гарна, ясно-біла, вся пухка і жвава, з яскраво червоними губами. Рухи повільні і граціозні, як льот сніжинки, вбрана з тонким і випещеним смаком, любить собою й почуває владу своєї краси і привабливості.

Сніжинка (з легкою посмішкою слідкує за Муленом. Потім входить з ним в ательє й питає): Месьє, певно, хоче спитати madame, як вона відноситься до теорії мистецтва Гюйо? (Лукаво посміхається.)

Мулен (сміючись). Мадемуазель Сніжинка чудесно вміє проходити до самого дна душі людини. Ви як-раз вгадали моє таємне бажання.

Сніжинка. Я надзвичайно рада! І думаю, що мадам Пантера, чи то пак!—мадам Каневич з великою охотою скаже вам. Я підкреслюю, месьє, вам, бо з другими вона не охоче про це балакає. Месьє Мулен не вірить? О, в такому разі вона нічого не скаже й ви нічого не знаєте. Розумієте? Хто в себе не вірить, тому ніхто другий не повірить. (Лукаво.) А в таких справах як „теорії мистецтва“ треба в себе вірити.

Мулен (розуміючи її). Ха-ха-ха! Може-б ви мені дали кілька лекцій віри в себе?

Сніжинка. З охотою. Перш усього, треба кувати залізо, поки воно гаряче. Раз. Comprenez? Друге: чого хочеш, те мусиш вважати найбільшим за все. Два. Comprenez? Третє. „Теорія мистецтва“ мусить обговорюватись не... не під носом у мужа. Voilà tout, mon ami!

Мулен. Дуже прохаю вибачення, шановний професоре, але мушу запитати: який ви маєте емпіричний ґрунт для ваших багатоцінних тезив?

Сніжинка. Мужчині це дуже трудно зрозуміти, але жінщина зразу бачить. Раджу вам довіритися моїм тезам.

Мулен. З великою приємністю. Але... Але ще одно питання. Бачите, я держусь того вузько-утилітарного погляду, що людина все робить, навіть дрібниці, маючи себе на увазі, така моя філософія. І от збираючи перли, які сипле мені мадемуазель Сніжинка, я хотів-би уяснити собі, які перли вона збере за це? Ха-ха-ха!

Сніжинка. Сніжинка буде задоволена щастям свого ближнього.

Мулен. Який зветься Білим Медведем?

Сніжинка. Фі, mon cher, ви маєте поганий смак ставити крапки над і.

Мулен. Pardon! (Посміхається, тре руки, ходить по хаті. Зупиняється.) Ні, слухайте, серйозно ви маєте дійсні підстави до таких порад мені? Га?

Сніжинка. Я маю серйозні підстави. Раджу слухатись мене. Потім от-що: ви хочете купити полотно Корнія?

Мулен. Хочу. Чудесне полотно... Власне, не так той... школа, розуміється, трохи...

Сніжинка. Не крутіть. Полотно—чудесне. І ви на ньому заробите в двадцять раз більше.

Мулен. О, мадемуазель!

Сніжинка. C'est ça. Нічого! Але раджу вам зараз не купувати. Розумієте? Не купуйте!

Мулен. О? Він виставить її в салоні і я вже не зможу тоді купити... Ваша рада...

Сніжинка. Ах, так? Значить, ви не визнаєте один з моїх принципів, що те, чого хочеш, мусить

бути більш за все? Ні? В такому разі, adieu! Чорна Пантера не для таких! Фі, жадний!

Мулен. Я вагаюсь між двома родами краси. Полотно і..

Сніжинка. І гроші!

Мулен (сміючись). Гроші—теж краса.

Сніжинка. Фі! Я з вами більше не хочу балакати. Ви розумієте красу?

Мулен. Смію думати.

Сніжинка. Ха! Ви? А хочете, я вам покажу красу. (Хутко повертається до дверей на веранду, ляскає в долоні і кричить:) Алло! Алло!

В дверях з'являється худа висока постать Янсона.

Лице непорушно спокійне, виголене, голандське; в зубах завжди люлька. Очі дивляться на все спокійно, упевнено, а на Сніжинку м'яко і віддано.

В один-же час з дверей вліво виходить Ріта і, звертаючись до Сніжинки, говорить:

Ріта. Вибачте, але я прошу не кричати так дуже, у нас хвора дитина й це її лякає.

Сніжинка (широ-злякано). Ах, простіть ради бога! Бідний мій Лесик! Я йому зробила боляче?

Ріта (м'якше). Він став такий неспокійний.

Янсон підходить і мовчки стає перед Сніжинкою з спокійним чеканням в лиці.

Сніжинка. Простіть, Ріто. Більше не буду. Поцілуйте його за мене. Я, бачите, хотіла тільки показати месє Мулену красу. Він її розуміє тільки в грошах.

Мулен. Pardon, смію сказати...

Сніжинка. Нічого не смієте сказати. Хоч ви й багато пишете про красу, любов і таке инше, а їх не знаєте. Пляшка вина, добрий ростбіф і пікантна проститутка,—от вся ваша краса. C'est ça, monsieur. Янсоне, ви розумієте красу?

Янсон (спокійно пихкаючи люлькою). Сподіваюсь, що розумію.

Сніжинка. Подивіться, який тут етаж.

Ріта. Перший, можете не дивитись.

Янсон, не звертаючи уваги, іде до вікна на вулицю, розчиняє й дивиться вниз.

Сніжинка. Скільки футів буде до землі?

Янсон. З тридцять.

Сніжинка. Янсоне, ви розумієте красу?

Янсон (спокійно, флегматично). Розумію.

Сніжинка. Станьте на вікно і стрибайте вниз.

Янсон, пильно подивившись на неї, мовчки бере стілець, підставляє й вилазить.

Ріта. Сніжинко, що ви робите? Лишіть. Що за дурниці. Янсоне, злізьте, я не дозволяю!

Янсон, не звертаючи уваги, лізе на вікно з люлькою в зубах.

Мулен. Месьє Янсоне, ви-б хоч люльку свою лишили тут.

Сніжинка. Янсоне! Злізьте. Я згадала одну істину з Євангелля про бісер. Злізьте!

Янсон мовчки злазить, зачинає вікно, ставить на місце стілець і одходить.

Сніжинка (до Мулена). Можете купувати полотно. (До Ріти.) Цей бівштекс хоче купити полотно Білого Медведя! Ха-ха-ха!

Мулен (з витонченою і злісною іронією). Не дивлячись на те, що мадемуазель Сніжинка на цьому втеряє.

Сніжинка. Я? О, прошу. Я нічого не можу втеряти.

Ріта. В чому річ? Я нічого не розумію. (До Мулена.) Ви справді хочете таки купити полотно Корнія?

Мулен. З великою охотою, але месьє Корній не продає й не продасть.

Сніжинка. А ви його налякайте, що як не продасть вам, напишите про нього руйнуючу критику, що полотно його—нікчемність. Та і в салон можете не допустити. Гроші—сила.

Мулен. Мадемуазель Сніжинка сьогодні холодна й гостра, як в тундрах Сибіру.

Сніжинка. Скільки-ж ви даєте? Корнію! Ідіть сюди!

Мулен. Я ще нічого не даю... (до Ріти.) А мадам згодилася-б, щоб її прекрасний образ був прикрасою мого кабінету?

Ріта. Ви хіба лишили-б його у себе?

Сніжинка (іронічно). О, напевне! Через два дні був-би уже у Швайцера і продавався-б в тридцять раз дорожче!

Мулен. Ви занадто, мадемуазель, читаете в душах!

Сніжинка. А особливо в таких, як ваша! Входять Корній, Блек і Мігуелес. Блек і Мігуелес з ложками в руках, їдять з кастрюльки кашу, яку держить в одній руці Блек.

Мігуелес (палко до Блека). Мистецтво мусить відбивати все! А найперш страждання, радість людей! Мистецтво...

Блек (спокійно). Дуже прошу. Я вчора страшенно страждав животом... Може-б ти проявив це таємне страждання...

Мігуелес. Вульгарність не одповідь!

Сніжинка. Білий Медведю! Слухайте, продасте ви своє полотно месьє Швайцеру, чи то пак Месьє Мулену?

Корній (здивовано). Я ніяке полотно не продаю, панове... От есть! Ніякого полотна не маю. Я все вже продав, що мав. (Поводить рукою по стінах.)

Сніжинка. А це?

Корній. Це—в Салон. І воно не скінчене... От маєш. Тут роботи ще... Ха! Ні-ні, месьє Мулен, тут лучче й не думайте... І не думайте... Тут, мої панове, плюс!.. Це моя робота. Тільки моя! В цьому, мої панове, моя, скажу я вам, надія... От...

Мігуелес (грізно). Продать?! Що продають?! Це полотно? Зараз? (до Мулена.) Ану, спробуйте, мес'є, купити його! Ану! Це полотно купити! Та ви знаєте, що в цьому полотні? Ну? А! Ви, критики! Тут імпресіонізм, реалізм, натуралізм? Правда? Тут — бог! Розумієте? Ви можете бога купити? Говоріть!

Блек. Їж кашу, Мігуелес.

Мігуелес. Я сам цими руками порву полотно, як сеньйор Корній продасть його вам. Voilà!

Блек. Мігуелес, їж кашу, бо не зостанеться.

Мігуелес машинально бере кашу з казанка.

Мулен. Сеньйор Мігуелес більший рояліст, ніж сам король... Але мушу спитати, колись-же та продасть мес'є Корній своє полотно?

Сніжинка. Із Салона продасть! Ось коли.

Мігуелес. Безумовно! (Їсть кашу.)

Корній. Мої панове! Я мушу наперед скінчити його... Наперед треба, знаєте, скінчити. А я не знаю, чи до Салона встигну... Ну, як там, Ріто, Лесику, га?

Ріта. Зараз лікар прийде, питаєш у нього.

Корній. Ну, от, лікар. От єсть. А полотно стоїть... От і маєте... Салон.

Сніжинка. Ех, Білий Медведю, скували ви себе лікарями, Лесиками, пелюшками! (Дивиться з сміливим викликом на Ріту.) Артист мусить бути вільним од усього і жертвою тільки краси! Правда, сер Блек?

Блек. Yes!

Ріта. Білий Медвідь, Сніжинко, так і робить, не бійтеся!

Сніжинка. Так? О ля-ля! Хіба такі вільні? Ха! Вільні трошки інакше виглядають. Ех, славне було колись Запоріжжя! От, мес'є Мулен, знаєте, було колись в українців таке військо, яке не знало

сем'ї. Це були рицарі війни і краси! Коли чого хочеш добути, то мусиш все йому віддати. От всім артистам Січ Запорізьку установити. Киями того, хто одружиться.

Ріта (холодно-вороже). Так? О, таких „рицарів“ багато знайдеться.

Сніжинка. Ви думаєте? Ой, ні. Сильних мало. Через пелюшку не переступлять. Ха-ха-ха! Ходімте, Янсоне! Мігуелес, не стережіть полотно, все одно продадуть. (Стук у двері з коридору.)

Ріта. Ввійдіть.

Входить лікар. З настовбурченими сивими бровами і різким крикливим голосом.

Лікар (киває всім головою, до Ріти). Ну, як? Що нового? Нічого?

Ріта. Нічого.

Лікар. Температура не впала?

Ріта. Ні.

Лікар. Треба подивитись. Ходімте (Ідуть наліво.)

Корній кудовчить волосся, ходить по хаті.

Сніжинка. От, Мігуелес, женіться й малюйте дітей і їхні стражданн.

Мігуелес, В стражданні дитини найбільше чистоти і краси!

Блек. Я як був малим, то тільки й знав, що страждав на шлунок.

Мігуелес. Ти з пелюшок—циник.

Блек. Навпаки, найчистіша і найгарніша, виходить, істота.

Мулен підходить до полотна, піднімає покривало й дивиться.

Мігуелес (обертаючись туди, до Блека). Ти подивись: ну, що варті всі ваші вазочки, голі тіла, фантазмагорії перед цим великим... Цшшш... Цим вселюдським, цим виразом любовної скорби матери над дитиною... Тут... тут... чорт забирай, тут історія людей, тут екстракт всякої любови і краси. Ну,

ти, шлунок, подивись! Та це полотно весь салон ковтне, весь, з усіма вашими примітивами, імпресіонізмами і всім лахміттям! Ось де краса! Бачиш шлунок?

Блек. Їж кашу, Мігуелес бо буде порожній шлунок.

Сніжинка (різко). Це — краса? Це—інстинкт! Краса не тут. Картина показує тільки, що в автора велика сила й більше нічого, яка навіть такий пошлий мотив може зробити гарною симфонією тонів. Але вона-ж і показує, що автор гине! Білий Медвідь гине в пелюшках!

Корній (виходячи з задуми). Що?.. А, панове, лишіть... Е, що там дивитись.

Мулен. Месьє Корній, я можу знайти вам доброго покупця на це полотно. Правда! Хочете?

Корній. А, мої панове, дайте мені спокій... Нікому я не продам. Ну, що ви, їй-богу... Та й не до полотна мені... От маєш... Хай воно собі...

Сніжинка. Ходім, Янсоне!

Виходить лікар, за ним Ріта.

Лікар (до Корнія). Сина треба вивезти з Парижу. І як найшвидше. Помре. В Італію або в гори. Цими-ж днями.

Корній (розтеряно). Цими днями?

Лікар. Чим швидше, тим краще. Говорю рішуче. (До Ріти.) Що прописав,—робити зараз-же...

Корній. А тут не можна допомогти?

Лікар. Сказав—ні. Прощайте. (Виходить, хмуро уклонившись всім.)

Сніжинка (хутко підходить до Корнія, сильно стискає йому руку, і з чуттям говорить). Ех, ви! Бувайте... Ходіте, панове!

Всі прощаються й мовчки виходять.

Ріта. Ну?

Корній ходить по хаті, кудовчить волосся, тре носа, поводить плечима.

Ріта. Ну, Корнію!

Корній. Ну, що?

Ріта. Що-ж ти думаєш?

Корній. У нас нема грошей.

Ріта. Я це знаю. Ти мусиш достати.

Корній. Де? (Здивований.)

Ріта. Де хочеш.

Корній. Я не можу достати... Де-ж я достану?... Даєш... Якби я міг достати... Мені он треба за місце в Салоні, потім... той, потім франків сто, щоб... ну, словом, за протекцію... А де я візьму?

Ріта. Ти мусиш достати.

Корній. Господи боже мій! Та де-ж я достану?! От єсть. Що я не хочу, чи що. Ну, маєш собі... „Мусиш“. Ну, мушу, ну, так що? Де-ж я візьму? „Мусиш“... Розуміється, мушу... Гм! „Цими днями“... Я не можу цими днями... От єсть: я не можу тепер із Парижу їхати.

Ріта. Значить, ти цілком свідомо вбиваєш Лесика?

Корній (вражено). Ріто?! Та як ти можеш... Господи боже мій! Лесика... Ех!.. „Цілком свідомо“... От це маєш!

Ріта. Цілком свідомо. Ти знаєш, що від тебе залежить його вирятувати й ніби не догадуєшся.

Корній. Я знаю? Я?!

Ріта. Ти.

Корній. Що ти хочеш сказати.

Ріта. Те, що ти сам весь час думаєш.

Корній (сердито-тривожно). Я нічого не думаю. От єсть! Ну, що-ж я думаю? Я нічого не думаю. Говори, що я думаю?

Ріта. Ти думаєш, що треба продати полотно.

Корній. Продати полотно? Яке полотно?

Ріта. Он те.

Корній. Ну?

Ріта. Та й усе.

Корній. Та що ти говориш?! Щоб я продав це полотно! Нескінченим?! Та як-же це можна? Що ти говориш? Ха! Щоб я продав це полотно. От узяв, і продав, і все. Наче старі штани... От—це єсть! От то-то! Ха-ха-ха!

Ріта. Це—єдиний вихід. Або смерть Лесика, або продаж полотна.

Корній. Та чого-ж смерть? Ну, маєш собі! Прийшов якийсь ідіот, сказав смерть і вже. І єсть. Чого смерть? Чого смерть?

Ріта. Того, що ця хвороба у малого може не сьогодні-завтра перейти в скоротечний туберкульоз і в два дні його не стане. Розумієш?

Корній. Та хто сказав?

Ріта. Лікар.

Корній. А, маєш, лікар!...

Ріта (надзвичайно тихо). Корнію! Не доводь мене до... Ти виявляєш такий егоїзм, що мені гидко до... бажання плюнути на тебе. Щоб прикрити цей егоїзм, він лікаря не вірить. А кому-ж вірити? Сніжинці твоєї?

Корній. Ну, то що я маю робити? Ну? Продати полотно? Та хто його купить нескінченим? Маєш!

Ріта. Мулен купить.

Корній. А, Мулен! Ага, це розуміється... „Мулен купить“. А я як? Як-же я, ти подумай, ну, ти подумай: продать полотно, це полотно... А я-ж як? Так от собі живи потім і все... Та чи можеш подумати це: не скінчить і продать?...

Ріта. Можу.

Корній (глибо ковражений). Можеш?! Не скінчить, одірвать половину серця і кинуть. А, маєш, та цього не буде! А,—цього не буде ні-за-що. А,—візьми всього мене тоді й викинь! Що то, справді! Прийшов якийсь лікар і вже, маєш. Та що то? Лесик

не вмире, я скінчу і тоді... тоді можеш продавати... Та не купить Мулен! Ні-за-що не купить. Хто може купити нескінчене полотно? Де ти бачила?

Ріта. Він зараз гроші дасть, а скінчиш потім.

Корній. Він не дасть.

Ріто. Дасть. Позичить.

Корній. Не дасть, кажу я! Він позичить знаєш за що? (Дивиться на неї.) А, маєш. А так, я не позичу!

Ріта. Він купить нескінчене.

Корній. А я нескінченим не продам. От і єсть.

Ріта. Що-ж ти хочеш?

Корній. Нічого. Дай мені спокій. (Чути плач дитини.)

Ріта схоплюється й вибігає.

Корній ходить по хаті, кудовчить волосся. Через якийсь час Ріта з дитиною на руках входить в ательє, за нею Ганна Семенівна.

Корній (хутко підходячи до Ріти, яка сідає на канапі.) Ну, що, як? Чого він плакав? Леську! Ти чого плакав, га?... Ти чого плакав, медвежа мое біленьке, га? Який він став... Болить, га?.. Посміхається... Ах, ти-ж мое дитинча хороше... (Зворушений сідає й дивиться на сина.)

Ганна Сем. (обережно милуючи по голові Корнія.) Сину!.. Тільки не сердься... Ну, подумай сам, чим-ж ця крихточка винна, га? І хіба-ж таки вона не дорога за шматок того, прости мені, рядна? Синочку, продай...

Корній. Мамо... (Кудовчить волосся.) Ви, мамо, бачите, все судите по-своєму... А я по-своєму. От і єсть... О...

Ріта (нахиляючись до дитини). Лесику, скажи татові, що він тебе не любить... Скажи йому, що він безсердечний, жорстокий...

Корній. Ну, от маєш... Та ти подумай-же, як я можу це зробити? Ну?... Так зразу... На, трах, продав, нема нічого, порожній весь.

Ріта. Ти не порожній... Ти знов будеш. Син—
один, а полотен ти можеш написати багато... Це-ж,
Нію, один жах і егоїзм, що ти навіть вагаєшся...
Ну, подивись на нього, невже ти можеш допустити,
щоб це твоє живе, рідне тобі, творіння, погинуло...
Це-ж ти, частина тебе. І ти оддаси за те мертве
рядно? Нію!

Корній. Ну, це ти... То не мертве... І то ча-
стина мене... А, боже, боже?

Ганна Сем. Синочку, ось утрюх благаємо
тебе... Хіба-ж тобі таки так важко... Ну, подумай-же
хоч сам: шматок полотна, фарби і живе творіння,
дитина твоя...

Ріта (підносячи Лесика до Корнія). Обніми, тата,
попрохай його, Лесика, попрохай.. Потягни за вуса...
Посміхнись до нього... Дивись, як він посміхається
до тебе, якби він знав, що ти присуджуєш його
на смерть!

Корній. Ну, що ти їм скажеш! Видумали собі
смерть і маєш... „На смерть“. Яка смерть? Ніякої
смерти нема й не буде! Правда, моє медвежатко?
Правда, моє дитинча хороше? Ніякої смерти, будеш
вели-и-кий, великий, виростеш, будеш малювати...
Посміхається... Будеш? Га? Як слабенько кривить
губки... Змінився все-таки... От рисочка нова... Не
дам, не дам тобі, моє бідне, померти... Мій Лесик
не помре, ні-ні, тато не дасть. Правда? Тато та-
кий великий, його Медведем звать, він нікому, на-
віть смерті Лесика не дасть... От маєш... причепи-
лась до мого хлопчика... Вимучила його, малюсінь-
кого, беззахисного... Он рисочки нові йому нама-
лювала... Зовсім нові... (Пильно вдивляється й далі говорить
уже неувважніше, майже машинально.) Рисочки цілком
інш... От одна... І губки... І носик... Бідного хлоп-
чика. (Озирає схилену Ріту й Лесика.) І у мами...

Ріта подивляється на Ганну Семенівну, яка відповідає їй підбадьорюючим, задоволеним поглядом і хитанням голови.

Корній. Зовсім нові рисочки... І не такі... не такі... Гм!.. Зовсім не такі... а. Ну-да... От тут... Безумовно! (Схоплюється й біжить до полотна, піднімає покривало й дивиться.)

Ріта (стрепенувшись, перекидається повним одчаю поглядом з Ганною Семенівною). Корнію!!..

Корній. Зараз, зараз... Я одну хвилиночку. Одну хвилиночку... Моментально... Так-так.... Зовсім не так... Зараз, зараз... (Хапливо бере з столу папітру й щіточку.) Зовсім не так... Зараз, голубко, зараз... Ми все це зробимо... я тільки... Все буде добре... (Поспішно мішає фабри. Біжить до Лесика, вдивляється, одмахуючись од Ганни Семенівни й Ріти, які тягнуть його.)

Ріта. Корнію!!! Я тобі говорю, схаменись!

Ганна Сем. Сину! Та зглянься-ж ти, хіба-ж тепер час...

Корній. Зараз, зараз... Ну, хвилиночку... Моментально... От тут... Ну, безумовно. Ах, зовсім це не те!.. (Біжить до полотна, зупиняється, дивиться, з одчаєм.) Не те! Зовсім не те! Все к чорту. (Кудовчить волосся.)

Ріта. Корнію! Іди сюди.

Корній. Ах, дайте мені спокій! Ну, що там? Ну, не можна-ж так! Ну, добре, я знаю, Лесик хворий... Дайте-ж мені... Не можна-ж так! (Одходить од полотна, вдивляється. Біжить до дитини.)

Ріта (сильно хапає його, притягує до дитини). Це хто! Говори!

Корній (здивовано). Що ти, Ріто?

Ріта. Я тебе питаю, хто це! Син твій?

Корній. Ріто!

Ріта (беручи його руку, прикладає до лица дитини). Чуєш?

Дитина починає плакати.

Корній. Ти йому боляче зробила!

Ріта (жагуче, гнівно). Ні, ти йому боляче робиш! Ти його вбиваєш. Чуєш ти? Дитина помре. Помре! Але я тебе загризу тоді! Задушу власними руками! Май це на увазі.

Корній (в одчаю). Ріто. Ріто... От єсть... Ну, добре, ну, заспокойся; я подумаю... (Дитина плаче.) Тш-ш... Цить, Лесику, цить мій малесенький... Все буде добре... Все... все... (Чмокає, дитина змовкає. Корній понуро задумується, дивлячись на нього.)

Ганна Сем. Сину! Ну, хіба-ж таки можна бути таким? Ну, нехай собі там малюєш, але-ж де-ж таки видано, щоб рідну дитину зневажати через те... мистецтво... Мистецтво, сину, не дасть тобі того, що жива людина.

Ріта. Корнію. Говори: продаєш?

Корній глибоко зідхає. Мовчить. Тихо робить рукою дитині забавку.

Ріта. Корнію!..

Корній (знову зідхає. Стає на коліна перед дитиною й з любов'ю дивиться на неї). Не знаю... Підожди трохи.

Ріта. Не можна ждати. Сьогодні-ж треба...

Стук у двері і зараз-же входить Сніжинка. Немов схаменувшись, у порога зупиняється.

Сніжинка. Ах, вибачайте, я думала...

Ріта (раптом дико й люто схопившись, робить рух, немаче збирається стрибнути на неї. Різко). Вам чого?

Корній встає й озирається.

Сніжинка (здивовано посміхається). Що з вами? Ви, дійсно, як пантера, готові кинутись на мене. Я прийшла на хвилинку спитати: чи Білий Медвідь виїжджає, бо тоді його ательє хоче взяти Клара. Але я бачу... (З посмішкою повертається йти.)

Корній. Мое ательє?

Ріта. Клара ваша може брати. Ми їдемо.

Корній (здивовано). От маєш! Мое ательє... З якої речи! От єсть!

Ріта. Ти-ж не будеш лишати його за собою.

Корній. А, боже... (Кудовчить волосся.) Та хіба... Та я не знаю, чи ми поїдемо ще. Я не знаю, От! (До Сніжинки.) Хай Клара не сподівається.

Сніжинка. А я вже думала...

Ріта. Клара може сподіватись. Так і скажіть їй.

Корній. А, Ріто, так-же не можна... Ательє моє, я в йому роблю... А, маєш... Чи поїду, чи ні, а ательє... (До Сніжинки.) Хай шукає інше. От єсть...

Ріта (чітко і глухо). Так?

Корній. Безумовно... Що ти за мене, справді, той... Я сам знаю... Я за тебе не рішаю...

Сніжинка. Так я й скажу. (З посмішкою граціозно вислизає з кімнати.)

Ріта. Так, значить, ти не продаєш картини?! Корнію! Гляди! Продаєш чи ні?

Корній. Ріто... Не можна-ж так зразу.

Ріта. Ні, тільки зразу! Ні?.. Ні?.. (Дрижить уся.) Добре... (Кладе дитину на канапу.) Візьміть, мамо, Лесика. (До Корнія.) Чудесно. Тобі, розуміється, більше хотілось-би з цією проституткою...

Корній (скивившись). Ріто, Ріто...

Ріта. А що? Ні? Всякій проститутці сем'я гидка... Ну, добре!.. (Біжить до стіни, здіймає пальто, капелюх, одягається.) Тебе душить сем'я? Тобі дорожше полотно і Сніжинка? Так? Ти думаєш, що я буду твій „очаг“ берегти? На, маєш, я тобі тепер покажу! Слухай, от тобі заявляю: ти не хочеш піддержувати сем'ї, і я не хочу. Ти живеш для себе, і я буду. Хай Лесик помирає, мені все одно. Я не можу сидіти над ним і дивитись на те, як він гине. Я буду теж жити. Поки ти не згодишся продати картини, ти мене не побачиш в сем'ї. Чуєш?

Ганна Сем. (тривожно). Ріто, що ви таке задумали?

Ріта. Мамо! Я говорю серйозно. Хочете—бережіть Лесика, хочете—ні, я тепер пальцем не вдарю,

хоч-би зо мною... (Люто зіплює зуби. До Корнія.) Ти продаєш картину? Говори!

Корній (уперто) Ріто, не безумствуй.

Ріта. Ні?! Я тебе питаю: ні?

Корній (на злість уперто). Ні!

Ріта. Ну, так прощай!! (Вибігає.)

Ганна Сем. Ріто!! Господи, що-ж це діється. Сину, ради бога, що ти робиш?! (Дитина починає плакати.)

Корній (стає на коліна й починає потішати її, цмокаючи і примовляючи). Цить, моє хороше, цить, дитинко, цить, хлопчик мій білесенький. Мама твоя—дика, безумна, але вона вернеться.

Ганна Сем. Сину! Скажи-ж, що ти собі думаєш?

Корній (холодно, уперто). Нічого, мамо... Лесик видужає... Вона завтра прийде... Цить, моє покинуте бідне медвежатко... Цить, моє життя, цить! (Дитина плаче. Підводиться, хапає себе за гриву й поводить з мукою головою.) Ах, свинство-ж яке, боже мій...

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Артистичне кабаре, поділене надвоє колонами. В другій, задній половині, видно стойку з пляшками, закусками і т. п. За столиками публіка. Глухий гомін балачок, музики і сміху.

В першій половині ряд столиків. Передні порожні. За задніми сидять дві групи. В першій позаду: Мигуелес, Блек, дівчина з білим боа, тихо балакають.

В другій попереду Кардинал, поважний суб'єкт, з довгим волоссям, немолодий, одягнений з претензією на оригінальність; Лемон'є, гарний юнак з похмурим лицем, Мімі, гарненька „модель“, Сафо, жвава, непосидлива. Побіля крутяться гарсони.

Сафо.. Гарсон! Гарсон! Прошу жовтого лікеру на рахунок цього пана. (Показує на Кардинала.)

Кардинал (поважно). Дитино! Не вводь в блуд одного з малих цих! А ти, сину мій, не подавай, бо ризикуєш своєю кешенею одповідати перед хазяїном. Істино говорю тобі, Сафо: лукаву й жадну душу маєш...

Сафо. Ха-ха-ха! Ти сьогодні, мій старенький, в чудовому настрою. Я беру з собою сьогодні на ніч Мімі, бо мій Кардинал удушить мене проповіддю до ранку. (Жалібно.) Старе-е-нький, я питки хочу, фі, соромся, скупердяго!

Кардинал. Дитино, — сказано: аз прийду і нап'єтєся. Чекай, прийде Еміль... і...

Хутко входить Штіф, худенький, вузьколиций, худий, сіруватий.

Штіф Bonjour, messieurs — dames! Servus! А! Два Аякси!.. Ся маєте? Servus, Кардинал! (Тоненьким голоском до Мімі.) Мі-мі! (З Сафо ручкається сильно, бурно. Ляскає по спині Лемоньє, що хмуро одсувається.) Гарсон! Вос! Раз-два! (Вішає пальто на вішалку.) Мої панове! Я весь горю! О, не коханням, не цим святим і... і чудовим вогнем. (Позирає на Лемоньє.)

Кардинал. А грішним і низьким голодом.

Штіф. О, ні! Сьогодні я снідав. Ні, щось інше з'їдає мою душу. Уявіть собі, кого я тільки-що бачив?

Сафо. Жовту Габріель!

Штіф (зневажливо кривить губи). Пфе! Я про неї й забув думати. Мулена з Чорною Пантерою.

Сафо. О-ля? Де? Коли?

Кардинал. Дитинко, не хвилюйся, все можливо на цім вередливім світі.

Штіф. Знаєте, де вони були ці дні, як вона так трагічно кинула свого Медведя.

Мігуелес. (Встає й підходить. Гаряче): Ви бачили сеньйору Каневич?

Штіф. Так, сеньйоре, я бачив сеньйору Каневич з сеньйором Муленом.

Сафо. Значить, вона вже тепер його amie? О, бідний Білий Медвідь! Він такий симпатичний!

Штіф. О-ля! Це ще не відомо, хто бідний! В тому-то й трагедія нашого бідного Мулена! Уявіть собі: вона вже третій день живе на його гроші, наняв їй на Grands Boulevards квартиру, їздить на автомобілях і... (піднімає палець до гори) і... ще ні одного поцілунку! Ха-ха-ха.

Сафо (з ширим жалем). О, бідний!.. Та як-же вона так сміє!

Кардинал. Дитинко, не хвилюйся, все можливо. Ну?

Штіф. Ну, і що вам більше! Хіба це не тра-

гедія? Мулен і такі видатки! От влопався... Ха-ха-ха! Якби ви його бачили! От запалила! Очі горять, сам аж схуд... Двісті фраків за два дні... Сам казав...

Лемоньє. Меррзота! І тут підрахував.

Штіф. О, Мулен скрізь, топ вієх, підраховує! Двісті франків! На́, це Мулен тепер мусить чимсь одплатити.

Мігуелес. А ви звідки знаєте, що ні одного поцілунку? Хіба вони не разом живуть?

Штіф. О, ні! Він казав, що вона чогось жде. Взагалі я вам скажу, мої панове, це надзвичайно пікантна історія. Як розказував мені Мулен, це щось екстравагантне. Це любов якоїсь дикунки. Вона то обіцяє йому неземні блага, то сміється з його; рветься, то сидить, як камінь. Потім схоплюється, велить взяти себе в шантани, регочеться, робить скандали. Але це... о, в цьому і є трагедія нашого Мулена, це його найбільш притягає до неї! Ха-ха-ха! Ох, натягне вона великого носа старому Мулену. Але-ж я буду радий.—Ого!

Мігуелес стріпується й одходить до свого столику.

Лемоньє. Через що-ж Мулен вам все це розказував?

Штіф. О, ми з ним близькі приятелі! Мій добрий Мулен... О! ще як він був простим репортером, ми з ним зналися.

Сафо. Ах, я хотіла-б ще раз побачити цю дикунку! Вона дуже гарна! Правда, старенький? Ти-б у неї закохався?

Кардинал. Досить з мене—і цивілізованої... Я вже... (Змовкає.)

Входить Корній похмурий. Озирається, ніби кого шукає, киває всім головою, роздягається й сідає окремо за передній столик.

Корній (Гарсону, що підійшов). Вос.

Штіф і компанія переморгуються.

Корній (голосно до Мігуелеса). Мігуелес, Сніжинки ще не було тут? Не бачили?

Мігуелес. Ні, не було. Вона має зараз прийти.

Корній. Ага... Дякую... (Задумливо тарабанить пальцями по столику.)

Штіф (до Мігуелеса). Eh bien, топ аті, як-же там з Салоном? Приймуть вас?

Мігуелес. Я з Салоном нічого спільного не маю! Хапуги й чиновники! Їм-би виставку свинячих окороків робити, а не мистецтва. Товстопузі буржуа!

Штіф. Ха-ха-ха!

Кардинал. А вашу, Блек, роботу візьмуть?

Блек. Сподіваюсь.

Кардинал. Як-же ви думаєте про них?

Блек. Чудесні люди. Знавці мистецтва.

Штіф і Сафо сміються.

Мігуелес. А ти не підмазував Сербена? Ні?

Блек (безрухомо-спокійно). Підмазував.

Мігуелес (палко). Ну? І вони—чудесні люди?

Блек. На цей раз для мене чудесні.

Мімі весь час обережно, але неодступно ніжно кокетуючи, зачіпала Лемон'є, часом щось шепочучи.

Лемон'є (раптом підводячись, до неї хмуро): Ходім.

Мімі (охоче, хутко встаючи, до всіх): Adieu.

Сафо. Ти куди?

Мімі (скромно). Ми підем прогулятись.

Лемон'є, оглядаючись, ні на кого не дивиться.

Кардинал (до нього). О, хмурий юначе, куди веде тебе твоя понура душа? Чому покидаєш нас в самоті.

Лемон'є (беручи під руку Мімі). Adieu! (Виходять.)

Сафо. Ну, й Мімі! Ах, каналія, як вона вміє це робити. О, ви, мужчини! От уже й утішився... Nà!

Кардинал. Дитинко! Він артист. Всяка краса йому близька й утішна.

Штіф. Ха-ха-ха. О, ця потішить!

Входять: Сніжинка і Янсон.

Сніжинка (злегка в такт похитуючись, на ходу наспівує):

Si voulez de l'amour

Depechez vous toujours

O-la-la la-la la-la-la.

А, святійший Кардинале! Ви вже на своєму місці з прекрасною Сафо? Servus! Сеньйор і сер та-кож? (Кидає погляд на Корнія.) А де-ж Каміль, Доден, Варсавія? Де-ж поет наш? (Здоровкається. За нею Янсон з люлькою в зубах.)

Кардинал. Сьогодні наша братська обитель буде пустувати. Наші орли полетіли на балъ „незалежних новаторів“. Hélas!

Сніжинка. Ах, балъ „незалежних новаторів“, це—вистава неестетичної естетики й огидної краси? Фі, я їм руки не подам. (Гарсону.) Мені на той столик (хитає на стіл Корнія) blanche... Янсоне, я думаю, ви не будете нудитись в суспільстві шановних колег моїх? Très bien! Я маю дещо сказати нашому Білому Медведю.

Янсон мовчки вклоняється й сідає біля Штіфа.

Блек (голосно). Панове! Хто хоче чути поему нашої поетеси? (Показує на дівчину в білім боа.)

Сафо. О, я, я! (Схоплюється.)

Кардинал. Поему нашої поетеси? О, який сюрприз! Ми слухаємо всіма вухами наших душ! На стіл! На стіл! Стіл для поетеси!

Блек. Заспокойтесь. Поетеса сьогодні хоче читати для вибраних. Хто хоче бути вибраним?

Кардинал, Сафо, Штіф. Я, я, я!

Блек. В такому разі, приклоніть вуха душ ваших до нашого столика.

Кардинал. О, з великим раюванням! Я за-рані переношусь в надземні сфери краси й поезії. (Всі переходять на той стіл, за ним спокійно Янсон. Поетеса починає тихо читати.)

Тим часом Сніжинка підходить до Корнія, кладе йому руку на плече й тихо говорить.

— Добрий вечір, сумний Медведю!

Корній (виходячи з задуми). А, добрий вечір... Сідайте... Я, знаєте, той... трохи задумався... Ви давно прийшли.

Сніжинка. Ні, зараз оце... (Сідає проти нього.) Ну, як ся маєте? Цілий день вас не бачила. Що нового?

Корній. Нічого... Що-ж може бути нового.

Сніжинка. Як Лесику?

Корній. Сьогодні лучче... Далеко лучче... Не плаче... Жар менше... Лучче... Що лучче... то лучче, то правда... То правда...

Сніжинка. А про Ріту нічого не знаєте?

Корній. Ні, не знаю... Не знаю нічого... Не знаю... Що-ж, з Рітою кінець... Це — ясно... Тільки все-таки їй треба було-б якимось той... якимсь це инакше... Так мені здається... Занадто вона гаряча... дика... самолюбива...

Сніжинка. Ви каєтесь?

Корній. Я не каюсь... Ні.. Що-ж?.. Тут дві сили... стукнулись... Так мені здається... Каятись нема чого... Лесику лучче... Тільки все-таки... той... все-таки.. якимсь це не так... Я знаю, вона пішла до Мулена ..

Сніжинка. Ви ревнуєте? Ха-ха-ха! Ну, розуміється, до Мулена, а ви думали куди? А потім піде до другого. А ви мали її за таку святу? О, такі швидше котяться. Святість найслабша перепона, вона занадто напружена, мій бідний Медведю! Святість легше всього рветься... Ха-ха-ха! О, бідний, покинутий муж сидить, сумує, колихає дитинку й гіркі сльози ллє. Бідний, бідний! Ні, я певна, що ви повісилися-б, якби Лесик помер. Правда?

Корній. Тут, Сніжинко, мало смішного... Тут, бачите... Не вмію я вам сказати, тут...

Сніжинка (гаряче-злісно). Тут тільки смішно! Ви—хто: артист, творець краси, чи фабрикант дітей? Хто?

Корній. Е, все можна говорити. Тут, Сніжинко, не те... Тут...

Сніжинка. Ні, тут тільки „те“! Артист—є жрець, артист—весь краса повинен бути, весь! Пелюшки, горщечки, колиски, — це не його справа! Двом богам не служать! Хто хоче бути великим артистом, той не повинен бруднити себе. Ну, що з того, що помре ваш Лесик? Будемо говорити, нарешті, прямо. Що з того? Ну, не стане на світі шматочка м'яса, яке кричить, робить неестетичні штуки і... і в'яже людей. А замість того ви стаєте вільним, легким, ви всі сили дасте тому, що вічно, що вище м'яса! Так-так, Медведю, гарний і бідний! Краса вічна. Ну, подумайте сами об'єктивно, холодно: не правду я кажу?

Корній. А, маєш. „Подумайте“. Та хіба тільки треба „подумати“, щоб усе добре було?... А тут (б'є себе в груди) подумаєш? Єсть тут щось і ніякі думання нічого не допоможуть... Маєш... І ті також говорять: „подумай“... Ну, і думаю, ну, і що? От і єсть. А те, що тут, ніяких дум не розуміє. От і вже. „Подумай“... А, боже, боже!.. (Сильно зачісує руками волосся назад.)

Сніжинка (якийсь мент мовчить. З усмішкою): Так... Значить, ви—не артист. Я помилилась. Я думала, що в вас велика сила і ви дасте щось надзвичайне. А що ви дали досі? Нічого. Декілька малюнків, які зараз-же й продали, бо у Лесика пелюшок не було, бо Лесику було холодно і треба дров купити, бо Ріта заслабла і треба було касторки купувати, бо... А! Фе! Артист з голови до ніг, од

мозку до серця мусить бути красою, коли хоче не малюнки дати, а красу, велику й вічну! От що, мій Медведю! Сем'я—це дикі, темні інстинкти, це звіряче, а краса в чисто-людському. Чуєте, Медведю?

Корній. А-а, все можна сказати, все... Та що з того?... Може, й так... Тільки ви все-таки... не так... Що таке краса? Що таке людське? А... все можна сказати... Все, Сніжинко, можна сказати... Так-так... А що я не дав нічого, то правда, е-е, правда... Але дам, Сніжинко, дам!

Сніжинка. Не дасте.

Корній (стукає кулаком по столі). Дам!

Сніжинка. Не дасте.

Підскакує гарсон:

— Месьє?

Корній (здивовано). Я... нічого... А проте... Дайте мені... пляшку коньяку і дві чарки. Найміцнішого...

Сніжинка. Може не треба, Медведю?

Корній. Не треба?.. Ні, давайте... Треба. (Гарсон біжить до стойки і зараз-же приносить). Дам, Сніжинко! Мушу дати, бо розірве мене те, що от тут... (Показує на груди). Мушу. От і єсть. Хочу не хочу, а мушу.

Сніжинка. О—ля! Так вам і дозволять!

Корній. На́, маєш! Хто мені не дозволить?

Сніжинка. „Священний очаг сем'ї“, пелюшки, Медведю!

Корній. Ні, цього не буде... Це мусить якимось інакше... От хай все це якимось... той... І вже інакше... Так неможливо... А, ні, так уже далі неможливо!.. Або хай вона теж якимось заробля, або десь Лесика дати... Я не знаю, а, боже, я нічого не знаю ще, як там, але так неможливо далі. От і вже. (З мукою.) Сніжинко, вірете, мене душить от тут (показує на груди), я не можу! От не можу та й

усе. Я мушу щось дати... Я вже мушу! Я не можу дрібничок... От це полотно, я хотів дати щось таке, що мусить... що віки життя мусить пронизати одною ниткою. Розумієте, Сніжинко, провести нитку через все життя, як бублики нанизати на неї те, що у всіх віках було й буде. От так його понизати та й уже. Ну, і от... Дрібниця—триста-чотириста франків і все к чорту... І вже маеш... Нема нічого... І от єсть тобі... А, боже!

Сніжинка (наспівує):

Si vous voulez de l'amour
Depechez vous toujours.

Ні, Медведю, нічого ви не дасте. Малюйте пелюшки, єдине вам зосталось; товстенькі буржуазки будуть купувати й вішати над колисками своїх товстеньких бебел!.. Ха-ха-ха! Закиньте вічне, воно не має ніякого відношення до буржуазок. Зате матимете батистові пелюшки для Лесика. Ну, наливайте, вип'ємо за батистові пелюшки! Ха-ха-ха!

Корній. Ні, за вічне... Сніжинко... (Наливає.)

Сніжинка. Ну, а признайтеся, болить серце за кігтями Пантери? Га? Признайтеся.

Корній. Пийте, Сніжинко. І не смійтеся з мене... Ви дуже гарна, а коли смієтесь з цього, то не гарно... Вибачте... але правда...

Сніжинка. О? Я—гарна? Ви думаєте?

Корній. Дуже гарна. В вас пірнути можна...

Сніжинка. Чом-же ви не пірнаєте?

Корній. Е, Сніжинко... Ну, за вічне! (П'є.)

Сніжинка. Ні, відповідайте. Я хочу знати...

Корній. Пийте краще... Не все треба знати...

Сніжинка. Пелюшки не пускають?

Корній. Не треба сміятись... Не треба Сніжинко. В пелюшках теж краса... Ах, краса, краса і в них... Е, наливаймо ще! Все одно, як той казав... Тільки не смійтесь...

Сніжинка. А я хочу з вас сміятись! Хочу сміятись до... сліз. Медведю! Чуєте, до сліз! І знаєте, через що? Сказати? Га? Сказати? (Хвилюється.) Ну, що-ж, і скажу! Через те, Медведю, що... що люблю вас. Чуєте, люблю... О, ви червонієте?... Так-так, люблю. Але не так, як... Ні, я не буду про неї говорити. Чуєте! Я не буду про „неї“ говорити. Я люблю вас так, що ви дасте дійсну красу. Я красою оточу нашу любов, такою красою, що з-під ваших рук може вилитись тільки краса. Чуєте, мій великий Білий Медведю? Але для моєї любови треба бути вільним, моя любов не в'яже і не знає звязаних, моя любов—тільки любов. Чуєте, Медведю? Хочете випити за мою любов? Хочете? (Хвилюється.)

Корній. Сніжинко. А, боже! От єсть... Сніжинко, лучче мовчіть, бо вийде не краса, а... Це все не так... І не те...

Сніжинка. Чому не говорити про це?

Корній. Не треба... Не зараз... Я нічого не знаю. Де... вона?! (Стукає кулаком по столі.)

Сніжинка (глухо). Вона з Муленом.

Корній. А, з Муленом!.. Вона з Муленом. Розуміється, вона з Муленом.

Сніжинка. Ви її любите?

Корній. А я знаю, чи я люблю її, чи ненавиджу? Я знаю? Вона здушила мене, от що я знаю! От це я знаю...

Коло другого столу часто чуються викрики захоплення, тихе читання поетеси.

Сніжинка. Хто сильний, той все з себе може скинути.

Корній. О, не все... А, вибачайте, не все. Віків з себе не скинеш... Ха!.. А Лесик і Пантера—віки. Розумієте, Сніжинко? Ні? А, бо ви—Сніжинка. Ха-ха-ха! Ну, вип'ємо за віки, коли так, і за...

Сніжинку, і за красу, і за... за... Пийте, Сніжинко... За Пантеру не хочете? Ха-ха, о, вона—справжня Пантера! Ну, та нічого... А, нічого... (П'є, наливає, знов п'є.)

Сніжинка (раптом ненатурально регоче). Ха-ха-ха! А ви й повірили, що я вас люблю? Невже повірили? Правда?

Корній (просто). Повіriv.

Сніжинка. Ха-ха-ха! Одначе, самовпевнений-же ви? Як легко повірили? Та за що-ж би я вас любила? Га? Ха-ха-ха! Ах, ви, простодушний Медведю! Чистий Медвідь,—так і повіriv... Ха-ха-ха! О, голубе, щоб Сніжинка полюбила, треба щось для того мати, треба щось Сніжинці за те дати. Бачите Янсона? Ану, спитайте його, що йому дала Сніжинка за те, що він дає? Ану! О, Янсон розуміє красу, навіть красу страждання... Ха-ха-ха! А він так одразу й повіriv... І навіть просить не говорити про це. Думкою боїться зрадити. Ха-ха-ха!

Корній. Значить, помилився... Ви досить щиро говорили... Ну, помилився...

В цей мент чується дзвінкий жіночий голос за колонами й хутко входить Ріта, багато одягнена, в модному капелюсі, з блискучими очима, різкими, піднятими рухами. До Мулена, що йде за нею:

— Ну, швидше! Я замерзла... Вина і всього... О, тут вже... А! І Білий Медвідь єсть із білою Сніжинкою? Яка поезія! Месьє Мулен, ви не соромтесь, тут всі свої. Ми сядемо тут? Чудесно... Швидше вина. Гарсон! Вина!

Корній (зразу напружившись, побачивши Ріту, сідає так, щоб видно було Ріту. Голосно до Сніжинки): Ну, так за вічне, Сніжинко! (П'є.)

Ріта. Ха-ха-ха! Мулен! А ми за мент! Правда?

Мулен (розглядаючись, теж піднято). О, чого? І ми за вічне можемо випити! (Ввічливо вклоняється Сніжинці й Корнієві, ті недбало хитають йому головою.)

Ріта. Ні, хочу за мент! Тільки за мент. Правда, Білий Медведю? Чи ти мене вже й не пізнаєш? Давно не бачились, може й забув уже! Добрий вечір! Це-ж я—жінка твоя.

Корній. Добрий вечір!

Ріта. Як-же там твоє велике полотно?

Корній. Чудесно... Моє полотно чудесно стоїть.

Ріта (з натиском). Стоїть?

Корній. Стоїть.

Ріта. Ага! А ти собі тут?

Корній. А я собі тут.

Ріта. Ха-ха-ха!.. Ну, значить все в незмінному стані... Чудесно! Ми, значить, сучасні супруги! Ха-ха-ха! От це я розумію. (Видно тяжко питати, з усиллям.) Ну, а як він називається? Ах Лесик, ну, так, Лесик? Як-же там наш Лесик? Га? (Дуже швидко до ґарсона.) А, вино... Це яке? Фі, я цього не хочу, я не люблю... Не звикла... А це? Ага, це добре. Ну, Медведю, як-же син наш, га?

Корній. Піди подивись...

Ріта. Ніколи голубчику... Сьогодні ще маю в Chat poire їхати, а завтра теж цілий день занять. (До Мулена.) Правда, милий? Може ви, Сніжинко, знаєте? Хоч вас і не цікавлять такі дрібниці, але ви тепер мабуть ближче стоїте до них і знаєте?

Сніжинка. О, розуміється, знаю. Я тільки-що од Лесика... Він себе чудово почуває... Зараз так сміялася з ним... Ніяк не хотів пускати мене...

Ріта (хрипло): Хіба?... (Прожогом наливає шклянку вина й випиває.) О, значить усе добре... Ну, і чудесно!.. Ха-ха-ха! І нам чудесно. (До Мулена.) Що ти, мій старенький, так сидиш, наче в гостях? Пий! Пий-же, говорю! Плачу за все!

Мулен. Ріто, і тут буде те саме, що вчора?.. Ха-ха-ха!

Ріта. А що вчора? А хіба вчора погано було? Ха! Я вчора одному цікавому добродію, такому, як, наприклад, от цей (повертається до Штіфа, що цікаво підійшов) пляшкою голову погладила... (До Штіфа.) Може хочете спробувати? Чудесно виходить!

Штіф. О, дякую, я не цікавий до таких експериментів.

Ріта (до Сніжинки). Так, кажете, наша дитина... ха-ха-ха... гарно себе почуває?

Сніжинка. Пречудово! Такий веселий, свіжий, я його давно таким не знаю. Білий Медвідь хоче навіть писати його й мене... Вашу фігуру витерти й замінити моєю...

Ріта (гостро-дико до Корнія). Правда?!!

Корній. А, маєш!.. Ні... Сніжинка жартує...

Сніжинка. Але це чудесна ідея! Ха-ха-ха!

Ріта (мовчки, тяжко дихаючи, дивиться на Сніжинку. Тихо-хрипло). Сніжинка дуже весело жартує... Але... (Круто одвертається до Мулена.) Ну, що, правда тут весело? А бач, не хотів іти! Насиду затягла сюди... Тут так весело жартують, так затишно... Ну, чом же не п'єш? Пий!.. Фу, душно як! Треба роздягатись.

Встає, роздягається й вішає пальто на колону. Після того прибирається проти дзеркала.

Мулен (до Штіфа). Ти думаєш, я знаю... Це вино знає де воно, що воно? Так само я знаю... Ця жінщина вміє закрутити голову.. О, вона вміє! Але все одно!.. Ха-ха-ха! Ти дивиєшся? О, я сам себе не пізнаю. Мулен здурів. Так ти можеш всім сказати. Мулен здурів і більше нічого! Пий. (П'є.)

Штіф. За жінчину, яка вміє закрутити!.. (П'є.)

Ріта (підходячи до столу). А! Мій старенький часу не гає! Але чому так пусто сьогодні тут? Де ж сем'я артистів!

Штіф. Сем'я артистів, мадам, на балю „незалежних новаторів“.

Ріта. А це що за категорія? Яке новаторство ще заводять? Може, щоб мужчини родили дітей, а жінщини жили з любовниками?

Штіф. Ха-ха-ха! О, я був-би першим ворогом таких „новотворів“.

Ріта. А чому ті сидять там? Сер Блек, Мігуелес! Ідіть сюди. І ви, Кардинал. Ідіть до гурту, веселіше буде. І дам ваших кличте. Це—ваші amies? Чудесно! Тут жон немає, всі ми amies. Правда, Мулен? Ха-ха-ха! А ти боявся йти сюди, думав, що я до мужа побіжу. Ну, от мій муж, ну, і що-ж? Біжу? Га? Ха-ха-ха! Ми сучасні супруги! Ну, що-ж ви, Блек, Мігуелес? Не хочете?

Ті встають і нерішуче переходять на цей стіл.

Ріта. От і чудово. Ви ще п'єте? Пийте, Мулен платить. Власне, не Мулен, а я, бо те, що він зараз платить, я потім одплачу. Правда, Мулен? Скільки я тобі вже винна? Рахунок ведеш. Ну, і vedi...

Мулен. А, розуміється, веду. Всяк своє веде! Пийте, панове! Чорна Пантера всіх нас частує. Ха-ха-ха! Штіфе, пий!

Ріта (до Корнія й Сніжинки). А ви чого-ж? Не хочете? Мулен, я хочу танцювати! Скажи, щоб прийшли сюди музики.

Мулен (схоплюючись в п'яному захваті). Музики? Тут?

Ріта. А де-ж? Я хочу танцювати танок апашів. З тобою! Хочеш?

Мулен. Розуміється, хочу! Ха-ха-ха! Гарсон! Музиків сюди. Хутко! Ми будемо танцювати танок апашів з Чорною Пантерою. О-ля! Геть столи! Панове, пересідайте на другі столи, середина вільна мусить бути. Штіфе, помагай!

Видко, як ґарсон говорить щось хазяїну, той стискує плечима, одповідає і ґарсон біжить у другий кінець кабаре. Через якийсь час веде музиків. Публіка починає підходити наперед і зазирати крізь колони.

Ріта (на Мулена). Ач, як розходився! Ха-ха-ха! Міґуелес, що ви на мене так дивитесь? Га?

Міґуелес (серйозно). Я не впізнаю сеньйору.

Ріта. Чому? Весела? О, я вмію бути дуже веселою. Може хочете зо мною танок апашів танцювати?

Міґуелес. Дякую, я не вмію.

Ріта. Шкода. У вас постать дуже хороша для цього танку. Ви його не вмієте? А я вмію. О, чудовий танок! О, і музики вже йдуть. Мулен, на середину.

Корній (весь час п'є і стає хмурішим і хмурішим. Раптом не видержує й голосно говорить): Запніть завісу.

Ріта (хутко в його бік). Що? А ви хто такий? Яке вам діло? Не подобається, можете забиратись. Не сміть запинати! Я хочу танцювати. Прошу всіх, все кафе, весь Париж! Чорна Пантера, коханка Мулена, буде танцювати танок... (До Мулена.) Ха-ха-ха! А мес'є Мулен уже й просіяв? О, ні, я ще не коханка і не ам'є мес'є Мулена! Я — жона артиста Корнія Каневича. Voilà! Ось — мій муж. А я жона його, буду зараз танцювати танок апашів. Ну? Музики готові?

Голос од музиків:

— Готові!

Публіка товпиться крізь колони. Сніжинка щось говорить Корнієві, але той понуро дивиться на Ріту.

Ріта. Ну, Мулен, починаємо?

Мулен. Я весь тут.

Ріта (плескає в долоні музикам). Алло!

Музики грають. Ріта й Мулен танцюють. Де-далі то з більшим запалом, якоюсь дикою, п'яною жагою і майстерством.

Сніжинка (захоплена встає й жадно слідує. До Корнія). Вона гарна, Медведю! Вона страшно гарна!

Ріта Швидше, музики!

Корній п'є, але не зводить очей з Ріти. Кулаки його машинально стискаються. Він то схопиться, то знов сяде. І знов п'є чарку за чаркою.

Ріта. Фу, годі!.. (Важко дихаючи, підбігає до Корнія.) Ну, що? Гарно танцювала? Га?..

Сніжинка. Чудово, Ріто!!

Ріта (не звертаючи на неї уваги). Ну? Не думав, що я можу, га? Ха-ха-ха! Думав, тільки пелюшки мити можу? Що-ж ти мовчиш? Подобається, кажи?

Корній сильно ставить чарку на стіл, не відповідає.

Ріта. Ха-ха-ха! Обережно, чарку розіб'єш, двадцять сантиметрів коштує, не хватить заплатити. Ха-ха-ха! (Одходить.) Мулене, дякую! О, дякую... Ну, що, Мігуелес, може ви зо мною хочете? Ах, ви не вмієте! Ну, не треба... А публіки скільки. (До неї.) Цікаво, правда? Ха-ха-ха! (Публіка розходиться, балакаючи.)

Штіф. Ви чудово танцювали, це щось надзвичайне. У вас така пластика...

Ріта. Невже? Пластика? О, у мене пластика, ха-ха-ха!.. А ви п'єте? Панове, мусите всі пити, бо буду сердита. Блек, пийте, я не хочу, щоб коло мене були тверезі очі! Мусите всі п'яні бути.

Блек. У п'яного, мадам, очі більш тверезі, ніж у тверезого.

Ріта. Все одно!.. Мулен... О, мій Мулен... які в тебе зараз чудові очі. Білий Медведю! Подивись, які очі у мусьє Мулена... Подивись. Мулен, покажи моєму мужу, які в тебе очі зараз... Масляні, жадні, ха-ха-ха! Такі і в мого мужа були колись... Що ви, панове, шепочетесь? Не вірите? Спитайте у мого мужа... А Мулен все так-же дивиться... Одурів, правда? Але чекай, ти ще рано дивишся... так... А це забув.. (Виймає з-за корсажу карти.) Хочеш грати?..

Мулен (з викликом). Хочу!

Ріта. А? Не боїшся вже?

Мулен. Все одно. Чим швидше, тим краще! Давай!

Ріта. О? Аяне хочу... Панове, хто хоче з нами в карти грати? У нас гарна гра. Ми граємо з Муленом на поцілунки. Кожний поцілунок мій коштує сто франків, або одна ніч любови... Але я на поцілунки тільки з моїм Муленом граю. Вже програла йому п'ять поцілунків, ще п'ять і... і... я твоя? Правда? Аміє, га? Ха-ха-ха! Чуєш, Білий Медведю? Хочеш грати з нами?.. Але бідний, чим же ти гратимеш? Хіба полотном? Ха-ха! Ну, Мулен! Граймо! Панове, хто хоче? Мігуелес? Блек? Кардинал?

Сафо. Я хочу грати!

Ріта. О? Чудесно! Теж на поцілунки?

Сафо. О, ні, я на гроші. Кардинал, я хочу грати.

Мулен. Штіфе! Грай! Ставка скільки хто хоче. Гра—штос.

Всі тихо між собою балакають. Підходить і Янсон.

Ріта. Поцілунок на червового короля. На тебе, Білий Медведю! Ха-ха-ха!

Мулен. Ще хто?

Янсон. На жирову кралю сто франків, або один поцілунок.

Сніжинка (схопившись, вражено:) Янсоне, це що?

Янсон (спокійно). Краса виграє.

Мулен. Ще хто?

Сафо. І я на жирову кралю десять франків.

Ріта. Ого! Швидше, Мулене!

Мулен. Ще хто? Нікого? Одчиняю колоду. (Дає направо й наліво.)

Сафо. Жирова крала! Програла!

Мулен. Побита!

Янсон (спокійно). Краса виграє.

Ріта. Ну, Білий Медведю? Хто кого: чи Мулен тебе, чи ти Мулена?

Мулен. Раз-два. Раз-два. Червовий король. Побитий. Шість поцілунків! Прошу. Хто ставить?

Кардинал (виймаючи гаманця). Гм! Я волів-би, дитинко, щоб ти грала на поцілунки. (Дає гроші.)

Сафо. Он-я-як? Ах, ти-ж... Ну, чекай!

Ріта. Два зразу на червового короля! Кінчать — так кінчать!

Мулен (в захваті). Чудово? Ще хто?

Янсон. Сто на жирову кралю.

Сафо. Я десять на неї!

Мулен. Чудово! Одчиняю колоду. Раз-два. Раз-два. Раз-два. Червовий король. Побитий. Вісім поцілунків!..

Сафо. Далі-ж, далі! Що за свинство!

Мулен. Ах, далі... (Здає.)

Ріта. Білий Медведю! Побиває тебе Мулен! Та що ти все п'єш? Ти - б краще пограв! Га? Не хочеш? Останні два поцілунки ставлю... (В голосі мука і одчай завзяття). Прощайся. Ну?

Корній помалу встає й підходить до столу, заклавши руки в кешені.

Мулен (з легкою тривогою, але й з викликом дивиться на нього). Месьє Корній хоче грати?

Корній. Ні, хочу дивитись.

Ріта. Тільки дивитись?..

Сафо (незадоволено). Е, я не хочу грати, як так.

Кардинал. То найкраще, дитинко, давай сюди гроші. То не наша гра.

Мулен (до Ріти). Ну? (Випиває шклянку вина.)

Ріта (встає. Глухо). Уже вісім? Більше ніхто не хоче грати?.. Ну, розуміється. Значить, зараз кінець?.. Ну!.. Знаєте що, Мулене: або квит на все, або... кінець грі і... всьому. Хочете?

Мулен (хвилюючись). На все квит чи тільки на поцілунки?

Ріта. Ха-ха-ха! І тут торгується. Ні, за рукавички, що ви сьогодні купили, я вам zostанусь винна п'ять франків! Кінець або так, або так! Ну?

Мулен. Добре. На Червового короля?

Ріта. На Червового короля!

Мулен (здушено). Одчиняю колоду. Раз-два. Раз-два.

Корній. Стійте. (Дуже хвилюється, хрипло:) Ні, нічого... здавайте!

Ріта. Що ти хотів? Що ти хотів? Чекайте, Мулене! Що-ж ти хотів, говори скоріше! Ну? Ну, що? Ну, говори-ж, ти!!

Корній. Нічого, далі...

Ріта (дико). А-а. Ну, так далі, Мулене, далі, швидше кидай подлого червового дурня! Швидше-ж, ну!.. Руки дрижать,—теж мужчина!

Мулен (трусячись весь). Раз-два. Раз-два. (Всі напружено слідкують.)

Ріта. Швидше, швидше!

Мулен. Червовий король! Побитий!

Ріта (тихо опускаючись на стілець). Ну, от і кінець. Побитий. (Заплющує очі й сидить, як мертва). Тепер кінець.

Корній (хрипло, голосно). Ну, а тепер весь квит на моє полотно... На полотно. Ну?

Мулен (розтеряно). На полотно?..

Ріта хутко підіймається й напружено застигає.

Корній. Так, на моє полотно... Не варте?.. Програю, ваше полотно і... Чорна Пантера... Виграю... моє полотно... і... Чорна Пантера...

Ріта (гордо). Чорна Пантера не програється! Я йду за Муленом. Ходім!

Корній (тихо). Я не скінчив-же... Я хотів сказати: „і Чорна Пантера буде вільною“. Вона

може й тоді піти з Муленом. (До Мулена.) Ну? (Мулен вагається.)

Сніжинка (обурено). О, крамар паскудний! Та грайте-ж!

Мулен (з кривою посмішкою). Добре! На що ставите?

Корній. На жирову крालю.

Сафо. Ой, не треба, вона програє!

Корній. Здавайте.

Мулен (дрижачим голосом). Одчиняю колоду. Раз-два... Раз-два... Раз-два...

Довго рахує. Видко, як Ріта дрижить і жадно слідкує за картами; Корній стиснув кулак, стоїть непорушно; Сніжинка глибоко зідхає.

Мулен. Жирова краля... (Убитим голосом.) Взяла... Випускає карти й криво-жалко посміхається до всіх. Всі глибоко зідхають.

Корній. Полотно моє... А Чорна Пантера вільна... (До неї). Хочеш додому?

Ріта мовчки йде до вішалки, одягається.

Сніжинка (в захваті і схвильовано стискуючи руку Корнію). Ви гарні, Медведю. Те правда, що я вам говорила. Чуєте? Янсоне, платіть, ходіть! (Хутко виходить.)

Ріта (підходить до Мулена, тихо). Простіть, Мулене; я все верну вам, що позичила... Простіть, що дала вам неприємності... (До всіх.) До побачення (Корнію, не дивлячись на нього, несміло.) Можна взяти тебе за руку? У мене ноги дрижать.

Корній (беручи її під руку). Ми поїдемо... Гарсон, я завтра прийду заплатити... (Гарсон мовчки уклоняється.)

Корній і Ріта помалу виходять. Всі проводжають їх мовчазними серйозними поглядами.

ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ

Декорація першої дії.

Корній сам в пальто ходить по ательє, сильно зачісуючи пальцями волосся назад і, видно, глибоко й тяжко про щось думаючи.

Зліва хутко виходить Ріта, теж в пальто, але без капелюха, несе на руках дитину. За нею Ганна Семенівна, яка, витираючи сльози, неспокійно говорить:

Ганна Семенівна. Рітонько! Ну, навіщо ви його сюди? Тут холодно... І сонний він...

Ріта. Нічого мамо, нічого. Тут видніше, я хочу роздивитись його. Я-ж хочу побачити його як слід. (Кладе на канапу, сама стає навколішки, хапливо розмотує.) Ну, покажись, покажись своїй мамі, покажись своїй гидкій мамі. Кинула тебе, кинула погана... О, муко моя рідна!.. Ну який-же ти став? Який?.. Господи! Як-же схуд він! О, Боже! Та що ви з ним зробили?!

Ганна Сем. Рітонько, Рітонько... Нічого не робили... То вам так здається... Йому лучче навіть стало.

Ріта. „Лучче“?! Та подивіться-ж на очі його! В них смерть!.. Боже мій!

Ганна Сем. Та господь з вами, дитино, що то ви таке говорите! А хай бог милує од таких слів... Що ви, справді?.. Дитина навіть не плакала... Тиха, як янгол. От ще таке...

Ріта (раптом). Сніжинка сьогодні ввечері була тут? І він сміявся до неї?

Ганна Сем. Яка Сніжинка? Ніякої Сніжинки тут не було.

Ріта. Ага... Значить... (До дитини.) А я думала, що Лесика мого вже одняли... Одняли кров мого серця. Лесю, Лесюню, Лесику мій, який-же ти став!.. Як-же тихо ти посміхаєшся... Чого ти так посміхаєшся страшно, дитино моя, життя моє? Лесику!.. Мама!.. Мама?.. Пізнав. Пізнав маму? Пізнав свою кров. (Дико, жагуче, несамовито починає цілувати личко дитини, ніжки, ковдру, яким замотано Лесика.) О, моє єдине щастя, моє єдине сонце, моя радість, біль мій солодкий, пекучий. Лесику! Лесю! Лесику! Посміхнись до мами, ось прийшла до тебе... Мама не дасть тебе нікому, мама безумна, але мама серце своє вирве для тебе... Лесику, Лесику!.. (Припадає до нього з судорожною, жадливою любов'ю.)

Ганна Сем. (підходячи до Корнія, що все ходив по хаті): Сину, роздягнись... Та чого ти такий?

Корній (машинально роздягаючись). Нічого, мамо...

Ганна Сем. Що ти думаєш, сину? Тепер-же все добре... Годі... Бог з ним...

Ріта Корнію! Іди сюди.

Корній підходить.

Ріта (любовно, несміло). Подивись, зовсім твоє чоло... Навіть волосики так закручуються... Бачиш? Корній киває головою і з тихою сумно-любовною посмішкою дивиться на сина.

Ріта. А ще через рік буде вилитий тато. Сядь тут, коло нього... Дивись, як він оченятками на тебе водить... Тихий-же який він став! (Зі скорб'ю.) Чого ти, дитино, тиха така?! Що ти чуєш?

Ганна Сем. А, Ріто, та не вигадуйте ви бог зна чого! От напались! Раз-у-раз він такий тихенький...

Ріта. Як він на тебе дивиться... Очей не зводить. (З ревністю.) Лесику! Маму вже забув? Леси-

ку!.. Ні-ні, сміється... Сміється до мами! (Починає жагуче цілувати.)

Корній (одводячи її голову). Обережно, Ріто, ти його душиш...

Ріта. Я?? Душу?? Я душу?? О-о! А ти бачив, як кішка носить в зубах котенят? Я малою завжди однімала, думала, що вона їх задушить. От так і я душу... (Припадає до сина.) От так і я душу... От так і я... Ти моє кошеня... Ти моє медвежа маленьке... Ох, у мене серце розірветься!

Ганна Сем. Буде, Ріто, хай він засне... Кладіть його в колиску. Недобре... Давайте сюди...

Ріта. Ой, ні! Я-ж так давно-давно не бачила його. Я сама його закачаю. Сама, на руках своїх. Сама в колиску покладу, сама нічку просиджу над ним. Сама, сама!.. Дитиночка спатоньки хоче? Моя біленька? Хоче моя зірочка бліда? Зараз, зараз... О, бліда-ж яка! Боже мій, боже...

Ганна Сем. Та, розуміється, буде бліда в цих туманах та дощах... Тут і доросла людина без привычки заслабне... Як вони тільки живуть тут, Господи? Швидше-б уже вибратись звідци... (До Корнія.) Синку, ти вже не гайся з картиною, продавай її швидше, господь з нею, та ідемо...

Корній. Картину? Яку?

Ганна Сем. Та оту-ж таки...

Ріта (хапливо). Мамо, мамо. Не треба-ж! Хай потім, не треба зараз!

Ганна Сем. Та чого-ж потім? Треба-ж уже...

Ріта (хапаючи Корнія, що стає підійматись). Сиди, сиди!.. Мамочко, не треба... Я-ж вам казала... Ідіть до себе, я хочу щось сказати Корнієві. Ідіть, мамо...

Ганна Сем. (стискаючи плечима іде). Та до якої-ж пори? Дитина он...

Ріта. Мамо, мамо!.. Я сама, я сама...

Ганна Семенівна зідхає й виходить.

Ріта. Чого ти такий, Нію? Чого? Ти ще не простив мені, ні?

Корній. Нічого, Ріто, нічого... Що-ж там прощати? Нічого нема... Нічого...

Ріта. Ні, ти якийсь став інший... Ти всю дорогу мовчав, тут мовчиш. Що ти думаєш, скажи? Скажи все, я все зроблю, ну, скажи-ж...

Корній. Та нічого-ж, Рітонько... Нічого... Все це якось не так... Не так все це в нас... От і все...

Ріта. Що-ж не так? Що?

Корній. Ну, все оце... Якось ненормально...

Ріта. Що-ж тут ненормального? Що я люблю свою дитину? Хіба-ж ти її не любиш?

Корній. Люблю... А, Ріто, люблю... Тільки ми між собою... Та я не знаю... Не так все це... Не повинно так бути...

Ріта. Що-ж між нами?.. Може ти мене вже не любиш? Ну, говори прямо! Говори.

Корній. О, ні, люблю... А-а, люблю так, що... І сам не думав, що так люблю. І Лесика і тебе... І от... От це й не зрозуміло й ненормально.

Ріта. Та що-ж ненормально? Може, думаєш, я не люблю тебе? Думаєш, зрадила тобі? Це думаєш?

Корній. Ні... Я вірю тобі... (Хоче встати.)

Ріта. Та куди-ж ти? В чому-ж річ?

Корній. В чому?.. Ха, в чому... Щось ще єсть... А, Ріто, тут ти мене не зрозумієш. Тут я бачу, ти мене не зрозумієш. Ти мене не зрозумієш... І говорить не варто... А, не варто... Ні-ні... (Хоче встати.)

Ріта (не пускаючи). Та сиди-ж, Нію... Чого-ж я тебе не зрозумію? Мистецтво? Так?

Корній. Так, мистецтво.

Ріта. Ну, то чом-же я тебе не зрозумію? Чом? Хіба-ж я тебе досі не розуміла? Хіба я не була

тобі товаришем? Хіба я не боліла твоїми болями й не раділа твоїми радощами? Нію? Хіба ти можеш мені дорікнути? Хіба-ж я тебе не любила, не зливала своєї душі з твоєю? Нію? Мужу мій? Навіщо-ж таке говорити своїй найближчій людині? Навіщо так безумно мучити її й себе? А дитина? Чим-же вона винна? Чим її можеш докорити? Що любиш її? Але-ж вона невинна за це. Ну, не люби її, ну, викинь на вулицю, забудь, покинь...

Корній. А, якби я міг викинути!

Ріта. А ти-б хотів? І мене хотів-би викинути? Хотів-би? Ну, викидай... І з чим же ти зостанешся? Ти будеш порожній, бо життя тільки в цьому, це єсть найлюдське. Приймеш холодну, гарну Сніжинку? Красу? Життя, Нію, не в красі, краса в життю, в любові, ось в цьому! (Показує на Лесика.) Це єсть людське... Нію, Нію, ну, що з тобою сталося, ти-ж мій єдиний, чулий, добрий... Нію, як можеш ти нас так мучити, як можеш, за віщо? Ну, вдумайся сам, як ти нас усіх мучиш! За що? що ми тобі зробили? що любимо тебе, що... Ой, Нію, Медведю мій прекрасний, я-ж люблю тебе так, що в той день помру, як побачу, що ти не хочеш більше мене... Скільки я перемучилась за ці дні... О, боже!.. І знаєш, що рішила? Знаєш? Що я вб'ю тебе, Лесика і себе! Я не можу жити без вас... Я не знаю, кого я більше люблю, тебе, чи Лесика, але знаю, що без половини серця жити не можу, Нію! Хай ці інстинкти дикі, сліпі,—я не можу... От і знай це... Ну, обніми-ж мене, обніми, пригорни, я так змучилась за тобою, так витягнлось все серце до тебе і до... до дитини нашої...

Корній (зворушений, обіймаючи, сильно пригортає до себе). Ріто моя, Ріто моя...

Ріта. Твоя, твоя, милий, вся твоя. Ми всі троє—одно... Пам'ятаєш у Кіплінга? Пам'ятаєш:

„ми всі троє одно“? І от нас троє і ми всі одно...
(Десь чується тиха приглушена гра на скрипці.) Хто то грає? Ах, то італіянець-композитор...

Корній. Як гарно грає...

Ріта. Він грає нам... Правда?.. Як у нас будуть гроші, ми купимо піяніно, і я буду тобі грати... Ти будеш малювати, а я гратиму тобі. Пам'ятаєш, ти казав, що тобі найкраще пишеться під музику. І Лесик буде тут, тобі щіточки й фабри подавати... А я всю душу виграватиму тобі, а ти візьмеш її в свою душу і з неї передаси на полотно. І ми разом будем творити, всі троє, бо ми „всі троє—одно“. Правда? Правда?

Корній. Правда... Лесик спати хоче, дивись, оченята які стомлені...

Ріта. Зараз, зараз... Втомлені, втомлені оченятка мої, втомлені бідні мої, пелюсточки мої бліді, ніжні... Зараз спатоньки... О, дитино, яка-ж ти стала! Ой, яка-ж ти стала, бідна моя! (Схиляється і з скорбною любов'ю дивиться на сина.)

Корній наче вкопаний, впивається в них очима.
Входить Ганна Семенівна, тихо підходить, пильно подивляючись на обох.

Ріта (несвідомо, поринувши вся в скорб, задумливо шепоче). Дитино... Бліда... Стомлена зірка моя...

Корній, ніби боячись злякати, спугнути, тихо, обережно підводиться і, не зводячи з них очей, хоче йти до полотна.

Ріта (повернувшись до нього). Нію, дивись...

Корвій (хапливо, з ляком). Ріто, Ріто, не говори, не ворущся, стій так... Хвилиночку, ради бога!

Ріта (здивовано). Що ти? (Зрозумівши.) Ага, ну, добре... Може стати там?

Корній. Ні-ні-ні... Стій так... Мамо, одійдіть!.. А, може, справді сюди... Я тільки одну рисочку... (Хапається, хвилюється.)

Ганна Сем. Ну, от, уже напало... Господи!

Ріта (злякано). Мамо, мамо, не треба, ради бога!

Ганна Сем. (стискує плечима.) Дитина-ж спати хоче... Що ви мучите її.

Корній. Мамо! Ради бога... Ну, що це таке... Сюди, Ріто... Клади на стілець сюди, так. Сама сідай... Одну хвилиночку... Одну рисочку... Її, знаєш, тоді не видно було, не так, тепер... лучче... Таке страждання... Це іменно те, що треба... Це іменно вона... Схились, трошки піднімись, так... Тепер... дивись... Трохи не так... Ні-ні, нічого... Видно, видно... (Вдивляється зблизька.) Так-так... Воно... Воно...

Ганна Сем. (стискує плечима). Радіє, що воно... „Рисочка“... Та ти в душу подивись, там ще більша мука... Радіє! Господи!

Корній (одмахується). А, мамо!.. Трошки вище ще, Ріто... От так... Лесика... трошечки от так... Ах, шкода, що не день... У нього тепер чудова блідість...

Ганна Сем. (все більш і більш вражена). „Чудова блідість!“

Ріта. Мамо! Я вас молю, ради бога, мовчіть, я-ж вас просила... Ну, зробіть це для мене.

Ганна Сем. Та як-же я, господи, можу мовчати?! Та я дерево, чи що? Мучать дитину і радіють, що „чудова блідість“. Та я-ж ще не зовсім здуріла, прости господи! „Рисочка“... Радіє, що рисочка страждання... Та що-ж це таке? „Чудова блідість“. Та задушить дитину, іще краща буде...

Корній (не чуючи, підбігає до полотна, знімає його, вдивляється, з одчаєм). Не так! Не те... А, боже!.. У тебе не було, Ріто, цього, що тепер. Не було...

Ганна Сем. А ще-б пак! Ти-б ще більше помучив, ще-б не те було... Ну, їй-богу, подуріли чи що?! Та дитину заохолодите!

Ріта Мамо, я вас молю!

Корній. Ріто, Ріто... не ворухся, спокійніше, ввійди в себе... (Хапає палітру, мішає фарби, гарячково пише.) Ах, якби день! Ти завтра сядеш трохи далі... Трохи далі... Завтра тіні... А сьогодні... тільки це, тільки тут, ось-ось... Ні-ні... Ріто, ради бога!..

Дитина слабо починає плакати.

Ганна Сем. (схоплюється, підбігає й бере Лесика з стільця). Годі! Що це таке?

Ріта (теж нахилившись до дитини). Лесику, Лесику!

Корній (люто). Мамо! Одійдіть, я вас прошу! Покладіть дитину, покладіть, я вам кажу!

Ганна Сем. Ти сказився? Дитина змерзла, плаче.

Корній. Хай мерзне, плаче, покладіть.

Ганна Сем. Не покладу! Що я, така божевільна, як ти?! Що це таке? Тобі оті „рисочки“ на рядні дорогші ніж отут на лиці? Схаменися! Та звірі так не роблять!

Корній. Мамо, ви нічого не розумієте, покладіть Лесика!

Ганна Сем. Не покладу! Вбий мене, не покладу. Я не сказала ще, щоб морозити дитину! (До Ріти.) А ви, мати хороша, сидіть! Та я...

Корній (підбігаючи, з мукою, дрижачи весь). Мамо, я вас благаю, на хвилиночку! Ну покладіть Лесика, я тільки одну рисочку, тільки одну, вона найважливіше... Мамо, голубко, молю вас, покладіть, не мучте-ж мене, я не можу, я мушу. Мамочко! (Цілує їй руки, дрижить, хапає Лесика.)

Ганна Сем. Господи! Збожеволів. Це-ж божевілля! Та заспокойся... Та сину, що з тобою?!

Ріта (з мукою заломлюючи руки.) О, боже!

Корній. Мамо, дорога, хороша, ну, на хвилиночку, він уже не плаче, тут тепло, ми затопимо грубку, мамуню, мамо, не мучте-ж мене, я не можу!

Ганна Сем. (вражена і злякана). Господи мило-
стивий... Та продай тилучче це нещасте наше!

Корній. Продам, продам, сьогодні-ж, завтра
продам, тільки покладіть.

Ганна Сем. Що ти з ним казатимеш!.. Оце
так так... Натє, малюйте, коли вам страждання
на полотні важніші, ніж живі... Натє, робіть з
ним, що хочете. (Кладе Лесика на старє місце. Милує, за-
гортає його.)

Корній. Мамо, не замотуйте його, я-ж нічого
не бачу. Та одійдіть од його. Що-ж це таке, на-
решті, боже ти мій!

Ганна Сем. Та як-же не замотувать, коли тут
холодно, як у льоху. Що-ж ти думаєш собі, та
ти-ж про дитину подумай, про оцю, а не ту, хай
вона тобі згорить разом з твоїм рядом!

Ріта (тихо, з мукою). Мама, я-ж вас просила, я
сама все...

Ганна Сем. Та не можу-ж я! Я-ж людина,
чи звір? Та й звір дитину свою жалує...

Корній (не слухаючи, захоплюючись знов). Мамо, од-
ступіться, ви-ж заступаєте... А, боже мій! От маєш!
Ріто, ти вже не так сидиш... Трошки нижче...
Так... Ввійди в себе... Спокійніше... Ну, прошу-ж,
спокійніше.

Ріта. Не можу, Нію...

Корній (дратуючись). Та як не можеш! Ну, спо-
кійніше будь і вже... Ввійди в себе.

Ріта. Не можу, Нію, ну, не можу... Прости, не
сердься...

Корній. В тебе зовсім не той вираз страждан-
ня... Так-же не можна... Ну, дивись на Лесика...

Ганна Сем. „У тебе не той вираз страждання“.
Так он як вони малюються, ці картини. А про-
кляття-ж вам коли так!

Корній. Ріточко, сиди тихо... сиди... От так...

Ну, хоч так уже... Ах, пропало... Ну, так хоча...

Гарячково пише

Лесик знов починає плакати.

Ріта (кидаючись до нього) Лесю, Лесюню, серце моє, не плач хоч ти! Господи!

Ганна Сем. (рішуче й люто). Е, що я з вами буду довго тут?! Давайте сюди дитину. (Бере Лесика.) До якої-ж це пори буде? Ви всю ніч його тут будете морозити? До смерти? Хочете, щоб „рисочка“ смерти появилася? Геть! Малюй он — її, а дитини я не дам! Вона беззахистна і вступитись за неї нема кому! Геть! (Іде з ательє.)

Корній (з одчаєм). Мамо!..

Ганна Сем. Геть! Не дам! (Виходить.)

Корній (люто шпурляє шіточку). Так не можна! Так не можна! А, так не можна, нарешті! Що це таке?!

Ріта (підходячи до нього, пригортаючись). Нію... Заспокойся...

Корній. Та як я можу заспокоїтись! От есть! Тільки от-от мав схопити,—і на! Так-же не можна!...

Ріта (дивлячись на полотно). Нію, його треба все одно переробляти...

Корній. Для чого? От есть! Нічого переробляти! Тільки трохи... А, боже... як-раз...

Ріта. Воно не вдасться тобі, Нію.

Корній. А, розуміється, не вдасться, як будуть з-під носа вихоплювати... Але мусить удатись. І вдасться, я чую... я чую, от!

Ріта. А мені здається, треба нове почати...

Корній. Нове? Не скінчивши цього? Та навіщо?!

Ріта. Ти не хвилюйся, а от послухай, що я скажу. Це полотно ти продай... Чекай, любий, дай я скажу... Це полотно ти продай, ми на ці гроші

виїдемо і там на новому місці ти почнеш друге... Ми будемо всі здоровші, спокійніші, ти краще працюватимеш.

Корній. Ну, от маєш? ^{он}Значить, і ти не розумієш нічого. Та мені, власне, не треба спокійніше. Власне, я бачу, що помилявся! От єсть. Я це як-раз зараз побачив. У тебе не було тоді тої скорби і справжньої муки, що зараз... Я брехав, я штучно хотів утворити на полотні, коли у тебе не було. Власне тепер то це і треба. Спокійніші. От єсть! Ха! Мені не треба спокою... Моя ідея спокоем руйнується... Саме тепер, от зараз, в цю хвилину мені потрібні ви...

Ріта. Наші муки?

Корній. А так! От маєш... Це єсть іменно те, що треба... От іменно!

Ріта. Ти-б, може, навмисне муки ці зробив-би, щоб намалювати? Живі муки тобі тільки як „чудові рисочки“?

Корній. А, Ріто, ти, як мама...

Ріта. А хіба не так? Та ти-ж подумай: на полотні-ж ми, я, твоя жінка, і син твій. І ти радієш, що ми мучимося, бо ти можеш схопити „те, що треба“. Вдумайся сам, як людина, що ти робиш!

Корній. А, Ріто, ти, як мама, „вдумайся, схаченися“. Ти мене не розумієш. От і вже.

Ріта. Так—не розумію, як ти хочеш.

Корній. А, я це знаю. Я це знаю. Я це казав...

Ріта. І не розумію! Я можу бути товаришем, але давати сем'ю, давати себе й дитину свою полотну — не можу.

Корній. Ага! От воно і єсть. От воно і єсть. Значить, ти — не товариш. От це і єсть все... От і вже.

Ріта. А а ти хотів-би цього? Ти, може, хотів-би ще „вищої“ скорби, щоб Лесик помер і тоді мою

скорб намалювати? Ха-ха-ха! Та цього не буде. Ти сам себе нищиш! Чуєш? Як Лесик помре, тобі не буде кого малювати? Чуєш? Твоє полотно все одно зостанеться нескінченим. Розумієш?

Корній (вражений). Нескінченим?

Ріта. А як ти скінчиш? Ну? Хто тобі буде модел'ю? Де ти „рисочки“ візьмеш? Ну? Це полотно ти все одно мусиш не скінчити. Ти мусиш його продати. І друге почати.

Корній (стрепенувшись, немов упечений). А, ні! А, вибачай... Коли вже діло йде так, то ти мусиш, на-решті, щось для цього зробити! От.

Ріта. Я? Що я можу зробити? (Корній хоче сказати.)

В двері стук.

Корній. А, ще когось несе. Ввійдіть!

Входять Сніжинка і Янсон.

Сніжинка. Вибачте, будь ласка, ми на одну хвилинку. Добродій Янсон має до пані Ріти одну справу. На одну хвилинку.

Ріта (здивовано). До мене? Дуже прошу.

Янсон (спокійно). Прошу мені вибачити, що вмішуюсь в ваші особисті справи... Річ в тім, що мені відомо, що вам треба виїхати через здоров'я дитини з Парижу. Цілком розуміючи вас і знаючи ваше скрутне становище, я насмівся запропонувати вам свою маленьку поміч. Я можу вам позичити грошей; коли зможете вернути, тоді й повернете.

Ріта (спалахнувши). О, дякую дуже... Але...

Янсон. Вибачте, я вас переб'ю. Але одна умова: я позичу гроші тільки вам і з тим, що виїдете з Парижу ви, а ваш муж лишиться тут.

Ріта. Що-о?! Щоб я одна їхала?.. Що ви, добродію?

Янсон. Таку умову я ставлю.

Ріта. Щоб муж мій тут зостався, а я їхала? Для чого? Навіщо вам.

Янсон. Така моя умова.

Ріта (глянувши на Сніжинку). Ха-ха-ха! Я розумію. Дуже дякую, добродію, дуже дякую. Ви дуже добрі, а ще більш простодушні.

Корній. Я не розумію цієї умови. І потім, ми не можемо згодитись... Я мушу кінчати свою роботу... Що за... чудна умова?

Ріта (до Янсона). Та ви розумієте, що ви пропонуєте, чи ні?

Янсон. Я, мадам, завжди даю собі відчит, що говорю і роблю.

Ріта. Не думаю, щоб на цей раз ви вірний відчит дали собі! Ха-ха-ха! Розумієш, Корнію, цю умову? Я поїду, а ти лишишся тут і в тебе не буде вже жінки й сем'ї. Ти будеш „вільним“ і де-хто може зайняти моє місце. Ха-ха-ха! А добродій Янсон така добра людина, що згоджується помагати цьому.

Сніжинка весь час посміхається.

Корній. Що за нісенітниця!.. А, маєш... Я не розумію, добродію, навіщо я вам тут? От єсть!

Янсон (з спокійною усмішкою). Така моя умова. Я ніяких пояснень не можу вам дати.

Ріта. Ну, то за таку поміч я можу вам на двері показати, добродію!

Янсон. Як знаєте, воля ваша.

Ріта. Ха-ха-ха! Та хіба я не знаю, чиї це умови? Це не ваші, а он чиї! (Показує на Сніжинку.) Ні? Не правда?

Янсон. Я сказав, що пояснень дати вам не можу.

Ріта. Ну, розуміється. Як ви можете їх дати, коли вона звеліла вам не давати. Вона звелить вам стерегти двері, як вона спатиме з любовником, і ви стерегтимете!

Янсон (спокійно). Це моя справа, шановна добродійко. Ви приймаєте мої умови?

Ріта (гнівno). Ні! Таку поміч я вважаю собі за образу! Розумієте? Забирайтесь геть!

Янсон (уклоняючись). Я цього ждав. Прошу вибачення. (Повертається і йде.)

Сніжинка (з посмішкою, до Корнія). А правда Янсон може розуміти красу.

Ріта. Так само як пав'ян! Аба жалкий раб!

Сніжинка (тихо). Дуже помиляєтесь. У всякому разі своє він любить так, що все дасть за нього. А ви своє так не любите. Ви жертвуєте сином для ревності. Не правда?

Ріта. Як ви смієте так говорити зо мною.

Сніжинка. Хіба не правда? Хто вам дорогше?

Ріта. Про те я вам казати не буду, бо ви ні того, ні другого не розумієте. Вам бульварні чуття тільки зрозумілі. Прошу вийти з нашої хати.

Сніжинка, Я на образи не хочу відповідати образами. А до того, що я розумію, ви ще не доросли. Прошайте, Білий Медведю! (Помалу виходить за Янсоном.)

Ріта. Ха-ха-ха... О, подумаєш! Не доросли... Але яке нахабство! Який цинізм! Така пропозиція... Це таке... одверте щось, нахабне, брудне. Фу, господи! Та як вона сміє?!

Корній (що весь час ходив по хаті). А, лиши... Ну, просто Сніжинка дурниці робить... А, що там... Я все одно не можу. От і вже. Не можу.

Ріта. Ти завтра-ж продаси полотно и визволиш мене од таких образ і пропозицій! Чуєш? І як ти міг слухати спокійно цю подлу пропозицію? Як ти міг допустити це? Вона-ж, видно це, прийшла спеціально, щоб нас образити!

Корній. А, Ріто... Яка там образа... Зовсім вона цього не думала. От собі думає, що сем'я не підходить артистові, й хоче нищити її. От і вже... І не в тому річ.

Ріта. Ти, здається, цілком співчуваєш їй.

Корній. Лиши, Ріто... Не можу я співчувати тому, чого нема в мені.

Ріта. Ні, ти співчуваєш! Бо якби ти був проти цього, ти-б не мучив нас так, ти-б давно вже зробив для сем'ї те, що всякий мусить зробити.

Корній (раптом роздратовано). А, для сем'ї, для сем'ї! Все для сем'ї! А чому сем'я для мене не робить? Такої сем'ї я не хочу! От єсть! Не хочу та й уже. Я переріс таку сем'ю. Це минулося... Минулося. Все для сем'ї: і честь для сем'ї, і властність, і талант, і держава... Та що таке? Хай сем'я служить уже чомусь більшому за неї! Годі.

Ріта. Більшому?

Корній. А щоб ти знала, що більшому. Творчості! Мистецтву, от чому. На! Завели собі сем'ю і все їй давай,—священна. Поцілував другу жінчину, честь опозорив. Бо сем'ї те шкодить. А к чорту не хочеш? На, маєш! Колись вона була головна, а тепер чоловік виріс. Виріс і вже. Годі. Сем'я мусить нову форму придбати. От. Годі од сем'ї до всього підходити... Так-так! Що це, справді, таке? Того не можна, того не можна, те їй давай, це їй давай. Та що? Хіба я якийсь крамар, що має лавку для сем'ї? Маєш! Хіба я живу для того, щоб сем'ю содержувати? Сем'я мені головне? Та з якої речи? От єсть тобі! Це колись було, а тепер сем'я хай служить. От і вже. Я й досі нічого не можу зробити, нічого більшого не можу написати. Я все продаю, все спішу. Та до якої-ж пори? Маєш! Одну річ хотів зробити і от тобі—давай її сем'ї. Але вибачайте, я її не дам. А, того не буде! Хочеш сем'ю рятувати, то рятуй сама! А хочеш бути мені дійсним товаришем, то мусиш все віддати для мистецтва. От і вже.

Треба, нарешті, ясно це поставити, до якої це пори буде!

Ріта. Що-ж я тобі ще не дала? Що ти не взяв ще у мене? Говори, я дам.

Корній. А, що! Чого ради я повинен для сем'ї давати своє... все найдорогше, чому сем'я мені не дасть свого найдорогшого... „святого“... А, маєш...

Ріта. Говори-ж, що! Говори, що сем'я тобі ще не дала, твоєму мистецтву, що?

Корній. Нічого не дала, а ще взяла. Мені треба грошей на Салон, на роботу, на фарби. Де я візьму? Де? А, маєш... Де я можу зараз дістати, коли я скінчив роботу? Продать цю, а потім знов почати, не скінчить, продати, і знов? І так все життя? Та що таке? З якої речі?

Ріта (тихо). Чого-ж ти хочеш? Щоб ми пішли од тебе? Ти хочеш, щоб я взяла гроші у Янсона і поїхала? Так?

Корній. Ні, я цього не хочу...

Ріта. Ага, ти мусиш кінчати роботу. Ну, так чого-ж тобі треба.

Корній. Мені треба грошей. От і вже.

Ріта. І мені треба. Ну?

Корній (зупиняючись, чудно дивиться на неї). „Ну?“ Ну, так от що я тобі скажу. Ти говориш, що ти все можеш зробити, що ти товариш мій?

Ріта. Говорю. Ну?

Корній. Ну, так от: ти мусиш піти до Мулена, продатись йому і взяти для сем'ї й для мене грошей. І вже.

Ріта (пронизана жахом). Корнію, що ти говориш?!!

Корній. Я говорю те, що говорю. Дай свою честь сем'ї для мистецтва, для мене.

Ріта. Корнію! Господи! Ти свідомо це говориш? Ти розумієш, що ти говориш?

Корній. Я говорю те, що я говорю. От і вже.

Ріта. О, боже! Мені сниться, чи... Господи!.. Ти на це йдеш? На це?!

Корній. Я мушу мати гроші. Я давав їх за твою честь, сем'ю, дай мені за мою честь. Я не можу так далі!

Ріта. Ти безчестям сем'ї хочеш купити собі артизм свій?

Корній. Безчестя нема ніякого... Ніякого... Безчестя тоді, коли сем'я вище цього. Тоді жінщина не сміє нарушати її наказів, бо сем'я руйнується. От. А коли сем'я—средство, тоді безчестя нема.

Ріта. О, боже!.. Щоб я своє тіло продавала для твого полотна? Для твого мертвого свої живі муки, сором?

Корній. Так! Щоб ти тіло продала... Я продав для вас свій мозок, свої нерви, тіло й душу, а ти продай тільки тіло. От і вже. От і вже. А ти тіло продай. А полотна я не продам. Іди до Мулена.

Ріта. Та ти-ж сам дві години тому назад своє полотно давав за моє тіло!?

Корній. Тоді я давав, а тепер *ти* дай. Я рятував сем'ю, ти рятуй мистецтво. А не вирятуєш, все погине. Я більше не можу. От і вже. Я мушу писати або... кінець всьому. Ідеш?

Ріта. Куди?

Корній. До Мулена!

Ріта. Ти справді?!

Корній. Справді.

Ріта (якийсь мент пильно дивиться на нього, вся дрижить). Щоб я пішла... для того полотна?!

Корній. Для того полотна.

Ріта (раптом стрибаючи до столу, хапає ніж і біжить до картини). О, коли так, то...

Корній (несамовито кричить). Ріто! Куди?! Ріто?! Зупинись!

Ріта (біля картини, зупиняючись. Люто). Смерть твоєму полотну!

Корній. Ріто! Не смій. Чуеш?! Клянуся, я в ту-ж мить своїми руками задушу Лесика, як поріжеш! Одійди!

Ріта. Лесика? Ти!

Корній (грізно). Даю тобі слово! Даю тобі клятву, що в ту-ж мить задушу. Хай буде, що буде? Одійди од полотна! Я тобі кажу, одійди лучче! (Несамовитий і рішучий.)

Ріта пильно вдивляється в його. Вірить. Помалу одходить. Сідає коло столу й падає головою на руки.

Корній (оглядається. Підходить до неї). Я тебе питаю: підеш?.. Ріто, підеш до Мулена? Одповідай!

Ріта (схоплюючись, голосно плює йому в лице). От тобі моя відповідь!

Корній (витираючись. Глухо). А-а, так? Ну, хай буде, що буде! (Хутко виходить.)

Ріта, дрижачи вся, падає знов на стіл і гірко ридає.

ЗАВІСА

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Там-же.

Виходить з коридору Ганна Семенівна, Сніжинка і Мігуелес.

Ганна Сем. (часто витирає сльози, говорить пошепки, весь час прислухаючись до кімнати Ріти). Балакайте тихо... Вона може почути...

Сніжинка. Та в чому річ, що сталося?

Ганна Сем. Зараз, зараз... (Підходить до дверей зліва і прислухається.) Єсть... Він ходить, а вона співає. (Ледве чути колискову пісню.) Тихше... Я боюся на хвилинку вийти з хати... Два рази сьогодні вискакувала в коридор і нікого дома не було. Стукала, стукала до всіх...

Сніжинка (нетерпляче). Та що-ж сталося? Що? Може з Лесиком що?

Ганна Сем. (плаче). Помер...

Сніжинка (скрикує). Помер Лесик?!

Ганна Сем. (злякано). Тихо, ради бога! Вона як почує... Ох, боже, що тут діється!..

Сніжинка (тихо). Коли-ж він помер?

Ганна Сем. Ще вчора ввечері, як-раз, як вона надумалась взяти гроші Янсона. Рішилася і от... Хто-б думав...

Сніжинка. Та він-же недавно ще був зовсім здоровий?!

Ганна Сем. А, де вже там здоровий... В один день розгорівся і згорів. Ввечері (плаче) й не стало...

Як свічечка наприкінці несподівано блимнула і погасла.

Сніжинка. Бідний Лесик! От несподівано... Як-же вони?

Ганна Сем. (озирається). О, тут ще більша біда!.. Я вже до вас... Поможіть мені якось з ними... Я-ж сама, я нічого не можу!.. Вони сидять всю ніч, весь день і не одходять од трупика. А вона наказала, щоб я нікому не говорила, що він помер... Що вона хоче, я не знаю... Його нікуди од себе не пускає... Він цілий день нічого не їсть, дивиться на трупик, ходить по хаті, щось думає і знов дивиться... А вона он вже співає над ним... Хотіла, щоб обмити-ж, поховати... Ну, горе, нещастя,—та якось-же треба порядок дати. Тільки-ж хоч сховати, воно-ж дух почне давати... А її ніякими словами не вговориш. Вчепиться, як... чиста пантера і нічого з нею... Ради бога, допоможіть мені якось... Вони-ж обоє побожеволіють, як іще одну ніч посидять... Треба їх розлучити... Розвіяти трохи їх... Щось... Ну, я вже не знаю... (Витирає сльози.)

Мігуелес. Вибачте, сеньйоро, сеньйор Корній по своїй волі не хоче одходити од тіла сина?

Ганна Сем. Не знаю... Ні, вона його не пускає... Якби хтось прийшов, кудись покликав, він-би пішов... Тш!.. (Прислухається.) Щось голосно балакають.. Він навіть хотів вийти, так вона не пустила... Потім я ще боюсь, щоб вона йому й собі чого не заподіяла... Ви-ж знаєте, яка вона. Вона все твердить тепер, що він її кине, що звязок порвано, що вони не простять один одному цього... І все шукала сьогодні вранці опіум... Плешечка опіуму в неї була... Та, слава богу, не знайшла й покинула... Тільки сама вся така, що... страшно дивитись. Всю ніч билась головою об підлогу, а ми не давали... Ох, ця ніч!.. А тепер щось думає,

сидить, як камінь, і думає, думає, аж страшно стає... Благаю вас, допоможіть мені якось розважити їх, якось... Порядок якийсь дати. Ми-ж усі побожеволіємо от так. Господи! Якби я знала, ні-за-що б не виїхала сюди. Думала, на старість з сином буду. І в таке попала... Внука не стало, сина ще не стане... (Плаче.)

Сніжинка (розчулено). Ну, нічого, якось все буде. Треба щось зробити... Тільки як-же зробити. Туди можна зайти?

Ганна Сем. Ой, ні, не пустить. Та й не варто туди йти, а надто вам. Треба, щоб вона вас і не бачила, бо й так часто говорить йому про вас і... боїться. Ах, горе хоч у кого розум помутить... Треба щоб добродій Мігуелес з нею поговорив, (до Мігуелеса) вона найбільш симпатично до вас ставиться... А, ви, Сніжинко, уже з ним, він вас послухається більш, ніж кого. Якби так, щоб її кудись хоч на годинку з дому вивезти, щоб подивилась на вулиці на людей, це-б її думки хоч трохи розвіяло-б. А його теж... І трупик-же, господи, треба обмити! Треба-ж і труну купити, поховати. Якось-же чи в поліцію, чи куди тут заявувати?.. Я-ж нічого тут не знаю.

Сніжинка Гм!.. Що-ж тут придумати? Ви кажете, що вона мене боїться й говорить йому? Ви не подумайте... я для того питаю, що, може, все-таки мені можна піти до неї... Може, вже вона не так дуже вороже ставиться?.. Як ви думаєте? (В очах жадність і напружена увага.)

Ганна Сем. Ні-ні, краще не йдіть!.. Буде гірше... Буде гірше... Не треба... Хай добродій Мігуелес...

Сніжинка Ну, а... добродій Корній як до мене?

Ганна Сем. Корній нічого... Я от що думаю: ви, Сніжинко, йдіть на веранду і сховайтесь. Я ви-

кличу сюди Ріту, скажу, що добродій Мігуелес має важну справу до неї... Як вона вийде, ви тоді через ті двері ідіть до Корнія й виводьте його на веранду. А звідти вже сюди та й до себе чи куди там. Тільки дивіться, я буду кашлять, як можна йти... Щоб на неї не наскочити... От тільки як її з дому вивезти? Я вже думала так, щоб добродій Мігуелес сказав їй, що приїхала одна її подруга Аня Смірнова,—вони дуже любляться,—та заслабла і просить приїхати в отель. Тільки-ж чого записки нема?.. От горе.

Мігуелес. Я скажу, що загубив записку!

Ганна Сем. Ага! Це нічого. А як-же тоді, як ніякої подруги не буде? Що вона подумає? Вона й так боїться, що... Ах, горе-ж яке, господи милостивий.

Мігуелес. Та навіщо все це? Я просто з нею поговорю. Сеньйора Ріта людина розумна і зрозуміє, що не можна-ж так весь час? Як ви думаєте, сеньйоро?

Ганна Сем. Ой, боюсь... Може-б їй це вже десь там сказали, щоб Корнія витягнути?

Мігуелес. Ну, добре! А як називається та подруга?

Ганна Сем. Аня Смірнова.

Мігуелес. Аня Смірнова? Добре.

Ганна Сем. І от ще що: не показуйте їй знаку, що ви що-небудь знаєте, боже вас борони! Так наче нічого не сталося. А то й не рушить нікуди. І ви, Сніжинко, слідіть-же, як я буду знак давати... Буду кашлять, значить можна йти. І до нього в кімнату, і сюди.

Сніжинка. Добре.

Ганна Сем. От, господи, до чого дожила на старість!.. Ну, та що-ж зробиш?..

Мігуелес. Чекайте, сеньйоро... Мені здається,

що сеньйоріті Сніжинці треба підождати на веранді доти, доки сеньйора Ріта не вийде зовсім, бо вона може вернутись і не застати...

Ганна Сем. А правда, правда... Ох, і не раз, мабуть, ще вернеться... Та чи й піде ще?

Мігуелес. А потім ще: ця сеньйоріта Аня Смірнова блондинка чи брюнетка? І яка з себе?

Ганна Сем. Не бачила, не знаю... Фотографію бачила, здається—блондинка.

Мігуелес. Гм! Ну, та нічого!.. Яюсь викручусь... Ідіть уже.

Ганна Сем. Ну, Сніжинко, ховайтеся... Іду... Сніжинка виходить на веранду, а Ганна Семенівна—в кімнату Ріти.

Мігуелес схвильовано ходить по ательє.

Сніжинка (визираючи із дверей, тихо). Мігуелес!

Мігуелес. Що?

Сніжинка. Ви її довше не пускайте додому.

Мігуелес. Добре.

Сніжинка ховається, а він знов ходить.

Виходять Ріта й Ганна Семенівна.

Ріта (в чорному, дуже бліда, на лиці строга, хмура задума). Добрий вечер, Мігуелес. Що ви мені хочете сказати? Вибачайте, я з вами не можу довго говорити, я дуже занята.

Мігуелес. Дуже вибачаюсь. Але справа не моя, а... одної особи, яка сьогодні приїхала в Париж і хоче вас бачити. По дорозі вона дуже ослабла і зовсім хвора зараз...

Ріта. Це дуже неприємно. Шкода...

Мігуелес. Ця особа—ваша подруга Аня Смірнова.

Ріта (неуважно). Аня Смірнова? Коли-ж вона приїхала?

Мігуелес. Вона приїхала сьогодні вранці й дуже хвора..

Ріта. „Сьогодні вранці й дуже хвора...“ (Здавлює голову.) Вибачте, добродію, мені трохи голова болить... Я вас не розумію, ви говорите, що хтось приїхав у Париж...

Мігуелес. Ваша подруга, Аня Смірнова...

Ріта. Ну?

Мігуелес. І хоче вас бачити, бо сама прийти не може... Щоб ви прийшли до неї...

Ріта. Ах, так-так.. Зараз?

Мігуелес. Зараз.

Ріта. Я не можу зараз... І, взагалі, я більше не можу. Ви мені вибачте, я мушу вас лишити, у мене дуже важна справа...

Ганна Сем. Рітонько, Аня дуже хвора і хотіла-б вас бачити. Аня Смірнова.

Ріта (здавлює голову). Чекайте... Мені трохи голова болить і здається все сном... Ви говорите... Ах так!.. (Живіше.) Ви говорите, Аня Смірнова в Парижі? Давно?

Мігуелес (все більш і більш почувуючи себе ніяково). Вона сьогодні вранці приїхала дуже хвора і просить вас прийти...

Ріта. Вона дуже хвора? Аня?.. Господи, я нічого зараз не розумію. Чого Аня в Парижі? І через що ви, Мігуелес? Я нічого не розумію.

Мігуелес. Її знайомий—мій приятель... І, словом, я знаю...

Ріта. І хвора?.. Хоче мене бачити? Аня? Господи, що-ж мені зробити? Чекайте... (Ніби про себе.) Так... Так... Ну, все одно!.. Тільки я не можу довго... Я на півгодини. Гм. Добре! Це навіть дуже добре!.. Я з Аньою... Добре, добре, я зараз... Я одягнуся і... дещо зроблю. Почекайте... Ви на мене не дивуйтесь, Мігуелес, у мене зараз одна така важна робота, що мені голова запаморочилась... Я навіть з хати не виходжу... Це, мабуть всі по-

мітили? Правда? У Корнія теж... Ми мусимо спішити...

Мігуелес (з ніяковістю). О, сеньйоро, я вас цілком розумію...

Ріта. Правда? Ну, то прошу зачекати одну хвилинку, я зараз... Я дуже рада, що так... що приїхала Аня, я її давно не бачила... Дуже дякую... Я зараз... (Біжить до себе.)

Мігуелес (до Ганни Семенівни). Це дуже тяжка роль, сеньйоро... Я каюсь, що взяв її на себе.

Ганна Сем. (втираючи сльози). Я розумію вас... Я розумію... Але ви додержте вже до кінця.

Мігуелес. Я не знаю, чи зможу довго... Мені хотілось зразу признатись... Я дуже каюсь, що взявся... Це дуже тяжко, сеньйоро...

Ганна Сем. Ну, що-ж робити? Ви бачили сами, яка вона... В неї якась думка сидить і вона нічого не бачить і не чує. Вона-ж так збожеволіє... Принесіть уже таку жертву. Хай вона навіть розсердиться на все... Що-ж робити?

Мігуелес. Я на це готовий... Але я не думав, що це так трудно буде...

Ганна Сем. Ну, якось уже...

Виходить Ріта одягнена.

Ріта (піднято говорить.) Ну, я можу... (За нею виходить Корній, лице сіре, стомлене; тупо-суворе). Корнію! Ти-ж пам'ятаєш своє слово: ти нікуди не підеш. Чуєш?

Корній. Я сказав, Ріто, що нікуди не піду. Я сказав і вже.

Ріта (до Ганни Семенівни). Мамо, ви мусите мені дати обіцяння, що Корній до мого приходу нікуди не піде...

Ганна Сем. (несміло). Йому-б треба хоч трошки на свіже повітря пройтись...

Ріта. Ні-ні!.. А Лесик? (Злякано дивиться на Мігуе

леса. Хапливо поправляється.) А наша робота? Ти му-
сиш вести її далі. Чуєш, Корнію?

Корній. Та сказав-же, Ріто...

Ріта. Я більше як сорок хвилин не буду.
Мігуелес, це—недалеко?..

Мігуелес. Недалеко.

Ріта. Я Ані два тільки слова і зараз-же на-
зад. Я мушу тобі, Корнію, неодмінно щось ска-
зати. Ну, я йду. (До Мігуелеса.) Ходімте.

Мігуелес. До побачення! (Виходять.)

Корній ходить в задумі по хаті.

Ганна Сем. (обережно зупиняючи його). Нію!

Корній. Що, мамо?

Ганна Сем. Годі журитись, сину... Не можна-ж
так уже...

Корній. Я, мамо, не журюсь...

Ганна Сем. Ну, як-же не журишся... Всю ніч
і увесь день сидите обоє, нічого не їсте... щось
думаєте... Над чим там думати? Ну, горе, нещастя,
а все-ж таки журбою не допоможеш йому. Дасть
бог, будуть ще діти...

Корній (тихо). Ні, мамо, так більше дітей у
мене не буде... А, так не буде ..

Ганна Сем. Як так? Як-же це „так“?

Корній. Так, як було... Як було... Ну, мамо,
не треба говорити... Зараз не треба говорити...

Ганна Сем. Та чому-ж не треба? Як-же то
так було? Було, як у всіх людей буває... Що ти
говориш, сину?..

Корній (посміхаючись). Ага, от-то і єсть, як у
людей... От-то і єсть...

Ганна Сем. Так віки було, сину.

Корній (так само). Ага, от-то і єсть, що віки.
От-то і єсть...

Ганна Сем. (тривожно). Та що ти, сину, гово-
риш? Може, тобі... голова болить?

Корній. Буде, мамо... Я нічого не знаю... От і вже... Я зараз нічого не знаю... Я знаю, що єсть два... ні, три трупи в хаті... От це я знаю...

Ганна Сем. (злякано). Господи, Нію, що ти говориш?! Які три трупи? Де?

Корній (посміхаючись, показує на хату Ріти, на полотно й на себе). Он, он і ось... Ну, і годі, мамо... Годі... Ідіть до Лесика... Я хочу сам побути... Мені голова болить... Я хочу трохи спочити... Трохи спочити... От іменно... спочити-б трохи... А там... Ну, йдіть, мамо, йдіть...

Ганна Сем. Нію... Тут хоче тебе бачити Сніжинка... Може-б ти з нею трошки пройшовся по вулиці... голова-б посвіжішала... Ти-ж не спав, не їв... Не можна-ж так...

Корній. Ні, мамо, я нікуди не піду... А Сніжинку... Ну, що-ж, я нічого не маю проти Сніжинки... Нічого...

Ганна Сем. Так я скажу їй... (Голосно кашляє, іде до веранди й одчиняє двері.)

Входить Сніжинка і говорить Ганні Семенівні.

— Я трохи не замерзла. Добрий вечір, Білий Медведю! (Підходить до нього.)

Корній. Добрий вечір... Ви були на веранді?

Сніжинка. Вечір такий гарний, я собі гуляла там...

Корній (пильно дивиться на обох). Не треба було цього, мамо... А, не треба... Можна було прямо прийти...

Сніжинка. Я прямо й пришла.

Корній. Ну, все одно... Тільки... негарно.

Сніжинка робить знак Ганні Семенівні, щоб та вийшла.

Ганна Семенівна виходить.

Сніжинка. Що з вами, Білий Медведю?

Корній (просто). Хіба ви нічого не знаєте? Знаєте-ж, навіщо... ці комедії?.. Мати думає, що ми вже побожеволіли... Сідайте, Сніжинко...

Сніжинка. Сядьте й ви... Тут... на канапу...

Корній мовчки і важко сідає. Здалека чується
гра на скрипці.

Корній (тихо). Знов грає...

Сніжинка. Це той італіянець... Він тільки
вночі може грати...

Корній. Так, вночі... Вночі—тихо...

Сніжинка. Дуже тяжко, Медведю?

Корній. Я стомлений... і порожній...

Сніжинка. Порожній?

Корній. Порожній, як... труп. Так мені здається. (По павзі.) Я—чужий собі... Так мені здається... От так мені здається і вже...

Сніжинка. Нічого, знову будете повним... Все буде добре, Медведю... В кожному поганому єсть часточка доброго... Ви зате можете бути тепер вільним... Як хочете, розуміється...

Корній. Не знаю... Нічого, Сніжинко, не знаю...

Сніжинка. Будете! В вас є сила, велика сила, вона своє візьме... Це тільки тепер... Ви стомлені, прибиті, вражені... Потім сила проб'ється вгору... І навіть добре, що так сталося!.. Така моя думка, Медведю.

Корній. Не треба, Сніжинко, не треба... Я нічого не знаю... І не треба... Потім.. Все потім...

Сніжинка. А я думаю, що не потім, а зараз... тепер-же! Ви—не хлопчик і мусите у всяких обставинах давати собі відчит... Що за легкодухість. Люди в більших нещастях не падають духом, а вам, може, й не нещастя це, а щастя.

Корній. Не говоріть так, Сніжинко... Не треба... Негарно.

Сніжинко. Через що?

Корній. Я не знаю... Негарно і все... Так мені здається... І не в тому річ... Зовсім не в тому. Ну, помер Лесик... Ну, й помер. І вже. І горе, і жалко.

Ну, і вже. Кінець, не оживе... Друге... А, друге
єсть, друге.

Сніжинка. Що-ж друге? Ріта?

Корній мовчить.

Сніжинка. Ріта, Медведю?

Корній. Не будемо говорити, не будемо. Не
треба. Щоб говорити, треба знати... Треба все
знати, Сніжинко. А що ми знаємо? Що я знаю?
А, от-то і єсть... Я знаю, що так не можна, а як?

Сніжинка. Що „так“?

Корній. Так, як було... А як інакше? Хто
скаже? Я? Чи Ріта? О, Ріта... Вона інакше не ска-
же. О, вона не скаже... Ні-ні, вона не може ска-
зати інакше... Ви думаєте, вона мені простить
Лесика? (Чудно посміхається.) О, Чорна Пантера за ді-
тей не прощає нікому. А, то вже ні... І вона пра-
ва... Вона права... А я теж правий... Хто-ж винен,
Сніжинко? Хто? А, от-то і єсть, що хто!

Сніжинка. Ви розійдетесь тепер?

Корній (здивовано). Хто?

Сніжинка. Ви і Ріта.

Корній. Як розійдемося?

Сніжинка. Ну, „як“? Як звичайно розходяться.

Корній. Не знаю... Я цього, власне, й не знаю...
Я тепер нічого не знаю... Ох, як стомився-ж я!..
І все-таки нічого не знаю... Усе-таки... Ну, все одно...
Все одно, Сніжинко... Чуєте, як грає?.. А тихо як...
Бідна Ріта! Ох, яка вона бідна! Ну, все одно...
Щось буде... Побачимо...

Сніжинка. Ви з нею говорили?

Корній. Ні, ми нічого не говорили... Ми тіль-
ки чуємо. Розумієте, Сніжинко, як можна не го-
ворити, а всі думки чути?... Розумієте? От і ми
чуємо!.. І я чую, і вона чує... Ну, що-ж? Побачи-
мо... А що побачимо? Хто скаже? Ну, як треба,
Сніжинко? Як?

Сніжинка. За Ріту я нічого не можу сказати. Я її не розумію... А вам скажу: ви хочете бути артистом? То мусите бути вільним. Артист не повинен мати сем'ї. Він—жрець. От і все!

Корній (мовчки, не згоджуючись, хитає головою). Ні... Ні, Сніжинко...

Сніжинка. Ні, так!

Корній. Ні,—він буде... не цілий... Не цілий... Так я чую... От чую і вже...

Сніжинка. А так цілий, коли дає себе сем'ї і має те, що хоч і ви зараз? Так цілий?

Корній. Ні, і так не цілий...

Сніжинка. А як-же?

Корній. Ага... От-то і єсть, що „як“! Як? Я знаю? Ми перенесли це, а нового не маємо... Форми нові треба... Це—вічне, Сніжинко... Вічне... Тут уже... годі... А форми не ті... От і єсть. От і душать, от і стискають... А як инакше? (Ніби до себе.) Ну, як, от так просто: як? Чи Ріта-ж зможе якось инакше? Чи схоче? Ні... А, Ріта й не схоче, і не зможе... От і єсть... І вже.

Сніжинка. Та чого-ж неодмінно Ріта? Хіба ви з нею навіки звязані? Є другі жінщини, які схочуть і зможуть. Чого-ж тільки Ріта?

Корній. Чого Ріта?.. Того, що... (Довго мовчить.) Не знаю...

Сніжинка. Ех, Білий Медведю, не Ріти вам треба! Ріта—для самця, а не для творця. Творець переріс самця. Ось в чому суть людини. Так-так! Людина знає красу, а звір її не знає. От і все. Ви мусите звіря в собі вбити. Тоді ви дасте красу, яка в вас є. Є, мій Білий Медведю, є!.. Послухайте Сніжинки, яка найбільше чула й чує в вас цю красу. Встаньте зараз, сильний, твердий, напишіть листа Ріті й ходім зо мною. Творець мусить бути жорстоким, не всяку жалість треба допускати до

себе. Ходім, Медведю! Я не говорю, щоб ви мене любили, щоб до мене йшли. Я хочу бачити вас вільним і гарним. Чуєте? Хотите, ми ніколи не будемо бачитись. Я не для себе... Хоча... хоча, Медвідю, я думаю, що якби ви пішли до мене, я-б дала вам все те, що вам треба, те нове, що ви хочете й не знаєте. Медведю, дорогий, Білий. (Стає на коліна перед ним.) Послухайтеся Сніжинки. Вона вам хоче тільки краси, тільки краси. Медведю, ходім? Га?

Корній. Сніжинко, Сніжинко, не треба, не зараз... Не треба.

Сніжинка (рішуче). Скажіть, ви любите Ріту? Любите?

Корній. Я не знаю, Сніжинко, не знаю...

Сніжинка Ну, скажіть,—ви, очевидно, чуєте таку звязь з нею, що не можете порвати? Так?

Корній. Не знаю-ж, Сніжинко!.. Я чую тільки, що... що... порвалось щось... А що? Не знаю... Може вона знає?

Сніжинка. А вона це чує? Чує?

Корній. І вона чує... А може й не чує... Може й я нічого не чую... Не знаю, Сніжинко. Не треба, не зараз... Потім... Все потім... Там ще Лесик.

Сніжинка. Лесика вже немає. Звязь порвано.

Корній. Не знаю... Може й порвано. Може, це й єсть...

Сніжинка (благаючи). Білий Медведю, ходім зо мною! Ходім, Медведю... Ходім зараз, я боюсь за вас... Я боюсь, Пантера дужа... Вона не пустить вас...

Корній. Ні, я не боюсь... нікого, а тільки... себе. От іменно, себе.

Сніжинка. Медведю, білий, прекрасний...

Розчиняються двері в коридорі і хутко входить Ріта. Забачивши Сніжинку, яка раптово підвелася, зупиняється і якийсь мент не може нічого сказати. Нарешті, важко, трудно дихаючи, тихо і хрипло говорить:

— Я так і знала... (Помалу йде до них. До Корнія.) Так, значить, мене для цього виманили з дому? Корній (спокійно, тихо). Я нічого, Ріто, не знаю... Ріта (до Сніжинки. Ледве чутно). Що вам треба тут?

Сніжинка (гордо). Я прийшла не до вас!

Ріта. Ви знаєте, що там? (Показує на свою хату.)

Сніжинка. Знаю. Там лежить мертвим те, що в'язало вас обох.

Ріта. А-а... А ви прийшли н о в у звязь зробити?

Сніжинка. Я прийшла од всяких звязів увільнити Білого Медведя!

Ріта. Та-ак? (Чудно посміхаючись.) Але Білий Медвідь звязаний з Чорною Пантерою, ви це знаєте?

Корній. А, лишть це... Іди, Ріто, до себе...

Ріта. Я в себе. Може, комусь іншому треба йти до себе.

Сніжинка. Я піду зараз, не бійтеся. Білий Медведю, ви хотіли трохи прогулятися? Ходім разом?

Ріта. Білий Медвідь, добродійко, нікуди не піде!

Корній. А, Ріто, ну, навіщо так? Схочу й піду... У мене голова болить, я трохи пройдуся.

Ріта (сильно). Ні, ти не підеш! Чуєш?

Корній. Я піду і вже... От і єсть... (Хоче йти одягатись.)

Ріта (якийсь мент мовчить, раптом кидається до нього, хапає за руку і благаючим голосом говорить): Нію, останься... Завтра підеш, куди схочеш... Куди схочеш і з ким схочеш... Сьогодні зостанься, прошу... Нію!

Корній. Я на півгодини... У мене голова болить.

Ріта. Завтра... Сьогодні зостанься... Останній вечір. Я розумію все... Чуєш? Зроби те, що останній раз прохаю...

Корній (вагається). Я на десять хвилин...

Ріта. Завтра, завтра.

Сніжинка. Ви йдете, Медведю?

Корній. Ні, Сніжинко, я мабуть зостанусь.

Сніжинка. А я раджу вам пройтись.

Ріта (люто до неї). Добродійко!..

Сніжинка (виходячи). До завтра, Медведю.

Ріта (спалахуючи). Так от чого вони виманили мене! А-а!

Корній. Ах, Ріто, ти знов! Я стомився, мені голова болить... Я не можу цих криків... Пусти мене трохи пройтись, я сам піду... Я не можу... Я мушу вийти.

Ріта. Ні, ти не підеш... Ти не підеш... Чуєш? (Бачачи, що Корній хоче йти до пальта, вона знов хапає його за руку.) Ні! Не ходи...

Корній (рішуче). Пусти! Я не можу так... Це насильство...

Ріта. Ну, я прошу тебе, благаю!

Корній (рішуче). Ні. Я хочу піти й піду... От і вже. Пусти.

Ріта. До Сніжинки?

Корній. То моє діло. От і єсть. Іду, куди хочу. Велить мені ніхто не може. І вже. Пусти.

Ріта (придушено). Я благаю тебе, не велю, а молю, благаю.

Корній. Це все одно... Я хочу піти пройтись...

Ріта (чудно зазираючи йому в лице). Ти инакше вже став говорити... Инакше.

Корній. Я говорю, як говорю... Пусти-ж...

Ріта. А як писав мене і Лесика, так не говорив. Ой, так ти не говорив... (Стрипнувшись.) Корнію, не ходи! Не ходи, чуєш? Я все для тебе зроблю... Слухай, хочеш писати мене з Лесиком? Хочеш? Я візьму його й ти будеш писати. Тепер добре буде, в мене, напевне, є ще більше „рисочок“.

Ні-ні, я не сміюсь, я серйозно. Ось подивись в моє лице... Ну, подивись-же... Правда, є?

Корній. А, Ріто, лиші... Не хочу я... Пізно!

Ріта. Не пізно! Чому пізно? Що він—мертвий. То нічого, нічого. Зате в мені більше виразу буде... Корній неймовірно дивиться на неї і проти волі вдивляється в лице їй.

Ріта. Хочеш? Хочеш? Я покладу його на те саме місце і схилюсь над ним... А ти будеш кінчати. І завтра, і після завтра: ми не дамо його, поки не скінчимо... Всю ніч, весь день будемо робити... Ти мусиш скінчить... Ти не віриш мені? Я правду говорю. Я хочу все тобі віддати, все, все... Все для мистецтва: сем'я, труп дитини, мій одчай,—все йому... Я не сміюсь, Нію, не сміюсь, я правду говорю, я вже вірю, що треба нову форму сем'ї, цілком нову. І до Мулена, як хочеш, тепер підю. Я все буду робить уже... Хочеш, хочеш?

Корній (машинально ступає кілька кроків назад, не зводячи очей з її лица). Пізно, Ріто... Пізно.

Ріта. Чого пізно, чого пізно? Ти встигнеш. Тільки зараз-же почнеш, зараз... Я зараз візьму Лесика, а ти бери палітру, фарби. Добре? Добре?

Корній. У тебе зараз чудний вираз лица.

Ріта. Нічого, я буду дивитись на Лесика і буде добрий... Буде чудовий вираз лица. Я не сміюсь, я не сміюсь... Я вже вірю...

Корній. Ти чудна, Ріто, я не вірю тобі...

Ріта. Чому? Чому? Говорю правду. Я тільки схвильована. Нерви підняті, ми-ж так багато за цю добу пережили... Нічого, Нію. Я йду за Лесиком... Бери фарби, бери!

Корній (вдивляється їй в лице, поглядає на полотно, оживлюється). Ну, добре... Не кажи мамі...

Ріта. Ні-ні, я скажу, що ми тут посидимо. Я не скажу... Я зараз... (Вибігає, опасливо озираючись на нього.)

Корній підходить до полотна, скидає запону і вдивляється. Потім бере з столу палітру, фарби, готує їх, нетерпляче поглядає на двері.

Ріта (хутко входить з трупом дитини). Мама спить. Вона стомилась і заснула біля столу. Вона не чула. Ми*двері замкнемо... Ми замкнемо всі двері й будемо малювати. Правда? Тепер все інакше буде. Все, все... Ось тут Лесик. Лежи, Лесику, лежи, тато буде тебе писати, він зніме з тебе вічне... Лежи, мій білий... О, ти білий тепер зовсім... Тепер блідість твоя зовсім чудова... Тепер тато буде з нас задоволений. Так я поклала, Нію? Так?

Корній (борячись між тривогою й артистичним чуттям). Так-так... Тільки, Ріто... Це якось не так все таки... Трошки вправо. (Береться за голову.) Ах, якось мені...

Ріта. Нічого, нічого!.. Ти тільки почни, подивись на нас і все пройде, все забудеш. І я забуду, я „ввійду в себе“. Ось дивись, зараз, ось я тільки сяду і схилюсь над Лесиком. Він тепер цілком тихо лежить, він уже не буде плакати... О-о! (Лице їй кривить судорога муки, але вона перемагає себе.) От так, правда? Добре тепер?

Корній. Трошки нижче... Ще... так... (Вдивляється, захоплюється, починає писати.)

Ріта, чудно позирає на нього, іноді раптом посміхаючись й зараз-же ховаючи посмішку.

Корній. Сьогодні в тебе, Ріто, не такий вираз лица... А, боже... Зовсім не те на ньому.

Ріта. Пиши, пиши... Те саме, що треба... Я стомлена.

Корній. А ні! Зовсім не те... І Лесик не такий...

Ріта (раптом регочучи). Не такий? Ха-ха-ха!.. О, він тепер зовсім не такий, то правда. А я така, така... Ха-ха-ха!

Корній (тривожно). Ріто!

Ріта (хапливо). Ні-ні, нічого, я... у мене нерви трохи... Але ти не звертай уваги. Пиши, милий, пиши, ми мусимо скінчити... Мистецтво вище всього!.. Я вже вірю тепер... Може я не так сиджу? Нижче, вище?

Корній. А, боже... Щось не так... Ти не говори нічого... Помовчи... Дивись на Лесика... Дивись і мовчи...

Ріта. Добре... (Дивиться на труп сина.)

Далеко знову чути тужну гру скрипки. Лицем Ріти перебігає мука і в болючій скорбі застигає.

Корній (весь оживившись). Так... Тепер так... Тепер дуже добре... Чудесно... Сиди, Рітонько, сиди, хороша... Так-так.

Скрипка грає.

Ріта раптом падає на труп головою і жагуче, болюче ридає.

Корній. Ріто! Ріто! А, боже, ну, сиди-ж, так-же не можна, тільки почав і... Ріто-ж!

Ріта помалу підводиться, чудно дивиться на нього, посміхається й позує.

Корній (з одчаєм). Ну, от! Знов пропало... Знов не те... Дивись на Лесика.

Ріта. Я трохи стомилась... Дай я спочину... Я зараз... У мене голова болить. І в тебе болить?

Корній. А, боже, так-же не можна... Ну, сідай...

Ріта (підходячи до нього). Трошки спочиньмо. Голова не болить? Ти не стомився?

Корній. Трохи болить... Ну, та нічого... Сідай, Ріто...

Ріта. Може, випити трохи аспірину або чогось, щоб голова не боліла, бо я так не можу... Ось у мене єсть каплі, я зараз... (Виймає з-за корсажу пляшечку, підбігає до столу, хапливо, дрижачими руками, але з рішучим суворо-диким поглядом, наливає в склянку води і потім із пляшечки. Несе Корнієві). Хочеш, Нію. Голова не буде боліти. Може ти сам винен, що у мене

не такий вираз, не так бачиш, стомився, голова болить. На, вибий, голова свіжіша буде... Ну, швидше, потім я... І будемо далі працювати... Ну?

Корній. Та чи допоможе? А голова справді болить... (Бере і п'є.)

Ріта (вся зацепенівши, дивиться на нього). Всю, всю!

Корній. Фе, яке воно!

Ріта. Нічого, тепер все пройде!.. (Біжить до столу, наливає води, дивиться на Корнія, що вдвляється в полотно і не п'є. Біжить назад.) Ну, тепер далі!.. Я вже... Тепер пиши всю ніч... О, тепер ми цілком инакше все зробимо... Тепер ми вже не розстанемося, ні-ні... Я-ж знаю, що ти це думав... Тепер ми знайдемо нову форму, ми будемо вільні, щасливі, ми сем'ю для мистецтва збудуємо. На цьому трупику, правда? Правда, мужу мій? Правда?

Корній. Ріто, Ріто! Не хвилюйся-ж так, сиди тихо...

Ріта. Як Лесик? Ха-ха-ха! Нічого, будемо всі, як Лесик... Ми всі троє—одно. Чуєш, правда, ми всі троє—одно?

Корній (не чуючи). Ріто, в тебе знов нема того. Ріто, так-же не можна... Я покину, коли так... А, боже!.. Фу, голова ще більше стала боліти.

Ріта. Болить?... Уже?..

Корній. Що „вже“? Ще болить, а не вже...

Ріта. Чи той, ще... болить... Може ти зморився дуже?

Корній. Ні, нічого... Щось трохи ноги... Але нічого... Сядь лучче, Ріто...

Ріта (надзвичайно тихо): Я сяду... Так?.. Застигає й дивиться на труп. Знову скрипка грає тужно і скорбно. Ріта все більш і більш схиляється на труп.

Корній (шепоче). Тепер єсть знов... От тут. Так-так... Це воно... Воно, воно...

Ріта (тихо, чудно): Воно? (Посміхається.)

Корній. Так-так, нічого, нічого, посмішка ця нічого... Тепер добре... (Малює.) Ах, тільки голова болить... І ноги... не стоять... Якась слабість... Сиди, сиди... (Малює, скрипка грає.)

Ріта (тихо підводиться, урочисто підходить до Корнія). Буде, Нію... Спочинемо... Годі, любий... Тепер треба спочинути.

Корній (слабо). Ще-б трошки, Ріто...

Ріта. Ні, годі... Тепер уже годі... Нам треба вже спочинути. Правда?

Корній. Щось голова і ноги... Ну, спочинемо трохи.

Ріта. Спочинем, спочинем... Там, на канапі, правда? Візьмемо туди Лесика і всі спочинемо... Ходім! (Веде його, бере труп і йде за ним.)

Корній. Навіщо Лесика? Може-б нехай там?

Ріта. Ні-ні, він з нами. Ми всі троє — одно. Правда? Тепер ми всі троє — одно... Правда?

Корній (сідаючи на канапі, стомлено). О, як я стомився, слабість така по всьому тілі... Але гарно... Нам, Ріто, треба спочити. То правда... Завтра ми будемо цілий день. Я мушу скінчити... Ми, Ріто, пережили багато... Ну, нічого... Зараз уже краще. Правда?

Ріта. Правда, любий, правда. (Кладе Лесика посередині між собою й Корнієм.)

Корній. Це Лесик? О, яка слабість. Я чую, що засну... (Заплющує очі й далі говорить з заплющеними очима.)

Ріта. Засни, засни... Ми всі заснем. Я тільки вип'ю води і теж... Я зараз... (Біжить до столу, наливає в шклянку з пляшечки і випиває. Біжить назад, сідає, обнімає Корнія, пригортає до себе й тихо говорить): Тепер усі заснемо... Правда? Як гарно грає скрипка. Вона нам грає... Нам, щоб ми заспокоїлись і заснули. Ми знайшли вже нове... Правда, Нію? Ти віриш мені тепер, віриш, що я вже інша?

Корній. Не знаю, Ріто, не знаю... Я хотів-би тільки вірити... Бо я, Ріто, так не можу, як було... Я більше так не можу...

Ріта. Я знаю, знаю... О, я знаю, що ти не можеш... І через це... тепер буде инакше... Зовсім инакше...

Корній. А за Лесика... ти простиш мені?

Ріта. Простю, простю, єдиний мій, за все простю... Ти любиш мене, скажи?

Корній. Люблю, Ріто, люблю такою, як ти зараз...

Ріта. Правда?.. І я люблю... І Лесик любить... І ми всі троє—одно... Як колись... О, тепер ми не розстанемося... І нікуди ми вже не підемо, ні до Сніжинок, ні до Муленів, ми всі разом будемо... Правда?

Корній (ледве чутно). Правда.

Ріта. Ну, поцілуй-же мене... в-останнє.

Корній (слабо повертає до неї лице, цілує). Хороша моя.

Ріта. Прощай, мужу мій, Білий Медведю.

Корній (слабо посміхаючись). Прощай. До завтра. Як страшно і солодко хочеться спати...

Ріта. Спи, спи... (Суворо і скорбно дивиться на нього.) Скрипка все грає, тужно і жалісно. Ріта раптом здригується, тихо встає і йде до полотна.

Корній (тихо) Ріто! Куди ти?

Ріто. Я зараз. Спи, спи... (Підходить до полотна, знімає його з мольберту, бере з столу ніж і розрізає.)

Корній (слабо). Що там, Ріто?

Ріта. Нічого, милий, нічого... Спи спокійно. Спи тепер.

Вертається, пригортає до себе Корнія, цілує Лесика, потім мужа, кладе голову йому на плече і з щасливою, стомленою посмішкою заплющує очі.

Скрипка грає серед мертвої тиші.

НАТУСЬ
П'ЕСА
НА ЧОТИРИ ДІЇ

ДІЄВІ ОСОБИ

Роман Вітальович Возій—молодий учений.

Христя Парменівна—його жінка.

Натусь—їхній синок, літ 6-ти.

Петро Вітальович—брат Романа, художник-маляр.

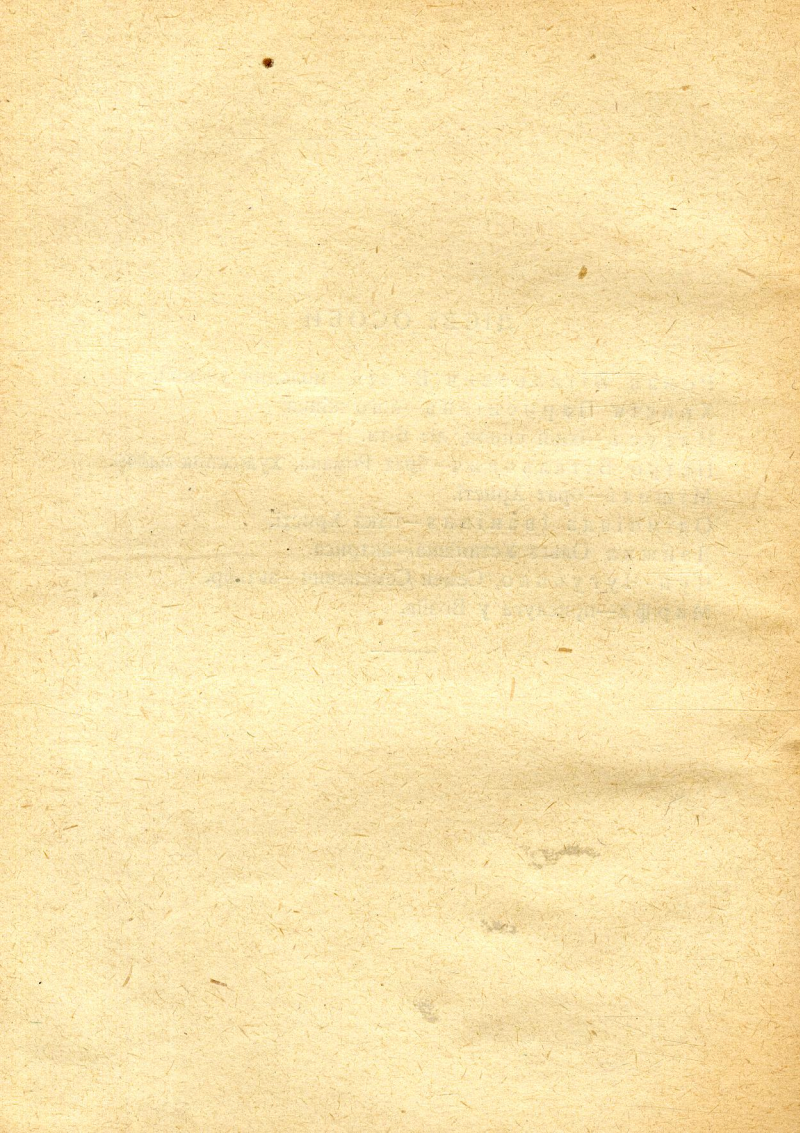
Мішель—брат Христі.

Олімпіяда Іванівна—тітка Христі.

Дзижка Ольга Устинівна—актриса.

Чуй-Чугуєнко, Семен Семенович—актор.

Марфа—прислуга у Возіїв.

ДІЯ ПЕРША

Їдальня у Возіїв, середнього достатку. Понад лівою стіною канапа. Біля неї двері в інші покої. Просто — двері в вітальню. В тій-же (задній) стіні — двері в сіни. Між двома дверима шафа-буфет. Праворуч — двері в кухню. По середині — стіл; на ньому — лямпа й посуд після їжі.

На канапі сидять Роман і Петро.

Похожі один на одного, Роман крупніший з вигляду, злегка на підпитку.

За столом сидить Мішель і щось майстрить.

Риси лиця невиразні й дрібні, єсть схожість з сестрою.

Коло столу порається з посудом Христя.

В рухах, в лиці, в голосі, напружена роздратованість і рішуча завзятість. Манера говорити — швидко, стрибаючи, невпинна й монотонна. В моменти дужчих переживань з'являються різкі й крикливі ноти.

Христя й Роман говорять одночасно, але чути майже тільки Христю. Христя звертається до Романа, а Роман до Петра. Христя все більш і більш дратуючись, Роман все спокійніше й лагідніше. Петро слухає Романа, дивлячись униз і тільки часом коротко і з непокісною увагою зиркає на Христю.

Р о м а н. Нічого. Входимо ми. Уяви собі, ніколи не думав, що він такий. Сивенький, як голуб. Вур-вур, — балакає. Ах, ти-ж дідусю! Їй-богу. Знаєш, брат, трохи я його не обняв! Старенька його така сама, сивусенька, малюсенька...

Христя. І не думай, що я так покину це! Я не можу більше так. Це неможливо. І я тобі говорю, Романе, Романе! Я до тебе звертаюсь. Чуєш?

(Павза, Роман говорить.) Ах, як інтелігентно, гарно! Це — зовсім манера вчених.

Р о м а н (лагідно). Дай спокій, Христю. Поговорила трошки і буде. (До Петра.) Ну, так. І уяви собі...

Х р и с т я. Нам треба покінчити розмову, я прошу в тебе десять хвилин. І в кожному разі ти міг би поводитись делікатніше. Це — грубість і хамство. Хамство!

Р о м а н. Ну, чого-ж ти лаєшся?

Х р и с т я. Бо ти — хам. Ти користуєшся тим, що ти можеш не слухати мене, і ображаєш. Але я принципіально цього не допущу зо мною. Я маю право вимагати людського поводження з собою. У тебе ніякого великодушся нема. Я це тобі прямо й щиро говорю. Ти ображаєш людей, які слабіші за тебе, які у тебе в руках. Ти хочеш бути ідейним, передовим, а гірше всякого чорносотенця! Прошу мене не перебивать. Я завжди слухаю, коли ти... Я тобі приведу приклади, коли тобі треба. Учора, наприклад...

Роман одвертається до Петра й говорить далі, але тихо, так що чути тільки невиразне буботіння.

Х р и с т я. Ага, ти не любиш слухати. Ти тільки другим вичитувать. О, це цілком по-інтелігентському! Це цілком інтелігентська манера. Так само, як радити другим працювать, а самому по цілих днях сидіти по шинках з веселою компанією. І при тому жінка мусить сидіти дома коло кухні й дитини. Зовсім ідейна людина, наукова сила.

Р о м а н (перестає балакати і, видно, здержує себе; ще лагідніше й тихіше). Ну, годі, Христю. Це не допоможе. Я сказав тобі, що не можу, — і не можу.

Х р и с т я. А приходити п'яним можеш? А по цілих днях дома не бути можеш?

Р о м а н. Навіщо гіперболи? Сама-ж знаєш, що мені неможливо це. Дай спокій, Христе.

Христя. Я не можу дати спокій. Я також не можу. У нас грошей нема. Ми живемо, як міщани, дрожимо за кожну копійку. Не забувай, що в нас дитина. Коли ти чесна людина, ти повинен знати, що не маєш права дбати тільки про себе! Ти можеш так само займатись наукою, як і тепер, але ми будемо забезпечені.

Роман. Найпізніше через місяць мене призначать приват-доцентом. Ми будемо багатші.

Христя. З жалуванням якихсь паршивих сімсот-вісімсот рублів на рік? Ти сказився? Я тобі кажу, що ти егоїст! От що! Тобі пропонують шість тисяч на рік і ти одмовляєшся під тим приводом, що твоє призвання — наука. А ми повинні картоплю їсти.

Роман (глухо). Хто — ми?

Христя (напружуючись). А! Ти знов? Стара історія? Мішель і тьотя нас об'їдають? О, міщанин жалкий! Ти думаєш, я не бачу через що ти сьогодні так. Тебе мучать п'ятдесят рублів, які ти повинен, чуєш, ти повинен дати Мішелю. Від цього залежить вся його кар'єра, життя. Але ти...

Роман. Я вже п'ятдесят раз давав на кар'єру...

Христя. Ти давав? Ти? Як ти смієш говорити це?

Мішель (встає, підходить до канапи). Чекай, Христе, я об'ясню Роману Вітальовичу...

Христя. Я давала! Я!

Роман. Мої гроші?

Христя. О! так і знала! Ха-ха-ха! О, міщанство. Його гроші. Муж—голова сем'ї, його гроші...

Мішель. Бачите, Романе Вітальовичу, позвольте вам вияснити всю, так сказати, ситуацію. Річ в тім, що ви, дійсно, несправедливо говорите.

Роман (схоплюється, скаженіє). Геть!! Геть мені звідси! Геть зараз! П'явка! Працювать ідіть, жи-роїди! Геть!!

Мішель (одсовуючись). Таким способом я розмовляти не можу. (Виходить наліво.)

Петро (хапаючи Романа за рукав). Романе, Романе!..

Христя (робиться кам'яно-спокійною). А, так? Добре... Ми зараз підемо всі... Зараз. Марто!.. Прошу дуже... Я тільки цього й хотіла. Марто!!

Марта (вбігаючи й витираючи руки об фартух). Що пані? (Вигляд у неї прислужливо-угодливий, боязький.)

Христя. Натусеві сорочки принесли з пральні?

Марта. Принесла, пані. Там у комоді всі скла-ла. Казала прая... Звиніть пожалуста...

Роман. Натусь застається.

Христя (спалахнувши, ніби тільки цього й ждала, люто). Що? Як? Натусь застається? Ану, спробуй! Ану, спробуй! (Хапає з столу тарілку, б'є її об землю і кричить): Ану-ж, спробуй, падлюка ти! Та я тебе... Ха-ха-ха! „Натусь застається“... Ого-го! Ха-ха-ха! (Біжить наліво.)

Марта, тихенько зщулившись, виходить у кухню.

Роман (ходить по хаті, заспокоюючись) От прокля-тий характер. А, боже!.. Сам собі шкоджу... Гм! Наробив... (Прислухається, чути крик Христі і дитячий плач.) Натусь плаче? Га? (Винувато.) Розбудив криком... Невже вона його забирає?..

Петро (хмуро). Нікуди вона не піде.

Роман. Ти думаєш?

Петро. Е! Комедіянтка... Баба!

Роман. Ні, Петре, я її образив... Я таки об-разив... Тут уже я винен... Ну, характер подлий, просто неможливий. Дійсно, міщанин грубий...

Зліва чути крик Христі:

— „Марто!“

Роман (обережно підходить до дверей у покої й заглядає. Вертається). Складає річі... Іде... От біду зачепив... Ах, ти-ж нещастя... Натусь плаче.

Христя (вбігає, люто кричить). Марто!!

Роман (до неї): Христю... Ну, вибач мені... Годі...

Марта (прожогом влітає, злякано). Що, пані?

Христя. „Що пані, що пані“! Ви чого не йдете, як вас кличуть? Вас двадцять раз кликають, на колінах просять! Не смійте!.. Я ще хазяйка тут. Ви вже зрадили?

Марта Та я-ж пані нічого, я не чула.

Христя. Ви не чуєте... Всім вам закладає, як не хочеться...

Марта (нетерпляче, з обідою в голосі). Та їй-богу-ж, пані, я не чула. Що це таке? Скажіть сами, пане...

Христя. Мовчать! Ви ще смієте... Забирайтесь зараз-же звідси! Геть! Я не хочу, щоб ви були у нас! Не хочу! (До Романа.) Дай їй рощот! Зараз-же!

Роман (несміло). Але-ж, Христю, тепер вечір і, взагалі, як-же так?...

Христя. Я не хочу, щоб в моєму домі жили шлюхи з байстрюками. Та ще з гонором. У мене є син...

Роман. Христю... Що ти, бог з тобою?

Христя. А, тобі хочеться, щоб вона зосталась. Ти її вічний заступник. Добре! Мені більше нема все одно діла. (До Марти.) Ідіть допоможіть складать! (Повертається.)

Роман. Христю! Ну, прости... Годі... Хай йому всячина. Ну, винен... Прошу прощення.

Петро. Покиньте, Христю Парменівно, навіщо зайві скандали?

Христя (До Петра). А вас я просила-б не в свої справи не мішатися! Хоч ви думаєте, що ви

великий художник, а це не дає вам права лізти туди, де вас не просять. Я дуже добре знаю, що ви завжди цього хотіли й підговорювали Романа. Так-так, знаю. І лицемір'я я не хочу терпіть. Не ваше діло. А скандали не я роблю і не маю вашого міщанського страху перед ними. Я перед всім світом буду кричати про свої права.

Роман (кілька раз намагається перебити її). Ну, добре. Мовчи, Петре... Я згоджуюсь... Ну, прости і хай буде тихо... Поклади Натуся спати, хлопець стомився. Ну, прости, годі.

Христя. Я не маю ніякого права прощати тебе. Ти образив не тільки мене.

Роман. Ну, я прошу прощення й у Мішеля й у тьоті.

Петро проти волі робить жест обурення і зараз-же сам лякається й заминає. Але Христя бачить і знов спалахує.

Христя. А? Петру Вітальовичу не подобається? Ну, так от-же! (До Романа:) Ти сам попросиш сюди Мішеля й тьотю і попросиш у них прощення. Коли вони тебе простять — я подумаю. І Мішелю ти даси п'ятдесят рублів. А Марту завтра-ж роши-таєш...

Роман. Я-ж не маю п'ятидесяти рублів, Христю.

Христя. А, не маєш? Не треба!

Роман (піднімаючи голос). Та кажу-ж нема! Чорт з ними, якби були... Ну, вибачай, вибачай... Ти-ж знаєш мій характер... Нема, Христю, всього десять рублів. Завтра обіщали за роботу заплатити.

Христя. Петро Вітальович може дати до завтра.

Петро. Нема й у мене, Христю Парменівно.

Христя (злісно). Брешете!

Петро. Ну, чого ж-ви лаєтесь?

Христя. Бо терпіть не можу брехні! Я сама

бачила, як ви сьогодні давали Марті розмінять сто рублів.

Петро. Їх нема вже... Слово даю...

Христя. Брежете.

Роман. Христю... Ну, як-же можна...

Христя. Так не даси? Ні?

Роман. Завтра, Христю...

Христя. Не треба завтра. Я знаю. Це така сама історія, як з Мартою. Вона все завтра і завтра рошитується.

Роман. Та за що-ж її рошитувати? Куди вона піде з дитиною?

Христя. Куди хоче! Туди, де нагуляла дитину. У нас теж не приют. У нас своя дитина. Тобі нічого, а я мати, й хочу дати своїй дитині чисту й моральну обстановку. А потім—не хочу мати в домі злодіїв. Це вона украла мій золотий годинник. Вона й більш ніхто.

Марта (вбігаючи, при цих словах зупиняється, сплескує руками). Ой, господи! Та що-ж ви, пані, кажете? Та я-ж своїми очима бачила у панича Мішеля цей годинник. У жилетці, у кешеньці, як...

Христя. Що?! Та як ти смієш? Брешеш ти! Мішель! Мішель! Та я тебе за ці слова...

Дзвінок. Марта вибігає одчинять.

Роман. Годі, Христю, хтось прийшов! Негарно.

Христя. Та як вона сміє!.. Плювають мені... Мішель!

Входить Чуй-Чугуєнко.

Він—бритий, чепурний, важкуватий; говорить, як деклямує.

Чуй (уклоняючись). Можна до вас, Романе Віталювичу? Зібрався таки, як бачите на власні очі. Я за вами, ви готові?

Христя. Роман Віталювич зайнятий, він нікуди не піде. Ні в ресторани, ні в публічні дома. У

нього є сем'я. Прошу це пам'ятати. Не маю чести бути з вами знайомою, але давно збираюсь вам сказати це.

Чуй, ошелешений, пнеться назад до дверей.

Роман (скаженіє, підходить до Христі, хапає її за руку й виводить). Як ти ще слово... я... я...

Христя. Пусти мене! (Вириває руку й біжить до себе.)

Чуй. Вибачайте... Я не знав... Бувайте здорові.

Петро (підійшов до нього, бере за руку, сміється). Нічого, семейна іділія... Не обурюйся і мовчи.

Роман. Я вас дуже прошу простить... Я не занятий і можу піти... Але ви посидьте трошки... Обов'язково... Прошу...

Петро усаджує Чуя на канапу, сам сідає поруч. Роман схвильовано ходить по хаті.

Чуй. Але, їй-богу, панове, може я не в час, то я собі піду. Це-ж успіється. В цей сезон п'єса йтиме раз двадцять...

Петро. Сиди! А то, брат, тут тобі таку п'єсу покажемо... Це навіть добре, що ти прийшов.

Роман (до гостя, намагаючись бути жартівливим). От, знаєте, паскудний характер маю... Можна подумати, що тут ціла баталія була. Ха-ха-ха. Ну, як же ви ся маєте? А ми думали, що ви й не зайдете сьогодні. Може, закусите що-небудь?

Чуй. О, ні, дякую. Я тільки-що по обіді...

Роман. А то-б чарчину... Га?

Натусь (вбігає в кімнату і з порогу в сльозах кричить, тупаючи ногам). Поганий! Поганий! Жулик! Я не люблю тебе. (Вибігає з плачем.)

Роман, хутко обернувшись, застигає. Петро обурено хльоскає себе долонею по коліні.

Чуй (сміючись). На кого це він з таким темпераментом?

Роман (жартівливо). Та на мене-ж, на тата... Гм! (Раптом хутко іде наліво, але біля дверей озирається й гово-

рять до Чуя). Вибачте, я на хвилинку, зараз прийду,
Чуй (злегка підводячись). Прошу, прошу.

Роман виходить.

Петро (схоплюючись, в палкім обуренню шпурляє цигаркою об землю). От і готово! От і кінець! Тепер буде все, що їй треба. Н-ну, подла ббаба! Ай, подла! Ай, подла! (Як від болю крутить головою й бігає по хаті. Зупиняється перед Чуєм). Ти бачив, як він зблід? Бачив?

Чуй. Та... так ніби... Це вразило його.

Петро. „Ніби!“ Це — ніж вона йому всадила в саме серце. Здоровенний, кухоний ніж. „Ніби“! (Бігає, прислухається наліво, до Чуя): Слухай: ти бачив коли-небудь, щоб якась чужа людина насіла на другу й робила з нею, що хотіла! Без всякого права, без логіки, без... ну, я не знаю...

Чуй. Дуже часто.

Петро. А, дуже часто.

Чуй. На кожному кроці. У нас в трупі...

Петро. А, у вас в трупі!.. У вас в трупі. Ваш труп — рай, едем, Аркадія в порівнянні з цим. На каторзі, в шахтах — рай. Присягаюсь!... Там експлуатують, мучать твоє тіло, а тут... Якась паршива, вульгарна баба (хутко озирається, тихіше) якась баба — роками-роками! — коверзує людиною. Та як? Знаєш, що зараз тут діється? Посуди сам. Чекай. Що ти скажеш про Романа? Що про нього говорять, як про наукову силу. Талант, надія, правда?

Чуй. Без всякого сумніву...

Петро. Між иншим йому вже дають катедру. Це-ж бабило вимагає, криком вимагає... он посуд тільки-що била — вимагає, щоб він узяв посаду секретаря якогось банку. Ну?! Через те, що там шість чи десять тисяч, а там, мовляв, якась одна тисяча. Мало того, — ти послухай тільки! Вона,

наприклад, нищить його роботи. Ну?! Так-так! Недавно десь пропало два аркушика, на яких він щось вичислив. Нема! „Мабуть, каже, Марта викинула“. Марта не сміє й до столу підійти. Ну, подумай собі, яка проклята мерзота! Вона не дає йому в бібліотеки ходити, на реферати, в університет. Ти, каже, не сем'янин, ти не батько, у тебе ніякого чуття до дитини. У нього!.. Який умліває за цією дитиною... Вона його й на крок з хати не випускає. Мене ненавидить за те, що Роман іноді приходить до мене. Ну, що ти скажеш?!

Чуй. Серйозна жінка.

Петро. Знаєш, аж дух мені забиває од ненависти. Йй-богу! Н-ну, не я буду, коли я їй не підстрою штуку! Пора цьому покласти кінець. Ось сьогодні... Дай п'ятдесят рублів Мішельові!.. Братуха її—ледащо, вигнаний за нездатність студент, шулер, здається, словом, дряннь парубок—дай йому п'ятдесят рублів. Він хоче десь поступить на службу. Брехня, розуміється. Тисячу раз давалось... Вона тільки...

Христя хутко входить.

Петро змішано замовкає.

Христя шукає щось на столі, в шафі, нетерпляче грюка дверцями. Злісно й пильно подивляється на гостей.

Петро (з ніяковістю ввічливо). Що ви шукаєте, Христю Парменівно? Може допомогти вам?

Христя, не відповідаючи, з чарочками в руках, швидко виходить назад.

Петро. Яка мерзота! Ображена королева. Ми, розуміється, у всьому винні...

Чуй. А ти не дуже щось... сміливий з нею.

Петро. Та хай їй чорт! Зачепи її. Та тут, брат, така катавасія підніметься, що й життю не рад будеш... Сміливий. Ану, спробував-би ти!

Чуй. Ну, а чом Роман Вітальович не розій-

деться з нею? Не підійшли одно до одного,— ну, і розійтись собі мирно та тихо.

Петро. А як-же! Три рази розходились! Уже пробували!

Чуй. Ну?

Петро. Ну, і от знов.

Чуй. Любить він її?

Петро. Кого? Це бабило? Та що ти, бог з тобою. Більш різних людей я ще не бачив.

Чуй. Правда, Роман Вітальович чоловік м'який.

Петро. Дурень він, от що! Я-б її, стерву...

Змішано змовка. Входить Олімпіяда Іванівна. Старенька жінка з пісним лицем. Тонко й осудливо підобравши губи, кидає погляди у гостей і, не хапаючись, починає також щось шукати в шафі. Бере мисочки, знов кидає поглядом і помалу виходить.

Чуй (тихо). Це хто?

Петро. Це — нерв... Іменно, нерв, тон всієї картини. Лейтмотів всеї опери. Бачив цей чудовий вираз лица? Ні слова не сказано, правда? А ясно все, га? Губки одні чого варті. Так наче тонесеньким склом пиляє тебе по нервах. Тіточка її. Тиха та божа. І от в цій кумпанії мусить він жити! Чоловік, для якого наука — все. Розуміється, загине. Загине, як пить дать. От уже почав запивать. Ніколи не було, алкоголю не виносить, а от тепер іноді приходить на підпитку. Цілком зрозуміло. Я-б повісився. Їй-богу.

Чуй (обурено). Не розумію я вас, панове! Та якого чорта! Загине, повісився-б. Плюнуть на неї, та й край!

Петро. Ну, це легше сказати, ніж зробити. Ти думаєш, їй приємно жити на якихсь п'ятдесят рублів у місяць, що він дав їй на сина? Вона любить добре з'їсти, поспати, в театри, одягтися.

Чуй. Ну, мало чого вона не любить. Хай заробляє, та й має.

Петро. Заробляє? З якої речі? Має законного мужа й повинна заробляти? Ха, сказав. Та вона вимагає, щоб він її любив. Розумієш, любив! Він їй каже: „любови у мене до тебе нема, я живу з тобою для сина“. А вона: „ні, ти мусиш мене любити, я — твоя законна жона. А не хочеш,— ну, так я заберу сина“.

Чуй. Та не дасть!

Петро (мовчки показує на черепки). Бачиш? Це прелюдія. Він їй тільки спробував сказати це, сказати, а не зробити, і як-би ти чув, що тут було!.. А ти думаєш, вона зупиниться перед чим-небудь? От сам бачив, як Натусь вискочив. Вона має добру оборону.

Чуй. Ну, знаєш... Це — історія...

Петро. Тепер він пішов просить у неї прощення за те, що не дав Мішелю п'ятдесят рублів. А зараз побіжить позичати, бо в нас немає. От тобі й не дасть. А завтра чи через тиждень покине університет і піде в банк на шість тисяч. Піде, напевне! І буде наша Христя в автомобілях з Мішелем і тіточкою кататься...

Роман (хутко входячи, до Чуя): Ради бога, вибачте... Я вас ще на одну хвилинку покину, мені тут треба збігати в одно місце. Недалечко. Я скоренько.

Чуй. Та я, Романе Вітальовичу, може в другий раз, ви заняті. Мені аж ніяково...

Роман Ні-ні-ні! Я зараз... Я ще хочу з вами побути... Петре, не пускай. Я одну хвилинку.

Петро (пильно дивиться). Та ти куди? До Гаєнка?

Роман (ніяково, поспішно вибігаючи). Та тут... так... Я швидко... За одну хвилинку. (Вибігає.)

Петро. Я так і знав: побіг грошей позичати, помирились. Ну-ну!

Чуй (ходить по хаті. Павза. Тихо): Слухай, а як вони

розходились ті рази, він це робив через що? Може, закохувався у когось?

Петро. Е, де там! Якби-то. Сил не було більше жити. Хіба тут можливо...

Чуй. Слухай. А знаєш що? У мене крутнулась одна ідея. Що, якби його закохав у кого-небудь? Га? Може-б, розійшовшись, він тоді якось... твердіше держався-б? Га? Як ти думаєш?

Петро (мовчить. Захоплено). А це, брат, ідея! Знаєш? Їй-богу, це ідея і не погана. Театральна трохи, ну, та...

Чуй. Чого театральна? Зовсім проста. Кохання, голубе, така штука, що й гори розломуює. А в мене єсть і об'єктик гарненький. Знаєш нашу Дзижку? Новеньку? Будучу примадонну?

Петро. Ну? Їй?

Чуй. А що-ж! У неї єсть як-раз підходяща для нас риса: вона не може стерпіти, коли знає, що єсть десь мужчина, який не закоханий у неї. Їсти, спати не буде, а закохає. Та ще як хоч трохи цікавий, то за всяку ціну постарається. Жонатий, не жонатий, — їй наплювать. Дзиґа одним словом. Та й сама нічого: гарна, весела, молода, артистка, талант.

Петро. Гм!.. Дзижка... Воно-то, правда... Тільки актриса, брат... Мало серйозного, легка інтрижка... А тут треба посолідніше...

Чуй (ображено). Ну, знаєш, серце, у тебе на артистів погляд з передмістя. Що значить „мало серйозного?“ А ти знаєш, що через Ольгу Устинівну, оцю саму Дзижку, троє душ на той світ пішли райські яблучка їстоньки. Га? Ага!

Петро. Та яж нічого... Хай буде... Тільки, слухай, як-же це зробить? Бабило його нікуди не пускає. Треба якось хитро. Ревнива, як тигра.

Чуй. А ми й тут собі раду дамо. Будем пер-

ші кроки робить прямо в неї під носом. Розумієш?

Петро. Ну, знаєш, це небезпечно...

Чуй. Іменно, це найбезпечніше. Перш усього, Дзиджці все скажемо, всю історію і плани. Компрене—парле? Обов'язково. Її захопить священна місія. Потім так: для замазки очей бабила треба, щоб ти взяв на себе ролю закоханого в Ольгу Устинівну. Розумієш?

Петро. Гм... І це трошки небезпечно. А як з ролі та в серйоз перейду?

Чуй. Це — твоє діло. Але-ж ти свинею не будеш. Тут діло серйозне.

Петро. Ну-да, я жартую! Добре. Хай так.

Чуй. Ну, от. І закликаємо Дзижку прямо сюди. А бабилу скажемо, що ти закоханий... Сам їй скажеш і попросиш помочи. Вона мабуть сватати любить?

Петро. У, хлібом не годуй?

Чуй. Само собою. Ну, от. А тут уже ти з Дзижкою коло Романа. Йому, розуміється, ні слова.

Петро. Ну, звичайно. Чекай! А знаєш, яку ще штуку можна підвести? От ловко було-б. Закохатъ у кого-небудь бабила! Га? Вона зразу клюне, о, за це боятись нічого! А потім, розумієш, накрить і розвод формений. Сина забрати! Га?

Чуй в захваті, беззвучно сміється.

Петро (підскакує, робить радісні па). Урра!.. Тільки чекай, кого-б нам на цю місію знайти?

Чуй (весело). Ну, це знайдеться!

Петро. Слухай: знаєш що? Берись ти! Га?

Чуй (злякано й ображено). Я? Та що ти, бог з тобою! От-туди к бісу.

Петро. Та чому? Ти їй, до речі, дуже подобаєшся. Це вона тебе сьогодні через те так прий-

няла, що під таку руку ти попав. А взагалі вона дуже до тебе... Як ти на сцені, так вона очей не зводить.

Чуй. Ну, слухай, жарти жартами, а треба серйозно подумати. (Роздумливо.) Кого-ж би тут?

Петро. Та які жарти?! Я цілком серйозно. От диви! Та що тобі, як ти візьмешся?

Чуй. Ну, Петре, покинь... Та й, взагалі, мені здається це зайвим. Досить, як Роман Вітальович...

Петро. Те само собою... Але яка гарантія? Її тільки законно, розумієш — законом треба ловити, голубчику. Чуйчику, серце, берись! Це страшно цікаво буде. Я раб твій до смерти, як ми її спіймаємо. Краще тебе не знайти. Ти, перш усього, Дон-Жуан страшенний. Їй-богу, не підмазуюсь! Щиро, од серця говорю. А потім ще когось шукай та щоб вподобався їй. А тут уже справа стоїть на колесах, тільки вези далі. Чуйчику! Ну, що тобі таке? Забавишся.

Чуй. Гм!

Петро. І для Романа послугу зробиш. Сам-же кажеш, що серйозне діло. Га?

Чуй. Хіба що для Романа Вітальовича...

Петро. От спасибі. (Підскакує.) Ура! Н-ну, та й реготать - же буду. Чекай! Нам-же треба деталі обговорити. Дзижку не можна як актрису представляти. Правда? Хай буде якась панночка, що не хоче зустрічатись не в поряднім домі. Це бабилу буде лесно. Правда? Ну, та ми ще побалакаємо. Час є. От треба-б тебе сьогодні з нею познайомити. Зручно дуже. Нічого, Роман дістане грошей, вона подобрішає.

Дзвінок.

Петро. О, це мабуть, як-раз і Роман. Держись, Чуйчику. Та не бійся... Ну, та ти, правда, собаку з'їв і цуценям закусив на бабах.

Роман (входить, має ніяковий, заклопотаний вигляд. Швидко йде наліво, говорить): Я зараз, ще хвилинку... Одну хвилиночку. (Зникає.)

Петро. Не дістав. Погано. Дуже погано. (Прислухається. Зліва голосна розмова і крик.) Не дістав. Лаеться. От, паршива справа!.. Затягнеться діло. Виїде, потім знов назад... От біда! (Ходить, чучверить голову).

Роман (входить, до Петра). Іди сюди, Петре... Два слова... Може-б ти пішов побалакав там? Га?.. Ходім удвох...

Петро (мнеться). Гм!.. А як вона...

Роман. Дай їй слово, що завтра... Ти розумієш?

Петро. Та я то розумію... (Одважно). Ну, ходім! Все одно!

Роман (до Чуя). Вибачте, ради бога!..

Чуй. Прошу дуже, прошу!..

Брати виходять. Чуй прислухається. Зараз-же чути крик, який не перестає ні на хвилину. Вражіння каміннів, що котяться по залізній покрівлі.

Петре (входячи). Не можна слова сказати! Що ти їй скажеш. Слова не дає сказати. Ну?! Ах, ти-ж бабило сорокاته! Стоп! Голубе, у тебе єсть гроші? Ради всього, говори швидше.

Чуй (поспішно лізе в кешеню). Небагато. Чекай. Рублів тридцять п'ять... Десять... тридцять п'ять... девять... Тридцять дев'ять.

Петро. Ура! Давай тридцять п'ять, у мене є п'ятнадцять. (Виймає гаманець). Давай сюди. Зараз буде чудодійна метаморфоза Овідія! Урра!.. Ментально тут будемо. Я їй прямо покажу й замовкне враз. Ти слухай навмисне. Урра! (Підскакує і з грішми в руках біжить наліво.)

Чуй слухає. Крик тягнеться. І раптом стихає, як накритий подушкою. Розмова чується глухо. Чуй пригладжує волосся. Входять Роман з Натусем на плечах, Христя, Петро і Мішель, який заграє до Натуса.

Петро (весело). От, Христю Парменівно, по-
звольте представити вам нашого знаменитого тра-
гика, Семен Семенович Чуй-Чугуєнко.

Христя (з ніяковістю, дуже привітно). Дуже при-
ємно. Вибачте, будь ласка, за такий прийом, але я,
знаєте, людина одверта й щира. І не завжди можу
здержати себе. А я вас прийняла за другого. Дуже-
дуже мені приємно. А це—мій брат. Марто!

Чуй (вітається з Мішелем). Дуже приємно...

Роман. А це наш запорозький козак Гнат Во-
зій. А псевдонім Натусь! (До Натуся.) Подай-же руку
козакові!

Чуй (потискуючи руку хлопця). У, який бравий козак.
(Входить Марта.)

Христя. Мартонько, приберіть, будь ласка, оті
черепки. (До Чуя.) Натусик розбив. Такий, знаєте, не-
посидливий хлопець. Сідайте, будь ласка. (Сідають
на канапі, балакаючи.) Я дуже рада, що ви таки за-
вітали до нас. Це моя мрія була побачити вас не
тільки на сцені, а і в життю. У нас, правда, мало
бувають знайомі. Живем, як в монастирі. Роман,
знаєте, готується до професури, а ми всі мусимо
ходити навшпиньках. Дуже-дуже мені приємно!

Петро переглядається з Чуєм і весело підморгує йому.

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Там-же. Двері у вітальню розчинені й там видко п'яніно, канапу і т. и.

За столом сидять: Роман, Христя, Мішель, Олімпіада Іванівна, Дзижка, Петро, Чуй. Дзижка між Романом і Петром. Христя поруч з Чуєм.

Чуй (піднімаючи чарку). А тепер, мої панове, я піднімаю бокала за той елемент, який грає в життю немов непомітну, але величезну ролю. За ту силу, яка керує нашими вчинками, направляє їх... і... Я п'ю, панове, за мудру, досвідчену старість, за представника її... Олімпіаду Іванівну... (П'є.)

Христя. Урра!

Всі без захоплення піддержують її.

Олімп. Іван. (змішується, але дуже задоволена). Спасибі... Це так рідко за наші часи.. Старість перестали поважати...

Христя. Як хто, тьотю!..

Петро. Чуй! Ти — геній! Правда, Ольго Устинівно?

Дзижка. Цілком признаю. Я йому це давно казала, а він не вірить. Тепер я пропоную випити за геній Семена Семеновича... Ох, ні-ні! Я вже більше нічого не хочу пити, я й забула, мама як почує від мене запах вина... У мене страшенно мила мамочка, але запах вина для неї гірше пекельної сірки. (До Христі.) Може можна встати вже?

Христя. Прощу дуже... (Всі встають і дякують. Христя в піднято-веселому настрою. Вона часто поглядає на Романа. Підходить до нього.) Ти чого ніби смутний чи задумливий такий? Га? Не сміть мені!..

Дзижка. Так, так його! І братику теж варто-би чуба нам'ять. Сидять обидва, як пугачі на могилах.

Роман. У мене трохи ніби голова болить. Але це пройде.

Дзижка (до Петра. Лукаво). А у вас що болить?

Петро (понура дивиться на неї й промовляє). У мене болить тут те, чого у вас немає. (Показує собі на груди.)

Дзижка (закатисто сміється). Ой, це страшенно цікаво. Що-ж там у вас таке? Грудна жаба? Чи катар легенів?

Петро кидає в неї убійчим поглядом і одходить.

Христя (обнімаючи Дзижку). Навіщо ви з ним такі безжалісні? Це страшенно щира, сердечна людина. Ви занадто з ним. Я хочу вступитись за мого родича. Правда, Романчику, Ольга Устинівна занадто строга з Петрусем?

Роман (з несподіваним сміхом). Ну, я-б тобі радив в чужу політику не вмішуватись. У всякого свій метод.

Христя. Ах, так? (Сміється також.) О, тоді вибачайте.

Дзижка (до Романа). О, з вами треба бути обережною! (Бачить, що Олімпіяда Іванівна прибирає з Мартою із столу, звертається до неї). Олімпіядо Іванівно, може вам допомогти?

Олімпіяда (сухо й пісно). Дякую. Ми сами.

Христя. О, що ви! Ходімо краще в вітальню та заспіваєте нам. Правда? У вас такий чудесний голос. Я, здається, все життя його слухала-б! Панове! У вітальню. Тіточко! Ці пляшки не туди... Чекайте. (Підбігає й помагає, гості йдуть у вітальню.)

Дзижка (до Романа). Чого ви, справді, такий кислий? Працювали сьогодні?

Роман. Ні.

Дзижка. І сьогодні ні? Чому-ж так?

Роман. Не працюється... Дурниця все. Так собі настрої якийсь. Ходіте. Он Петро вже з вітальні дивиться на вас гарячими очима. Не мучте хлопця.

Дзижка. Нічого. Це — корисно. Ви угадали, це мій метод.

Роман (з кислою посмішкою). Глядіть не переборщіть. Прошу. (Пропускає її вперед.)

Христя Ви вже йдете. (Підбігає до Романа, обнімає його, слащаво усміхається й поправляє чуба.) Ти занадто, Ромасю, працюєш. Знаєш ти це? Ти просто закис. Ну-ну, я не держу. (Бере під руку Дзижку.) Можна вам сказати де-кілька слів? По секрету.

Дзижка. Ура! Секрет. Обожаю секрети. Гайда. Куди? У сні? В льох? Ні?

Христя. Ну, чого-ж так далеко? Ми й на каніпі можемо.

Дзижка. Все одно, аби секрет... (Сідають.) Ну, я слухаю. Ой, швидше, швидше! А розказувати нікому не можна?

Христя. О, ні.

Дзижка. Ну, це страшно трудно. Я пробувала, але це у мене ніколи не виходило. Але я все-ж таки постараюсь, ви не бійтесь.

Христя (сміється). Позвольте вас поцілувати. Ви така мила, я вас так люблю.

Дзижка. І це я люблю. (Цілюються.)

Христя. Серйозно, Ольго Устинівно. Ви не думайте, що я трошки випила й розніжилась. Я дуже-дуже рада, що познайомилася з вами й що ви у нас буваєте. Вірите, за місяць нашого знайомства у нас в домі все змінилось. Йй-богу! Ви

внесли життя до нас. Але чекайте. Це не єсть секрет. Секрет ось який. З Петром нашим діється щось недобре.

Дзижка. Ой? Що-ж у нього? Порок серця? Грудна жаба?

Христя. Е, не смійтесь, Ольго Устинівно: це серйозніше жаби.

Дзижка. Так йому треба операцію!

Христя. Можливо. Але оператором треба вас покликати.

Дзижка. Мене? Оце цікаво!

Христя. Він просив мене побалакати з вами. Право. Ольго Устинівно, ви його мучите без потреби. Вибачайте, що я вмішуюсь, але я вас так обох люблю, що мені трудно дивитись, як ви себе мучите. Ах, не скажіть, дорога, я-ж бачу все, я-ж бачу, що ви так само любите його. Але розумію ваш характер.

Дзижка (притихла, зідхає). Погана я! Гидка!

Христя. Ну, це вже теж занадто.

Дзижка. Ну, коли-ж я не можу инакше! Розумієте? Але велике спасибі вам, я постараюсь бути иншою. Добре? А він справді любить? (Засомнюється.)

Христя. О, за це не клопочіться. (Озирається.) Дивіться, якими очима дивиться на вас.

Дзижка (обернувшись). Милий. (Схоплюється.) Я не можу, я йду до нього! Зараз-же. Моментально. (Обнімає і цілує Христю.) Спасибі! (Біжить у вітальню.)

Олімп. Іван. (до Марти). Винесіть це на кухню. (До Христі.) Я тобі хочу щось сказати. (Марта виходить.) Ти-б поменше з цею панькалася, Христю. Якесь воно непосидливе, безцеремонне. Чи порядочна вона дівчина? Щось вона усе з цим актьором ходить. Він прекрасний чоловік, а все-ж таки актьор.

Христя. Оце добре, тьотю, що ви заговорили. Я вам сама хотіла сказати. Сьогодні мені Семен Семенович розказав докладно про неї. Вона зовсім порядочна дівчина із дворянської родини. Мають два маєтки, тисяч п'ять десятин землі.

Олімп. Іван. (з жахом). Та що ти кажеш?!

Христя. І ви даремно до неї так холодно відноситесь. Вона дівчина дуже мила, весела, щира.

Олімп. Іван. Та господи! Та хто-ж каже?!

Христя. Ну-да, ну-да. І треба, тьотю, з нею бути привітною. Романові треба сказати, він з нею якийсь грубуватий, аж дивно: він у нас такий м'який. Ви подумайте, яке щастя може бути Петрусеві! Я не думаю, що він буде пам'ятати наші сварки.

Олімп. Іван. Та господи! От якби дав бог! І де-ж ті маєтки?

Христя. Ну, це не важно. Головне те, що така вона мила людина. Така весела, щира.

Олімп. Іван. Дуже хороша,—то правда. Непосидлива, правда, але-ж молоде, господи! Молоденьке воно. От господи! Чом-же він хоч раніш не сказав?

Христя. Ну, чого-ж він буде розказувати? Ну, ходімте, тьотю, туди. (Входить Марта.) Ви, Марточко, будь ласка самовар швидше, може хто чаю схоче. А лімон у нас є?

Марта. Є, пані, аж цілий десяток.

Христя. От і добре. Ходімте. (Виходять у вітальню.)

Мішель (весь час наvertsається на двері з вітальні, входить, посвистуючи. Озирається, підходить до Марти й обнімає). Ага, попалася!..

Марта. Паничу! Та що ви, з розумом! От як гарно, дивіться! Я панові пожаліюсь.

Мішель. Ану, спробуй. Дурненька. Ти вже забула, кому ти дякувати повинна, що тут зосталася? Хочеш, щоб рощитали? Га? (Обнімає.)

Марта (трохи не плачучи). Та тут-же хтось ввійде. От горенько моє! Паничу, пустіть. Напилися та й лізуть. Тікайте, хтось іде.

Мішель. Брешеш, нема нікого. А двері замкнеш сьогодні в кухню? Кажи, моя чепурущечко? Га?

Марта. А щоб ви знали, що замкну!

Мішель. Ей, бережись! Я брат, терплю-терплю, та й не витерплю. Щоб не каялась. Ну, останній раз питаю, кажи швидше: замкнеш? Га? Гляди, подумай. Замкнеш?

Марта. Господи боже мій! Паничу!

Мішель. Кажи, тобі говорю: замкнеш?

Чуй і Петро входять, тихо балакаючи, закурюють.

Мішель (голосно). Та глядіть, Марто, щоб пиво холодне було. Ну, йдіть швиденько! (Повертається до Чуя.) Пивця, може, вип'єте? Щось у мене апетит на пиво. Я, знаєте, рідко п'ю. А скажіть, будь ласка, от ви говорили про оперних артистів. Скільки вони жалування беруть?

Петро. Вибачайте, Мішель, нам треба побалакати. Потім вам Семен Семенович усе розкаже.

Мішель (добродушно). А, добре. Я, знаєте, сам не думаю, хе-хе-хе, в оперу поступати, а так цікаво. (Жартом.) Хоч у мене голос о!.. (Бере ноту басом, надувши горло. Сміється й виходить.)

Петро. Одуробало! Тільки й інтересів у каналії, що жалування. Тільки й розмови. (З інтересом.) Ну-ну! А вона що?

Чуй (озирається). Обережна, стервина баба! Не розбереш, чи одповідає, чи ні.

Петро. Ну, що за єрунда! Ти їй як? От так потиснув ногу? (Показує носком чобота.)

Чуй. Ні, це шаблоно й рискованно. Коліном.
От так...

Петро. Ну? А вона?

Чуй. А вона... От і не розібрав. Здається одповіла, а здається й ні. Подивилась, правда, палким і довгим поглядом.

Петро. От стерво! То-ж-то вона сьогодні така добра та мила до всіх. Ну, а так з нею не балакав... про кохання або щось.

Чуй. Не знаю, чи варто тепер. Спробую. Хоча почекають-би ще.

Христя (вбігає, кокетливо, медовим голосом). А ви що-ж тут? Прошу до гурту. Співати. Семене Семеновичу, без вас нічого не можна. Прошу, прошу! Я хочу пару слів сказати Петрусеві.

Чуй. Гм! Заздрю Петрусеві. Щасливчик, всі йому пару слів говорять, а я...

Христя. Ах, який нещасний! Знаємо вас, мабуть всі артистки слідом бігають.

Чуй. Е, що мені артистки. Ну, я корюся вашому бажанню. Слухай, Петре, уважно!

Петро (нетерпляче). Добре, добре, іди швидше.

Христя. Ну? Як?

Петро. Що „як“?

Христя. Балакали ви з нею?

Петро (сумно). Балакав. Нічого нового.

Христя. Та не може бути! Ну, що ви? Та я з нею говорила і по всьому видно, що вона дуже цікавиться вами. Ніякої зміни?

Петро. Ніякої. Ще гірше. Сміється, жартує. Жаба в грудях чи грудна жаба, операцію радить робити.

Христя. От характер! Ну, божусь вам, як побачила, що ви сидите там такий сумний, просто побігла до вас. І більш нічого крім жаби?

Петро (проти волі сміється). Нічого.

Христя. Ну, нічого, Петре, даю вам слово, все добре буде. Побачите. Ще подякуєте мені. Йй-богу.

Дзижка (в дверях вітальні). Петру Вітальовичу, коли ваша жаба трошки заспокоїлась, то йдіть співати. Що це таке, справді: то той, то той тікає. Я так не хочу. Марш зараз-же!

Христя. Ідемо, ідемо! А що будемо співать? Вам весело, Ольго Устинівно? Мені літять хочеться. (Назустріч Роман.) Ти куди? Ми-ж співать?

Роман. Співайте, співайте, я тільки подивлюсь, чи спить Натусь.

Христя. Спить, Ромасю. Та там-же й тьотя недалеко.

Роман. Та ви без мене, я зараз...

Дзижка. Та нехай іде! Ми сами. Ходімте. Ідуть у вітальню й хутко починається спів з акомпаніментом піаніно.

Роман виходить наліво, якийсь час його немає, потім вертається, сідає в ідальні на канапі й сумно застигає. З вітальні чути: „Соло! Соло!“ і потім Чуй співає сам.

Дзижка обережно підкрадається до Романа. Підійшовши зовсім близько, озирається на останніх, які стоять спиною до неї, і раптом затуляє руками очі Романові.

Роман, здригнувшись, хапає руку й озирається.

Дзижка (нахиляючись до нього, ніжно й серйозно). Бідний: самотний, сумний. Що з вами, га?

Роман (не випускає її руки). Що зі мною? Голова болить.

Дзижка. Більш нічого? Жаби в грудях немає? Ну, руку так дуже не треба давити. (Викручує.) Ой, аж пальці злиплись. Видно, страждаєте серйозно. Щоцеу вас, наслідственна хвороба: грудна жаба? Га?

Роман. Наслідственна.

Дзижка. Бідненькі. Ви, мабуть, того і вчора не прийшли до мене працювати, що страждали від жаби? Чого не прийшли, га? Говоріть зараз-же! Швидше! (Озирається на вітальню.)

Роман. Того, чого більше вже ніколи не прийду
Дзижка. Оце маєте! А чого так? (Роман мовчить.)
Не гарно у мене? Хтось заваджає вам робить! У
мене-ж вам так подобалось: тихо, затишно, ніхто
не перебиває. Не розумію.

Роман. Без жартів, Ольго Устинівно: я завтра
їду на село, місяців на три. Так краще.

Дзижка. Через що?

Роман. Через те, що не люблю почувати себе
винним.

Дзижка. Не розумію. Перед ким?

Роман (пильно дивиться на неї). Перед моїм сином,
жінкою, перед родиною своєю. Розумієте?

Дзижка. Хоч заріжте,—ні. За що? За те, що
ходите до мене читать і писать, а не сидите в своїй
хаті, де вам заваджають? Кумедна вина! Їй-богу,
у вас сидить жаба в голові, вибачайте!

Роман. Не розумієте?

Дзижка. Абсолютно нічого не розумію! Чоло-
вік тікає на село через те, що без дозволу жінки
занімався не в бібліотеці, як їй казав, а у свого зна-
йомого. А стрілялись ви не думаєте?

Роман (різко й злісно). Ну, це вже вибачайте!...
(Встає, підходить до столу й наливає вина в склянку.) Ви-
пить зо мною не хочете? За мій від'їзд?

Дзижка. Ви щось занадто сьогодні пили, я
помітила.

Роман. Невже ви мене помічали сьогодні?
Дивно! (П'є.) Простіть мені, Ольго Устинівно, я
дійсно сьогодні трохи більше випив і плету вам
дурниці. Мені треба серйозно попрацювати перед
університетом і тому мушу виїхати. Дуже вам
дякую за вашу милу, затишну кімнату, але, на
жаль, не можу більше нею користуватись.

Дзижка (прибільшено весело). Ну, це інша
річ. Це я розумію. Ну, що-ж? Бажаю вам успіху

в роботі. Ну, а тепер ходім у вітальню до гурту.

Роман. Прошу, прошу, я зараз.

Дзижка. Ну, як хочете. (Виходить. Видно, як вона щось говорить Христі, показуючи на їдальню.)

Роман наливає ще шклянку й п'є.

Христя (поспішно входить). Ромасю, а ти-ж чого тут сам? Чого ти такий сьогодні? Га? Може ти на мене за що-небудь ображений? (Допитливо і злодійкувато бігає по ньому очима.)

Роман. Який-же я? (Теж ніяково подивляється на неї). Який-же я? Що ти так чудно дивишся на мене? Яка ти рум'яна!

Христя. Господи! Цей Чуй такі анекдоти розказує. Не подобається мені, Романчику, цей Чуй. Багато про себе думає, потім, видно, людина розпущена. Несимпатичний. Нахабно так поводитьсь. Ти помітив,—за столом? Правда?

Роман. Що за столом?

Христя. Та нічого, розуміється, особливого. А так... Ну, та бог з ним. Тобі він, здається, подобається?

Роман. Подобається... По-моєму...

Христя. Ну, й добре, Романчику, аби тобі подобався, а я задоволена, що у нас все-таки люди бувають. А яка симпатична ця Оля! Правда? Знаєш, вона серйозно таки закохана в Петра. Дай бог, щоб у них щось вийшло таки. Що тобі? Голова болить? Не пий, більше, Ромасю, від цього голова ще більше розболиться.

Роман. Ні, може, як-раз пройде. (П'є.) Слухай, Христю, ти прости мене, я винен перед тобою, але...

Христя. За що? Чим винен?

Роман. Ну всім... поведженням своїм. Мені хочеться загладити перед вами і я, знаєш, що надумав? Я поїду до Глазуненків місяців на два на село й закопаюсь в роботу. Га? Як ти на це?

Христя. Як? А ми-ж як?

Роман. Грошей у нас вистарчить, а призначення як-раз буде місяців через три. Га? Що ти думаєш?

Христя. А ти таки думаєш, що краще в університет?

Роман (боязко). Я не знаю. Ти-ж сама казала ще вчора, що... Я їй-богу, Христю, не можу більше про це говорити.

Христя. Ну, добре, добре... Ми ще потім поговоримо про це. Ходім туди, а то покинули гостей. Давай руку, давай! (Веде його в вітальню.)

Назустріч Дзижка під руку з Петром.

Христя. Правда, Романе, чудесна парочка?

Дзижка. Погано тільки, що в одній половини цієї парочки щось квака у грудях. А ну, дайте, я вас вислухаю. (До Христі й Романа.) Ідіть собі, ідіть, я буду ставити діагноз. Стороннім—забороняється...

Христя. О, в такому разі, Романе, тікаймо швидше звідси. (Зо сміхом тягне Романа в вітальню.)

Дзижка (хутко). Слухайте, голубчику, він хоче завтра їхати кудись на село. Розумієте? Місяців на три? Що ви скажете? Га?

Петро. Куди на село?! Чого?

Дзижка. А я знаю? Поїду, каже, на село. От тобі й маєш!

Петро. От туди к бісу! Ви, мабуть, переборщили трохи?

Дзижка. Нічого я не переборщила. Сама знаю. Прошу без нотацій. Треба, щоб Чуй швидше там...

Петро. У Чуя, здається, сьогодні посувається. Але хіба ви не можете зробити так, щоб він не їхав?

Дзижка. Ого!... Але я хочу, щоб у Чуя швидше йшло.

Петро. Та для чого вам так не терпиться?

Дзижка (б'є його по губах). А не ваше діло! Розумієте?

Петро бере руку й цілує.

Дзижка. О? А це що?

Петро (ніби жартівливо). Та я-ж ваш наречений.

Дзижка. Ну-ну-ну! Я вам дам!.. Слухайте, давайте танцювати. Добре?.. Тільки ви мене не просить до танців.

Петро. Романові залишить?

Дзижка. Ну, розуміється.

Петро. Добре! (Піднято.) Ех, Романе, Романе! Ну, все одно. Як то говорять руські: „взявся за гуж, не говори, що не дуж“. Правда? Нічого не розумієте? І я не розумію. А через те—гайда танцювати! (Біжить і кричить.) Панове! Ольга Устинівна пропонує танцювати. Танцювать! Мішель, грайте!

Христя. Танцювать, танцювать! Мішель, серце, грай! Вальс, вальс! Семене Семеновичу, будете?

Мішель сідає за піаніно й грає.

Танцюють: Чуй з Христею, Дзижка з Романом. Танцюючи входять в їдальню.

Олімпіяда Іванівна входить і з посмішкою дивиться. Чуй раптом покидає Христю, підбігає до Олімпіяди Іванівни й підставляє руку.

Чуй. Олімпіядо Іванівно, на один тур!

Дзижка, Петро, Христя (разом). Браво, браво! Олімпіядо Іванівно, танцювать. Тьотю, браво. Один тур! Чуйчику, беріть, беріть.

Чуй. Ні-ні, не можна... (Обнімає й веде в танець.) Олімпіяда Іванівна спочатку пручається, а потім підбравши губи й закотивши голову, танцює.

Мішель (покинувши грати, вбігає й кричить): Браво, тьотю, браво, браво! (Плескає в долоні.)

Чуй. Та ви знаменито танцюєте! Що ви собі думаєте, панове?

Христя. Їй-богу, гарно дуже!

Олімп. Іван. А що-ж? Недурно-ж я колись була першою танцюрою в інституті. Ху, заморили!

От кому танцювать! (Показує на Дзижку.) Воїстину сказано,—цариця балю! Їй-богу!... Ну, панове, я прийшла сказати вам добраніч. Гуляйте собі, а я спати піду... Добраніч. (Виходить).

Усі. Добраніч!

Дзижка (таємно, шепотом). А тепер, мої панове, знаєте що? Давайте у пужмарки грати! Га?

Христ'я (ляскає в долоні). Давайте, давайте!

Петро. Це в куцої баби? Зав'язувать очі?

Дзижка. У куцої-баби, у пужмарки—це все одно. Згода, панове? Семене Семеновичу? Романе Вітальовичу? Ну, нічого, нічого. Ніяких сумних і вчених фізіономій нам сьогодні не треба. Давайте хустку! Ставайте всі кружка, треба щитаться, кому першому жмуритись. Романе Вітальовичу, прошу.

Роман. У мене, панове, голова болить.

Дзижка. От вона і пройде. Петре Вітальовичу, годі секретами займатися з Чуєм. Прошу в круг.

Петро. Ставаймо, Чуйчику. Цариця балю велить. Ну, вже. Щитайте.

Дзижка. Стійте тихо. Ну? Я починаю з себе. (Тикає пальцем себе в груди і скандує, за кожним ударом ритму тикаючи другого пальцем в груди.)

„Котилася торба

З великого горба.

А в тій торбі хліб-паляниця

Кому доведеться, тому і жмуриться!

(Тикає останнього Петра). Вам, Петре Вітальовичу, зав'язувать.

Петро. Я протестую! Неправильно рахували!

Дзижка. Я? Неправильно?!

Петро. Дивіться, нате: „котилася торба“...

Дзижка. А! А!.. А ви як рахуєте? Як?

Христ'я. Та годі! Петре, жмуріться. Нате хустку, зав'язуйте очі.

Дзижка. Овва! Так я йому й дала! Він так

зав'яже, що краще бачитиме, ніж ви. Давайте сюди— я йому зав'яжу. Підставляйте вашу прекрасну фізіономію. Сюди, сюди... Та стіл одсуньте до стіни, щоб місце було!..

Христя. А правда! Семене Семеновичу, Мішель,—стілці і стіл.

Чуй. Слухам, пані! (Біжать усі до столу й одсовують до стіни.)

Дзижка (одсовуючись з Петром ближче до кону, зав'язує йому очі). Бачите?

Петро. Що?

Дзижка. „Що“! Свою потилицю. Що-небудь бачите?

Петро. Темно, як у негра в носі! Ой, не душіть так, а то очі повидушуйте.

Дзижка. Нічого, нічого! (Тихшим голосом). Ловіть Христю. Чуєте?

Петро. Добре. Та ви-ж зробіть так, щоб я бачив що-небудь.

Дзижка. Зараз. (Піднімає йому хустку, так що тому все видно). Так добре?

Петро. Чудесно! (Голосно.) Ой, душить... Уже?

Дзижка. Чекайте, чекайте, ще не готові! Ми вам скажемо. Ну, панове, уже?

Христя, Чуй, Мішель: Уже!

Дзижка (повертає лицем до всіх Петра, одбігає вбік і кричить). Уже, ловіть!

Петро розставивши руки, помалу йде і натикається на канапу.

Дзижка (хапає за руку Романа й одтягує вбік до вітальні, стоїть у дверях, кричить). Вогонь, вогонь!

Христя й Чуй (по другім боці): Вогонь, вогонь!

Петро. От чорт! Усе вогні тут порозкладали! (Іде далі.)

Мішель непомітно, позираючи на всіх прошмигує в двері на кухню.

Петро. А в вітальню можна тікати?

Христя. Можна, можна!

Петро (раптово прожогом кидається до неї так, що Христя пронизувато скрикує, й ловить її з криком): А, можна?! Ну, так ловить далі, а ми будем тікати у вітальню. (Зриває з очей хустку.)

Христя. Я не хочу! Ви бачили! Він бачив! Я не хочу!

Петро. Я бачив? О, я не хотів-би так бачити все життя! Ні-ні... Прошу, нічого. Пожалуйте, ми вам зав'яжемо...

Чуй. Пропало, Христю Парменівно, піймалися...

Христя. Я не хочу, щоб ви зав'язували. Семене Семеновичу, зав'яжіть ви!

Петро. Прошу дуже. (Подає хустку Чуєві).

Христя (підставляючи лице). Тільки-ж ви не дуже, Семене Семеновичу, щоб я що-небудь бачила.

Петро. Е, так не можна! Чуй, зав'язуй добре! Рівність і братерство! Нічого!

Чуй. Добре, добре... (Тихо.) Так видно?

Христя (тихо). Спасибі. (Вголос.) Ой, нічого не бачу... Ну, вже? Можна ловить?

Дзижка. Чекайте, чекайте! (Підбігає до Чуя і щось шепоче йому. Той хитає головою.) Уже! Можна!

Христя починає ловить

Дзижка шепоче Петрові, потім підбігає до Романа, який одійшов до канапи й тягне його до вітальні, щось шепочучи.

Роман (голосно). Та чого до вітальні?

Дзижка. Тш!.. От який! Ви не вмієте грати. Вогонь, вогонь.

Петро (тікаючи до вітальні). Вогонь, вогонь.

Чуй (позаду Христі). Вогонь, вогонь, бережіться.

Христя зараз-же повертається на його голос.

Дзижка помалу тягне Романа у вітальню, зазираючи йому в очі.

Зникають.

Петро стоїть біля дверей і підморгує Чуєві, показуючи на Христю руками, немов обнімаючи її.

Чуй (хитає головою). Вогонь, вогонь.

Христя. А, тут хтось єсть. (Стрибає й ловить Чуя, обмацує). Це хто?

Чуй немов вириваючись, обнімає її й пригортає.

Христя (не вириваючись). Це хто?

Чуй. Вогонь.

Христя (скидає хустку). Ну, жмуріться-ж коли так!

Петро. Уже піймали? Е, я так не хочу! Чуй піддався! Панове, не піддавайтесь. Чуй, зав'язуй собі. Чуєте, Ольго Устинівно, піддаються. Заборонити піддаватись.

Дзижка. Панове! Я пропоную не в чергу зав'язать очі Роману Вітальовичу за те, що він такий кислий. Приймається?

Усі. Приймається, приймається. Роману, Романчику!

Роман (несподівано охоче). Давайте! Прошу. Але держіться! Піймаю, намну боки. Лучче тікайте!

Чуй. От це я розумію!

Дзижка. Браво! Давайте хустку! Ну, побачимо!

Христя. Тікати можна скрізь?

Роман. Куди хочете! Але бережіться.

Дзижка. Ви кого лякаєте?

Роман. Вас!

Дзижка. Ого, мене не піймаєте. Держіть лучче голову.

Роман. Побачимо. Тільки-ж ви не душіть так, мені дихать нема чим.

Дзижка. А ви ротом дихайте, неодмінно носом. Е, руками не можна!

Роман. Та душить. Ну, вже?

Христя. Чекай, чекай! (Шукає очима Чуя, підбігає до нього, бере за руку й тихенько веде до стіни). Уже?

Дзижка (кілька раз вертить Романа, одбігає і кричить): Уже!

Роман починає ловить. Видно, що він, дійсно, нічого не бачить. Кидається в один бік, у другий. Христя пронизувато скрикує,

бігає. Дзижка й Петро шарпають Романа ззаду й кричать: „Вогонь, вогонь“.

Христя і Чуй тим часом вибігають у вітальню і видно, як Чуй бере за руку Христю. Зникають.

Дзижка киває Петру на вітальню. Той скоренько підходить і зазирає.

Роман в цей час піднімає рукою хустку, підходить до Дзижки, ловить її і, повернувшись спиною до вітальні, сказано цілує її.

Дзижка (вирвавшись, злякано дивиться в бік Петра і кричить): Піймав! (Зараз-же кидає в нього серйозним поглядом і одходить убік.)

Роман з чудною посмішкою, витираючи піт, сідає на канапу.

Петро (хутко озирнувшись). Уже? А ті заховалися аж у вітальню. Ей, виходьте, Роман уже піймав. Тепер жмуриться Ольга Устинівна.

Дзижка. Ні, я стомилася, не хочу більше. Та й додому час уже.

Христя (в дверях). О, куди так рано. Посидьте ще! Куди спішити?

Дзижка. Ні, я не можу, голова заболіла.

Петро. О! І в вас голова! Може, жаба завелася? Чи не заразились ви од мене?

Дзижка. Може й жаба. Семене Семеновичу, ви йдете?

Христя. Та що таке? Чого так раптово? Може ви чогось образились? Ольго Устинівно! (Подивляється на Романа й на неї.)

Дзижка (помітивши її погляди, поспішно з сміхом). Та їй-богу-ж нічого. Хіба ви не знаєте ще мого поганого характеру, як каже Роман Вітальович. Стомилась і вже починаю вередувати. Даю слово, що нічого нема. Та й чого ради, що ви, Христос з вами! Семене Семеновичу йдемо?

Чуй. Можна. Та вже, здається, нерано.

Мішель (входячи). О! А ви вже не граєте?

Христя. Еге, драстуйте!... А ти де був?

Мішель. А я пивця діставав. Та вже не граєте?

Дзижка. Ну, прощайте! (Простягає руку Романові.)

Роман (винувато). Та, може, справді, ще посиділи-б, га? Чого ви так спішите?

Дзижка. Ну, нічого. Сам, мабуть, радий, що йдемо, а ще хазяйські делікатності одпускає. (До Христі.) Прощайте.

Петро. Ну, то й я вже разом. Adio, mio caro. (Стискує Романові руку. Всі прощаються.)

Христя. Ну, от які, їй-богу!.. Та заходьте частіше! (Йде у сіни за ними, Мішель за нею.)

Дзижка. Не бійтесь, надокучимо ще! (Виходять.)

Роман сам, почуває себе ніяково, соромно.

Дзижка (хутко входячи в капелюху). Тут я десь, здається, свої рукавички забула. (Озирнувшись на сіни, тихо до Романа): Завтра прийдете до мене? Після восьмої. Прийдете?

Роман (розтеряно). Ольго Устинівно, простіть.

Дзижка. Прийдете, я вас питаю? Ну?

Роман. Прийду.

Дзижка. І нікуди не поїдете? Ні? (Озирається, потім нахиляється і грозить:) Я вам задам. (Потім виймає рукавички з-за пояса, махає ними і кричить:) Урра! Найшла рукавички!

Христя (на порозі). Єсть? А де були?

Дзижка. Он там, на дивані!

Петро. Єсть? (Входить у хату.) Може пошукати?

Дзижка. А це що? (Б'є його рукавичками по носі, озирається до Романа й кричить): До побачення, Романе Віталіовичу. (Виходить.)

Роман встає, уклоняється і з захопленням дивиться їй услід.

ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ

У Чуя. Хата обставлена досить гарно і з смаком. На стінах— гравюри, багато фотографій. Праворуч в кутку— ширми. Попід правою стіною— широка турецька канапа. Ліворуч— стіл до писання, й над ним— вікна на вулицю з шторами. В задній стіні— двері в сіни.

Ч у й і Д з и ж к а.

Д з и ж к а (зазирає у вікно, в капелюсі й пальті). Ой, Ч у й ч и к у, я перед першим виступом на сцену так не хвилювалась, як тепер. Знаєте ви це? Га? А вона-ж прийде? Напевне? Напевне? Вона точно приходить? Яка тепер година?

Ч у й (дивиться на годинника). Тепер пів на восьму. Ну, мусить трошки спізнитись... Але я думаю, прийде.

Д з и ж к а. Ч у й ч и к у, ви такий спокійний, наче до вас мусить прийти ламповщик з театру.

Ч у й. А чого-ж мені хвилюватись. Був колись час, як до мене приходив хтось інший, тоді був і настрій інший... Але той час минув...

Д з и ж к а (не помічаючи натяку). Слухайте, а вона-ж хоч... інтерна, як женщина?

Ч у й. Угу!

Д з и ж к а. Правда? Ні, серйозно, Ч у й ч и к у.

Ч у й. А вас дуже цікавить, га?

Д з и ж к а. Дуже!.. Палка вона?

Ч у й. Як самовар. Аж булькотить...

Дзижка (регоче). Ви—свиня. Не смієте так говорити про свою кохану!.. Але, подумайте, яка каналія: сама в гречку скакає, і тут-же страшенну мораль розводить. Фу! Казав Роман Вітальович, що вчора піймала Марту з Мішеlem і прогнала бідну дівчину!.. Яка?

Чуй. Ну, а як Роман Вітальович сьогодні? Глядіть, як не прийде він... Що йому, властиво, не подобається, я ніяк не розберу!

Дзижка (гаряче). Ах, я-б його просто побила! Розумієте, це не чесно, що ми її так ловимо, зарані обдумано, підстроєно. І взагалі.. Я така зла, що не дай бог. І що ви думаєте? Може взять і не прийти. Од нього можна цього ждати. Правда, там Петро, — той з дна моря його притягне сюди.

Чуй. А чи не ревнує він часом, га?

Дзижка. Хто?

Чуй. Та Роман Вітальович.

Дзижка. Кого? Бабила? Ха-ха-ха!.. От я-б хотіла подивитись. Та він бога молить, щоб як-небудь одірвать її від себе. „Хоч з м'ясом, каже, аби одірвать“. Оригінальна ревність. Ху, сказав!

Чуй. Чого-ж ви так гаряче берете це до серця? Ну, хай навіть ревнує, вам-же що? Я хіба гарячусь, що вона ревнує Романа до вас?

Дзижка. Не думаю зовсім гарячитись! Тільки не люблю слухати, як говорять нісенітницю. Дивіться краще, яка година. Що-ж це, справді, нема ще Петра й Романа?

Чуй. Прийдуть. Слухайте, Дзижко, а ви знаєте, що ви двох зайців убили?

Дзижка. Як? Яких зайців?

Чуй. Рідних братів: Романа й Петра.

Дзижка (злякано). Що ви кажете? Петро?

Чуй. (ніби страшно здивований). Як? Що я чую! Ви злякались, що ще одно серце прибрали до рук?

Дзижка (сердито). Ах, Семене Семеновичу, покиньте жарти. Невже справді? Ви це знаєте! Чи жартуєте? Серйозно?

Чуй. Цілком серйозно. Він мені сам не казав, але я маю деякий досвід і бачу, що роля нареченого нашої Дзижки йому дурно не обійшлась.

Дзижка. Фу, як це неприємно. Навіщо?

Чуй. Не знаю навіщо, але факт. Тільки ви не бійтеся, він хлопець милий і зможе здержати себе. Але я все-ж таки дивуюся: в ам це неприємно? Дійсно, сталася якась метаморфоза Овідія, як каже Петро. Невже серйозно, Ольго, га?

Дзижка мовчить, одходить до вікна, дивиться.

Чуй (тихо, ніби насмішувато). Нарешті показалася... (Підходить до неї.) Попалася, Олю?

Дзижка (поривчасто повертаючись). Попалась, Чуйчику! Так попалась, що (заплющує очі) як сліпа. Аж страх бере: що таке? Як це може таке бути зо мною? Нічого не розумію. Пам'ятаєш, я тобі колись казала от на цій самій канапі, що зо мною нічого подібного ніколи не може статись? Їй-богу, я щиро казала! Віриш?

Чуй (зідхнувши). Вірю.

Дзижка. І раптом, маєш. Це бог карає за те, що я робила з другими. Їй-богу! Я вірю. Инакше нічого не розумію, — через що? Що в ньому такого особливого? А без страху, без жаху не можу подумати, що Христя його не випустить. Голубчику, Чуйчику, ти хороший, постарайся для мене. Во ім'я нашого колишнього... Добре? Я боюсь і не вірю. Спочатку мені було тільки весело, а тепер я просто місця собі не нахожжу. Ти уявляєш собі це?

Чуй. Трудно тебе уявити такою, але... буває, що й корова літає... з кручі.

Дзижка. Чуйчику, а може двох свідків мало?

Мене й Петра? Може, ще кого-небудь покликать? Як ви думаєте?

Ч у й. Досить.

Д з и ж к а. А вона буде дзвонить, я боюсь, що застане мене тут. І знаєте ще що? Вона помічає, що Роман за мною... той. Особливо, як розкрилося, що я не панночка з маєтками, а проста акторка. Чи це буде добре, що я буду? Га? Боюсь, що вона зразу зрозуміє, що це підстроєно.

Ч у й (сміється). Ну, так що? Хай, навіть так. Важне те, що вона зрадила своєму чоловікові й була спіймана у полюбовника при свідках. Хіба суду чи консисторії важно, чи любив її полюбовник, чи тільки комедію строїв?

Д з и ж к а. А як вона те саме проти Романа підніме?

Ч у й. А вона піймала вас при свідках? Ні, Ольго Устинівно, ви занадто наструнчені. Справа ось де у нас, (Показує кулак). Можете не хвилюватись. А що до того, щоб постаратись, то і без вашого прохання постараюсь. Ви думаєте, мене вже так захоплює роман з цею... гергепою? Дякую дуже.

Д з и ж к а. Нічого, Чуйчику, пострадайте за ближніх. А дуже неприємно, дуже?

Ч у й. Досить. Дратує, головне, здорово. Іменно, шкодлива, як кішка, а хитра, як лиса. Вона, наприклад, ні одного листа, ні одної записки до мене не хоче написати? Розумієте?

Д з и ж к а. Ах, каналія!

Ч у й. А це важно! Потім тут у мене вічні історії. Кожного разу вона силує мене присягтись, що я її вважаю за порядну жінчину.

Д з и ж к а. Ах, подла!

Стук у двері.

Д з и ж к а (злякано, шепотом). Вона?

Чу й (так само). Не може бути. Вона повинна по-
дзвонить. Ах, це-ж Петро й Роман! (Біжить до дверей,
злегка одчиняє, дивиться й одчиняє двері). Ну, входь, пе-
релякав. А де-ж Роман Вітальович?

Петро (задиханий). А його тут нема?

Чу й. Ні, не було.

Петро (обурено). Ну, що ти будеш робити з цим
дурнем! — вибачайте Ольго Устинівно.

Дзижка. А де-ж він? Де він?

Петро. А я знаю? Казав йому нікуди не вихо-
дити, ~~чекати~~ на мене. Приходжу — нема. Пішов,
кажуть, давно вже з дому, невідомо куди. Ну, як
вам це подобається?

Дзижка. Може, він до мене пішов? Але-ж ми
умовились, що прийдемо сюди окремо?

Петро. От і роби для нього! Ідіот, їй-богу.
Валяє якогось дурака, чорт зна що таке. Ну, де
його шукать? Якби я знав, я-б його з поліцією
сюди привів. Йолоп!

Дзижка. А що він вам сьогодні казав? Не
хотів чи що?

Петро. А, мало що він казав! Слухати його.
Згодився, ну й кінець. Треба й робити так, як ска-
зав. Що ми, справді, дурні якісь, чи що? Не для
себе-ж комедію цю паскудну розвели. Не розумію
я таких людей!

Чу й. Ну, чекай, може він ще прийде. Час є.
Мабуть справа яка-небудь.

Петро. Яка там справа. Благородство натури
показує, отщо! Соромно йому, бачите, бідну жінку
так скандалити. Жалько. Бо ви-ж уявіть собі, що
вона буде переживать, як ми піймаємо її, нещасну
мученицю за ідею. Га? Як вам подобається такий
типчик? Хоч зараз у музей під скло став. Одуро-
бало прокляте!.. І зараз-же бабило повинно прий-
ти? В якій годині? О восьмій. Ну, от маєте, через

чверть години буде тут. А ще як од нетерплячки кохання поспішить, то як-раз накриє нас. Не ми її, а вона нас.

Чуй. Не накриє. Вона подзвонить. А я вас на ті двері. А там сами знаєте. Не в цьому річ, а що, справді, з Романом робить? Може, одкласти на другий раз? Ще нічого не пропало.

Петро. А!—тобі добре говорить...

Чуй. А тобі що? Чим ти страдаєш. Мені добре. Дякую... Іменно добре тобі...

Петро (змішується). Та надокучило. Я хочу виїхати.

Чуй. Ти? Виїхати? Куди?

Петро. До Петербургу.

Чуй. Грудну жабу лікувати?

Дзижка. Покиньте, Семене Семеновичу. Як-же буде? Одкласти чи ще пошукати Романа? Петре, голубчику, збігайте ще до мене, може він там. Це два кроки. Як нема, одкладемо на другий раз.

Петро. У нього є ключ до вашої квартири?

Дзижка. Є. З ulиці буде видно, чи він у мене, там світитиметься.

Петро. А як буде, коли прийде та?

Дзижка. Якщо вона прийде поперед вас, то я чекатиму вас на вулиці, перед будинком. А як не буде, ідіть сюди.

Петро. Добре. (Сердито виходить.)

П а в з а.

Чуй (насмішкувато). Невже мої любовні страждання з бабиллом підуть марно? Досадно. Коли-б я знав, що він жалісливий і милосердний, я-б хоч себе пожалів.

Дзижка (похмуро). Тут діло не в жалості.

Чуй. А в чому?

Дзижка мовчить.

Чу й. Невже, справді, ревнує? Отце добре було-б. Ще дивись, кинеться на мене з револьвером. Дякую найкраще .. Merci beaucoup. Ха-ха-ха!

Дзижка (нетерпляче). А, дайте спокій з цією ревністю. Нікого він не рівнує.

Чу й. Так у чому-ж річ, чорт забирай!

Дзижка. В Натусеві, ось у чому!

Чу й (помалу). В На-ту-се-ві?

Дзижка. Він не може його покинути.

Чу й. Навіть для вас?

Дзижка. Навіть для мене.

Чу й. Так ми-ж для цього самого й комедію цю завели! Не будь Натуса, навіщо такий похід на бабила? Викинув її за двері та й по всьому. Власне, для Натуса це все. Хіба він цього не розуміє?

Дзижка. Він боїться, що нічого з цього не вийде, що вона все-таки Натуса не дасть, хоч і присудять законом, що вона вб'є і себе, і Натуса.

Чу й. Скажіть, Ольго: він вас любить, дійсно любить чи так тільки... захоплення?

Дзижка (з викриком муки). А ви думаєте, я-б все це виробляла, якби хоч на хвилину сумнівалась, що він не любить? Не думаю, щоб мене хто так любив, як любить він...

Чу й. Гм! Ну, тоді справа стоїть серйозніше. Тільки, мені здається, що Роман Віталевич не знає своєї жінки, хоч і прожив з нею сім чи вісім літ. На мою думку, вона нікого й нічого не вб'є, хіба що закатить генеральну істерику. Та й годі. А коли їй дать рублів п'ятдесят у місяць пенсії за восьмилітню непорочну службу, то й істерика не буде така серйозна. Так я думаю, наскільки знаю її.

Дзижка. Ну, ви погано знаєте її... Вона на все здатна, на все, на всяку мерзоту. Раз вона

сина робить ворогом батька за те, що той хоче наукою займатись, а не заробляти на неї гроші, — вона на все може піти. І дійсно, що їй зостатися, як одберуть у неї сина? „П'ятдесят рублів пенсії“. Вона все-ж таки має знайомих, родичів, її осудять, вона цього, як вогню, боїться. За що вона візьме ці гроші? Раніше брала немов на дитину. А тепер?.. За спасибі?.. Пенсію? Ну, й що їй? Подумайте сами.

Чуй. Хай заробляє.

Дзижка. Чим? Що вона знає, уміє? Куди вона годна, до чого? Бути законною жінкою, от вся її професія. Заробляє... Дійсно, їй зостається тільки вбити себе.

Чуй. Чекайте... Та як-же тепер буде?

Дзижка. А я знаю?

Чуй. Добре. Але-ж ви знали про це. Як-же ви все-таки тягнете Романа сюди?

Дзижка. Як тягнете, як тягнете. Хіба я тягну? Мене тягне. Сам Роман мене тягне. І не він, а його тягне. І потім, мені все-ж таки здається, що вона не посміє нічого зробити з Натусем. Вона-ж мати як-не-як... Правда-ж?

Чуй. Гм! Я вже рішуче нічого не розумію. Здається, я вже не в фарсі граю, а в трагедії. Мати... Добре, „мати“. Але ви її так розписали, що я вже не знаю... Мені теж нема особливої охоти брати на себе кров людини, яка-б вона там не була.

Дзижка. Ну, це дурниці! Коли вона така, що сама не може прожити на світі, то ми не винні! Що, справді, за церемонії з паразитами. Мало чого вона не схоче.

Чуй. Так воно, так. Але як вона себе вб'є через те, що ми одняли у неї дитину?

Дзижка. Та вона її не любить. Даю вам сло-

во. Ви розпитайте Петра, Романа. Вона сама казала мені, що як родила Натуся, то аж ворожість була. Тепер тільки, може, привикла. А такої материнської любови у неї нема. Ручаюсь вам, Чуйчику!

Чуй. На, за це ручатись трудно.

Дзижка. Ну, то що-ж буде? Ви, значить, одмовляєтесь? Говоріть! Майте на увазі, що я все одно не одступлюся. Я буду теж боротись. Нас троє, а вона одна. Ми маємо право боротись за себе так само, як і вона! Так чи инакше, а я не одступлюсь, от і все. Я сама готова вбить її, аби одірвати від нього?

Чуй. Серйозно вас захопило.

Дзижка. Серйозно чи ні, ми не будемо говорити про мене. Ви для нього брались за цю комедію. Вам жалко було, що гине талант, людина. Що-ж ви тепер? Розкисли? І вона вас залякала?

Чуй. Бачите, я брався грати в комедії, а не в трагедії. Для цього у мене сцена є. В житті це трудніше...

Дзижка. Та ніякої трагедії нема. Що ви собі вигадали якусь дурницю. Ну, говоріть.

Чуй. Та, звичайно, тепер уже треба грати до кінця... Але коли-б я...

Стук у двері.

Дзижка (лякається). Тс!

Чуй (тихо). Це — Петро. (Іде до дверей, одчиняє)
А, Роман Віталєвич...

Дзижка. Рома? (Біжить назустріч.) Де ти був? Чого так пізно?

Роман (входить. Ніяково, нерішуче). Хіба вже пізно?

Дзижка. Не пізно, а... (Робить Чуєві знак, щоб той вийшов.)

Чуй. Я на хвилинку покину вас. Ви не бійтесь, як що,—я попереджу вас.

Д з и ж к а. Добре. (Бере Романа за руку, веде до ка-
напи, садовить, обнімає.) Чого-ж ти пішов з дому? Ти-ж
умовлявся з Петром чекати на нього.

Р о м а н. Хіба?.. Забув. А він-же де?

Д з и ж к а. Шукає тебе... Де ти був?

Р о м а н. Ніде... Так собі ходив...

Д з и ж к а. Від тебе горілкою пахне. Пив?

Р о м а н (засоромившись). Так... трошки... Знаєш,
Олю, не треба цього... Га?

Д з и ж к а (холодно). Чого?

Р о м а н. З Христією. Ну, подумай собі, який
це для неї буде удар... Сором який... Може ми
як-небудь так покінчимо. Може у Семена Семено-
вича є які-небудь її листи. Я візьму. покажу, ну, і
вона... як-небудь...

Д з и ж к а. Перш усього, вона так свої діла об-
робляє, що ніяких листів її ти не знайдеш. Вона
ні одної записки не написала Семену Семеновичу.
Це раз. А друге, якби й була, то цим ти її не
зламаєш. Мирно вона не уступиться, ти й сам це
добре знаєш. Ти от що краще мені скажи: любиш
ти мене дійсно чи ні? Ти не бійся, що була тільки
інтрижка, у мене їх було десятками.

Р о м а н (жагуче). Ех, якби я тебе не любив! Не
було-б цього нічого! Жив-же досі якимось, ну й
далі жив-би. Мучився-б трохи, ну та що зробиш,
як такий характер у неї. А тепер не можу, Олю,
ну, не маю сил та й годі! Навіщо ти зустрілася
мені?!

Д з и ж к а (ніжно гладячи його). Ну, що-ж робить,
любий? Нічого не допоможеш. Так сталося. Хіба я
коли думала? Але ми мусимо боротись за себе.
Подумай: нас троє, а вона одна. Невже щастя
трьох людей можна віддати за щастя якогось па-
разита.

Р о м а н. Олю, навіщо ти так.

Дзижка (спалахнувши, з ненавистю топає ногою). Паразита! Паразит вона! Себелюбка! Вона любить тебе чи Натуся? Коли-б у неї хоч трохи було любови до вас, вона-б поступилася хоч на крихту собою. А вона тільки експлуатує тебе дитиною. Вона все життя буде висіти на тобі і смоктать, як п'явка, з тебе сили. І тільки за те, що спала з тобою в одному ліжку! Так-так! І ти думаєш, що як ти у неї не видуриш сина, вона його не зробить ворогом тобі? Все одно, у тебе не буде сина. Тільки вирвавши його, можеш бути спокійним.

Роман. А з нею що буде?

Дзижка. А, ти все-ж таки про неї думаєш! Ну, так-би ти й казав. Тут я тобі нічого більше не можу сказати. Говори швидше: згоджуєшся чи ні сьогодні її ловити тут? Вона зараз повинна прийти. Швидше.

Роман мовчить.

Дзижка. Романе, говори-ж!

Роман (рішуче). Іншого виходу нема. Будемо ловить.

Дзижка. В такому разі...

Стук. Входять Петро й Чуй.

Петро. Ну, нарешті! Я ввесь город оббігав. Це — свинство, розумієш ти?

Дзижка. Ну, нічого, Петре... Все добре.

Чуй. Ага! Ну, так, панове, ідіть швидше, вона зараз буде тут.

Дзижка. Як?! Ви бачили?

Чуй. Петро бачив на Базарній улиці!

Петро. Мусів звозчика брати, щоб випередить. Вона, мабуть, трамваєм...

Чуй. Ідіть, ідіть. Сюди, в ці двері. За мною. (Веде за ширми.) Та гляди-ж, Петре, як спущу штори на вікнах, тоді йти. Пам'ятаєш?

Петро. Добре, добре, знаю! (Робить па, клаца паль-

цями до Дзижки). Так притиснемо! Ану-ну! Як то вона буде...

Дзижка грозить йому пальцем, показує на Романа, що йде попереду. Виходять.

Чуй вертається, хапливо біжить до вікна, дивиться, потім починає прибирати в хаті. Ставить на столик, біля канапи, пляшку, чарочки, цукерки; поправляє подушки. Зачісується перед дзеркалом, одчиняє двері в сіни й ходить по хаті, чекаючи.

Дзвінок.

Чуй біжить у сіни й через якийсь мент вертається з Христею. Вона під густим вуалем.

Чуй. Чого ти так запізнилась? Я боявся, що ти не прийдеш уже. (Обнімає її.)

Христя. З Натусем возилася. Такий вередливий хлопець став. Прийшлося аж на коліна поставити. Чекай, я розв'яжу вуаль, такий густий, що нічого не бачу. Ти двері зачинив? Ніхто до тебе сьогодні не приїде?

Чуй. Ніхто, не бійся. Цілий вечір ми сами. (Помагає їй роздягнутись.)

Христя (кокетливо ніжно пригортається до нього). А ти думав, що не прийду? Сердився! Дуже?

Чуй. Хвилювався страшенно. Думав, може Роман Вітальович помітив що-небудь і у вас там ціла історія.

Христя. Ну, як-же він може помітити, ми тепер навіть і не бачимось при ньому. А він десь пішов аж з обіду.

Чуй. Ну, хто його зна... Листи мої, наприклад, у тебе.

Христя. О, вони так заховані, що й жандарми не знайшли-б.

Чуй. Ну, чудесно... О, ти у мене обережна... (Обнімає й веде її до канапи. Христя томно приплющує очі, але йде трошки шкандибаючи). А що ти так ступаєш? Нога болить?

Христя. Та черевик душить ногу. Купила нові черевики—та так тиснуть ноги, що просто ходити не можна.

Чуй. Ану, покажи...

Христя (сідає й витягує ноги). Гарні? Шістнадцять рублів і сімдесят коштують. Страшно дорого!

Чуй. Але зате добре ноги тиснуть.

Христя. Страшенно. Правої ноги зовсім не чую.

Чуй. Та ти скинь їх... Я дам пантофлі. Серйозно.

Христя. Ну, що ти? Ще хтось прийде.

Чуй. Та хто прийде? Мене дома нема. Нікому не одчиню, та й годі. Скидай, скидай, я ось зараз пантофлі. З якої речі ти маєш мучитись.

Христя. А ти двері замкнув? Здається, ні. Я подивлюсь...

Чуй (поспішно). Ні-ні, сиди, я сам. Замкну на всі замки, тільки сиди ради бога. Скидай черевички тим часом. (Бере з-за ширм пантофлі, подає, сам іде в сіни й, чути, замикає двері. Потім теж саме в хаті). Ну от, можеш бути цілком спокійна.

Христя (роззувається й одягає пантофлі). А гарненькі, правда? Я люблю добрі черевики. Вони розійдуться, це тільки поки нові.

Чуй. Звичайно, розійдуться. Чудесні черевички, як лялечки. От тобі пантофлі.

Христя. А як приємно все-ж таки без цих черевичків. (Раптом кидається на шию Чуві й обнімає, цілує).

Чуй (одповідає). Скучила трошки?

Христя. Страшенно скучила... А ти чого такий сьогодні? Га?

Чуй. Який-же я?

Христя, Немов холодніший... Може, ти змінився до мене?

Чуй. Як змінився?

Христя. Може, ти вже не поважаєш мене?

Чуй. Ну, боже мій, Христю, ти знов! Та я-ж тобі...

Христю. Ну, прости, прости... Тільки ти якийсь такий... Ну, нічого, нічого. (Обнімає й раптом дивиться на вікна, злякано). А штори? Спусти, голубе, я боюсь... з тогу боку вулиці...

Чуй. Та звідти нічого не видно. От чудна. Ну, я можу спустити. (Іде, дивиться у вікно і спускає одну штору, потім другу). Ну, тепер ти вже зовсім спокійна? Тепер уже ніхто не прийде, не побачить і не почує? Правда? Ах, ти-ж моя полохливенька! Вип'єш?

Христя. Вип'ю! Мій любий?

Чуй. Ну, розуміється... Прошу. Ну, за наше кохання!

Христя. За наше кохання! (П'є.)

Чуй. Ще по одній? Правда?

Христя. Не треба так швидко...

Чуй. Нічого, пляшка велика. Горячіше цілувати будеш...

Христя. О, прошу... Я й без лікеру можу, ха-ха-ха!.. Ну, швидше!

Чуй. За здоров'я рогатих чоловіків!

Христя. Ти! (Сміється.) І жінок! За всіх рогатих!.. А тепер іди сюди, швидше!..

Чуй сідає коло неї, обнімаються й замирають в поцілунку. Раптом розчиняються двері і входять Петро, Дзижка й Роман.

Петро (кричить). Він дома, напевне дома! Ей, Чуйчику!.. (Робить здивований вигляд). О! А це хто? Христя Парменівна?

Христя з криком одстрибує від Чуя, який з посмішкою одходить вбік, з жахом дивиться на прийшлих і ховає ноги під сукню.

Роман (тихо, без експресії). А ти як тут, Христе? Що це значить?

Христя (раптом швидко-швидко з розтеряно-солодкою усмішкою). А я, Ромасю, зайшла до Семена Семеновича. Він обіцяв мені показати свої фотографії...

Петро. А для цього хіба треба роздягатись.

Дзижка щось шепоче Романові.

Роман. Семене Семеновичу, що це значить?

Чуй (ніби хмуро). Хіба це не зрозуміло? Ми любимо одно одного.

Христя. Як любимо? Та що ви мелете? Я роззулась, бо черевики тісні.

Чуй. Христю, не треба...

Христя. Та що не треба? Що таке? Я нічого не знаю. Що ви, справді? Сам мене запросив фотографії... Яка я вам Христя? Як ви смієте?

Роман (раптом скаженіє, ступає крок вперед і кричить). Мовчать! Як ти смієш так нахабно брехати в очі?! Петре, Ольго Устинівно, ви свідки, що тут було і що казав Семен Семенович. (До Христі.) Кінець! Завтра-ж подаю прошення о розводі. Цьому треба покласти кінець.

Христя, як загнаний звір, злісно й пильно дивиться на всіх

Петро. Давно пора! Я давно це казав! Так ви так, Христю Парменівно? Я радив-би навіть поліцію привести, протокола зробить!

Христя. Ага! Я розумію... (Починає швидко взуватись.)

Дзижка щось незадоволено шепоче Петрові.

Роман (остигаючи). Ходіте, панове, нам більше нема чого робити тут.

Христя (раптом з одним черевиком на нозі, з другим у руці, зривається з місця й підбігає до нього). Ні, ти так не підеш звідци, мерзавець! Я розкусила всю вашу подлу штуку. А! Ти розвод! Ні, ти не пі-і-деш звідци! (Верескливо кричить). Ви звідци не вийдете так! Я знаю, чого вам хочеться. Ця шлюха обкрутила тебе.

Роман (кидаєть на неї). Мовчи, гадино! Мовчи, бо я тебе.

Дзижка. Романе, Романе. (Хапає його).

Христя (ще дужче кричить). А-а! А-а!.. Бий, бий мене! На, бий, ріж мене, беріть усі, гризіть. (Рве на собі кофточку). А-а, а-а-а!

Ч у й. Панове, панове, люди збіжаться.

Христя (до нього). А ти. Я тобі... (Замахується черевиком.)

Ч у й (одбігає). Панове, ідіть звідци швидше.

Петро. Та куди йдіть! Поліцію покличать. Що це...

Христя (з вереском кидається до нього, але Петро хапає її за руки й одпихає). Ой, полегше, бо... тут і смерть буде! Я не подивлюсь, що...

Дзижка (з мукою тягне Петра). Петре, ради бога, ходімте, не треба, нічого не треба. Господи! Виганяє Петра й Романа в сні. За ними вискакує Чуй, накинувши на голову капелюх.

Христя весь час кричить. Коли вони зникають, вона змовкає і, прислухавшись, говорить злорадно:

— Ага!

— і починає взуватись.

ЗАВІСА

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

У Дзижки. Затишно й гарно обставлена кімната. Двері у сіни, в кухню, в кімнату Романа. Піяніно.

Дзижка сама; тихо грає на піяніно, часом подивляючись на свій кешеньковий годинник.

Входить Марта; вона має чепурніший, свободніший вигляд.

Марта (тихо говорить): Пані, готувати вже чай?

Дзижка. Ні, ще рано, я думаю. (Таємно й тихо:) Ви-ж Марто, глядіть, як прийде той... при Романі Вітальовичі не кажіть мені нічого. Зробіте тільки знак. Добре?

Марта (з підозрінням дивиться на неї). Добре, пані. (Виходить.)

Дзижка дивиться на годинника знов грає.

Роман (входить з своєї кімнати. Має стомлений, скучний вигляд. Дзижка перестає грати, він махає їй рукою). Грай, грай—я на хвилинку... Грай собі.

Дзижка (тривожно). Може я тобі заваджаю працювати грою? Заваджаю?

Роман. Ні-ні... Ти-ж знаєш, що я навіть краще працюю, як ти граєш... Так щось... не робиться... Стомився чи що? А що, почти вечірньої ще не було?

Дзижка. Ні, не було. (Підходить до нього.) Чого ти такий, Ромо? Га? Чого не працюється?

Роман. Не знаю... Це нічого, так собі. Що це ти грала? (Підходить до піяніно, перегортає ноти, одходить.) Знаєш, мені здається іноді, що я того не можу

працювати, що тут дуже тихо. Ось уже третій місяць, а ніяк не можу звикнути. Тихо так.

Дзижка. А там не міг тому, що було занадто шумно?

Роман (ніяково сміється). Розуміється, це я дурниці говорю. Мабуть, просто перевтомився. Я занадто багато працював перед першим виступом... Ну, нічого, нічого. (Знов підходить до піаніно, мнеться і, нарешті, винувато, але стараючись бути байдужим, говорить.) А може-б, Олю, ти заграла й заспівала мені трошки що-небудь?..

Дзижка (весело). Добре! Я сама хотіла, та боялась, що це одірве тебе від роботи. Що-ж тобі? Хочеш ту „завзяту“, як ти кажеш?

Роман. Ні, може-б ту, як її, колискову? Га? Тобі не хочеться?

Дзижка (стаючи серйозною). Знов, Ромо.

Роман. Так що-ж тут такого? Мені дуже подобається сама музика.

Дзижка. Я можу заграти, але це тебе розтривожить, Ромо?

Роман. Ні-ні, чого ради? (Силкувано сміється.) Що-ж я вже така слабонервна дівчина, чи що?

Дзижка мовчки сідає за піаніно й тихо грає колискову пісню, співаючи.

Роман сідає в дальший кут і застигає, дивлячись поперед себе невидючими очима. Коли Дзижка кінчає грати і встає, він не чує й сидить так само непорушно.

Дзижка (підходячи до нього, ніжно й сумно обіймає). Бач, любий, я-ж казала...

Роман (стрілюючись). Га? Що ти говориш?

Дзижка. Нічого, милий. Я питаю, над чим ти сьогодні працював?

Роман. Над чим я працював? Так... над одним питанням... Що-ж це так довго почти сьогодні немає?

Дзижка. Ти хіба ждеш якогось пильного листа?

Роман. Так... Од професора... Грудаєва... Там одно цікаве питання... Сьогодні в університеті... Словом, дуже важно... А може в скринці вже є,— ти не дивилася?

Дзижка. Нема, я тільки-що заглядала.

Роман. Ну, нічого. (Встає, ходить, потім знов сідає.) А з консисторії все нема нічого?

Дзижка. Буде, Ромо. Ще-ж і трьох місяців нема, як почалось діло... Ти-ж сам знаєш, як там довго тягнеться.

Роман. То правда... Ну, та нічого, це я так собі... (Знов устає, ходить, зазирає в вікна.)

Дзижка (сумно слідкуючи за ним). Ромо!

Роман. Га?

Дзижка. Іди сюди, сядь коло мене. Слухай, любий, тільки ти не сердься... Ромо, може я тебе звязую?.. Чекай, чекай... Може тобі трудно тут жити, може ти хочеш вернутись туди, до сем'ї, то ти пам'ятай, що ти вільний. Цілком вільний, Ромо. Ні словом, ні думкою, ні крихоткою серця я не осуджу тебе. Я-ж розумію, що тобі тяжко, і не хочу ні одною ниточкою в'язати тебе. Про мене не думай, я собі раду дам в житті. Тільки, щоб ти не мучився... Ромо!.. Що-ж ти мовчиш?

Роман. Що-ж я тобі скажу, Олю? Ти-ж сама все знаєш і розумієш. Я не можу піти від тебе, ти мое все ясне й сильне в житті. Піду від тебе туди — і працювати, жить уже не буду. Що-ж мені тобі сказати?

Дзижка. Але що-ж нам робити, Ромо? Що? Треба-ж якусь раду собі дати. Я чую, що над нами щось нависає, що за нашим щастям хтось стоїть і страшно стереже його. І я нічого не можу зробити, як в кошмарі. Хотіла-б зо всіх сил

побігти, утікти і ледве-ледве пересуваю ноги...
Ромо!

Роман. Що, дитино?

Дзижка. Що нам робить? Може виїхати звідси куди-небудь? Як ти думаєш?

Роман (живо). Виїхати? Ні, я не можу... Я все-ж таки... (Замовкає.)

Дзижка. Що „все-ж таки“?

Роман. Я все-ж таки думаю, що... ми прийдемо з нею до чого-небудь. Ну, хоч раз на місяць вона пускатиме його до мене. Це-ж... це-ж... нечувано. Я-ж—батько!

Дзижка. Ти-ж знаєш, що...

Роман (спалахуючи, схоплюється). Я знать нічого не знаю! Ніяких її умов я не хочу признавати, вона не сміє їх виставлять. Я не її хочу бачить, а сина, вона не сміє мені нав'язувати себе, без-стидна, жорстока баба! І як вона сміє рішати за нього, кого він хоче, батька чи матір.

Дзижка мовчить, дивиться на годинник.

Роман. Ти ждеш кого небудь?

Дзижка. Семен Семенович обіщав зайти по одному театральному ділу та щось запізнився.

Роман. Ти, Олю, вибачай, я вийду з дому, мені сьогодні трудно говорити з людьми.

Дзижка. Та ти йди до себе, ми тебе не будемо зачіпати.

Роман. Ні, я піду трохи пройдуся по вулицях. Я хочу обдумати ще дещо з завтрашньої лекції. Та, може, й почтальйона зустріну. Ну, будь здорова. (Цілує її й виходить.)

Дзижка сама; якийсь час задумливо, тужно сидить, потім встає і дзвонить.

Марта (входячи). Це ви дзвонили, пані?

Дзижка. Я... Ще немає того... (Киває на кухню.)

Марта. Немає, пані...

Дзижка. Глядіть-же, Мартонько, я вас дуже прошу, щоб Роман Вітальович нічого не знав. Будь ласка!

Марта. Ой, що ви, пані, та з мене й опценьками не витягнуть і слова.. От тільки, простіть мені, що я наслідуюсь казати вам. Чи не боїтесь ви, пані, мати діло з цим жуликом? Не сердьтесь на мене, що я смію. А тільки я його так знаю, як, мабуть, ніхто. Це-ж такий чоловік, що рідного батька продасть за чарку горілки й не скривиться. Вірте мені, пані...

Дзижка. Не бійтесь, Марто, нічого такого немає.

Марта. Як-же мені не боятись, пані? Я як перший раз побачила його тут, так трохи не зомліла. Уже, грішна, подумала, чи не хочете ви мене оддати їм назад. Йй-богу!

Дзижка. Ну, що ви, бог з вами, хіба ви кріпачка якась? Тепер такого права немає.

Марта. Ой, пані, що я вам скажу! Як розказують старі люди і як сама бачу, так не тоді, а тепер і єсть оте кріпацтво.

Дзижка. Ні, Марто, тут діло йде про те, щоб Роману Вітальовичу зробити добре. От і все.

Марта. А що, пані, не чути ще нічого од начальства про суд?

Дзижка. Ні, нічого.

Марта. От жінка, хай бог милує! Я тільки ще одну таку бачила за все життя своє. А ви думаете, пані, що вона не научує панича Натуся проти пана? Я своїми вухами чула, як вона казала йому: „твій тато недобрий, обижає твою маму“. Чи можна-ж таке? Та воно-ж мале, хіба воно може розсудить, чий гріх? Ой, пані, вірте слову, як мені у вас як у раю, так у неї було як у пеклі! Хай бог милує.

Дзижка. Ну бог з нею, Марто. А що то сьогодні Роман Вітальович робив у кухні у вас?

Марта (радісно). А гралися з моїм Васильком. Такі смішні! От так їм, видно, скучно за дитиною... то хоч з моїм погуляються.

Дзвінок.

Марта Ой, хтось прийшов. (Біжить у сіни.)

Чуй (входячи). Доброго здоров'я. А надворі немов уже весна починається. А де-ж?.. (Киває на двері в хату Романа.)

Дзижка (вітаючись). Нема, пішов погулять...

Чуй. А того... братухи славного—не було ще?

Дзижка. Ні, чогось нема. Мабуть, не добув або ще прийде...

Чуй (тихо). Ну, моя дорога, справи стоять досить кепсько.

Дзижка (стурбовано). А що таке?

Чуй. Христепродавка подала контр... чорт його зна як це казав адвокат... ну, словом контр-прошення таке саме, як ми.

Дзижка. Як таке саме?

Чуй. Точнісінько. Себ-то, що муж їй зраджував і через те вона вважає себе потерпівшою стороною.

Дзижка. Та на яких підставах?

Чуй. Має документи, ваші листи до Романа Вітальовича. А з листів видно, що, дійсно, він раніше їй зрадив, ніж ми її піймали. На цій підставі і весь її контр. А свою зраду не признає, каже, що ніякої зради не було, а що вона хотіла тільки перевірити, чи справді її ловлять, як вона догадувалася. Що це з її боку була така сама комедія, як і з нашого, а через те зради ніякої не було. Розумієте? І от стоячи принципіально,—вважайте!—стоячи принципіально за нерозторжимість шлюбу, вона своєї згоди на розвод не дає і не дасть ні-

коли, хіба що Синод схоче силою піти проти її принципів. Ловко?

Дзижка. Але-ж звідки вона має Романові листи?

Чуй. Звідти-ж, мабуть, звідки ми матимемо мої листи до неї.

Дзижка. Так що надії мало?

Чуй. Ну, цього сказати не можна. Але що вона діло затягне цим на довго—це факт. Я радив і раджу Роману Вітальовичу: не давать їй грошей. Рішуче, з такими типами треба з нагайом в руках балакати. Тоді буде добре.

Дзижка. Ну, від Романа цього не можна вимагати. Він швидше одним ударом може вбити, ніж з нагаями. Що-ж робити, Семене Семеновичу?

Чуй. Прийдеться чекати. Треба швидше дати адвокату мої листи. Це трошки штовхне справу наперед.

Дзижка. „Ждати“. Легко це сказати, а як зробити?

Чуй. Що він, все нудиться?

Дзижка. Його мучить совість, що він покинув свою дитину на загибель. Це йому не дає покою. Ради бога, Семене Семеновичу, не кажіть йому поки-що нічого про цей контр. Він і так сумнівається, чи вигра справу, а тут і зовсім загубить надію.

Чуй. Звичайно, не треба поки-що говорити, побачимо, як далі буде.

Марта (на порозі, тихо). Пані, там той жулик прийшов. Куди його?

Дзижка. Ведіть сюди! А як хтось подзвонить, то забіжіть уперед до нас.

Марта. Добре. (Виходить.)

Чуй. Вона його жуликом зве?

Дзижка. Не инакше.

Чуй. Щоб це було несправедливо, я не можу сказати.

Входить Мішель. Вигляд у нього спокійний, трошки таємничий. Побачивши Чуя, нерішуче зупиняється.

Дзижка. Нічого, нічого: Семен Семенович знає.

Мішель. А! Тим краще. (Розв'язно вітається.)

Дзижка. Принесли?

Мішель. Розуміється. Перш усього, Ольго Устинівно, як я вам казав, я стою принципіально (Дзижка й Чуй непомітно переглядаються) на тому, що сестра неправа. Я—чоловік без міщанських забобонів і признаю тільки вільне кохання. (До Чуя.) Вибачайте, ви щось хочете сказати?

Чуй. Так. Ви не можете мені показати листи? Я хотів-би подивитись, чи нема помилки.

Мішель (охоче). О, прошу, прошу. (Виймає з божової кешені пакет, розгортає, витягає один лист і подає.)
Прощу дуже.

Чуй. Ні, ви мені всі дайте. Там можуть бути чийсь чужі.

Мішель (добродушно). Вибачайте, я всіх дати не можу раніше, ніж... ви розумієте, що я все-ж таки ризкую, і як не як—іду проти рідної сестри. Я, звичайно, тільки через те, що принципіально.

Дзижка. Ах, так! Я зараз, зараз. (Хапливо виймає наготовлені гроші й подає Мішелеві.)

Мішель. Ви розумієте, що я також так сказати... (Уважно рахує, ховає). Цілком вірно. Прощу дуже. (Простягає пакет.)

Чуй переглядає.

Мішель. Не бійтесь, помилки не може бути, я міг-би бути експертом по частині почерків. Одна рука.

Чуй. Так. Помилки нема. Слухайте, е... добродію, а ви, часом, не знаєте, яким способом у вашої сестри опинились листи Ольги Устинівни?

Мішель (з занадто невинним виразом). Листи Ольги Устинівни? Не знаю.

Чу й. А ви знаєте, що ваша сестра подала в Синод заяву?

Мішель. Про це знаю. Що знаю, то знаю.

Дзижка. Ну, справа скінчена. (До Чуя.) Здається, більш нічого?

Чу й. Нічого.

Мішель (встає, прощається). Ну, мені треба поспішити. Ви мені вибачте, що я піду, обіщав сьогодні бути в опері. Здається, трошки запізнився. Всього найкращого! Сюди йти? (Показує на кухню.)

Дзижка. Я вас проведу. (Виходить з ним і через якийсь час вертається.)

Чу й. Як вам подобається цей достойний брат своєї сестри?

Дзижка (весело). Він—чудовий, Чуйчику. Правда? Якби я не боялась, що він засидиться, я-б ще трошки з ним побалакала... Ну, добре, що хоч листи єсть? Ви коли їх оддасте? Завтра? Ну, все-ж таки хоч трошки ніби наперед. Ой, Чуйчику, як страшно помалу все це йде. Я теж починаю зневірюватись. Але ми все-ж таки поборемось? Правда, Чуйчику? І буде таки...

Марта (входячи). Пані, той жулик знов щось хоче сказати вам; каже, забув.

Дзижка. Ще? Ну, ведіть його сюди.

Марта. Та скажіть йому, пані, щоб не чіплявся до мене. Бо побий мене сила божа, рогацем голову проб'ю, як зачепить! І тут лізе, халамидро!

Дзижка. Добре, добре... Ведіть його. (Марта виходить.) Що-ж він там забув? Цікаво! Здається, гроші, як була умова...

Входять Мішель і Марта.

Мішель. Вибачайте, я ще на хвилинку, згадав, як вийшов (До Марти, показуючи їй вийти.) Прошу, прошу.

Дзижка. Марто, вийдіть.

Мішель (підходить ближче). Прошу прощення, Ольго Устинівно, але, як ваш принципіальний прихильник, зроблю вам наганяй. Ви недипломатично ведете свої справи, недипломатично.

Дзижка. Як так? В чому річ?

Мішель. Навіщо Роман Вітальович написав цього листа сестрі?

Дзижка. Якого листа? Він ніяких листів вашій сестрі не писав. Я, принаймні, не знаю, не чула...

Мішель. Ах, так ви не знаєте? Значить, Роман Вітальович сам писав? Ну, все одно, не дипломатично, не дипломатично. Таких листів писати не можна.

Дзижка. Я не знаю. Що-ж він писав там? Про віщо?

Мішель. Цього я не знаю, але...

Дзижка. Як не знаєте? Ви не читали, сестра вам не читала?

Мішель. Ні. Вона знає, що ми розходимось в принципах і нічого мені...

Чуй. Чекайте, як-же ви кажете „таких листів писати не можна“. Очевидно, ви знаєте, про віщо в йому було?

Мішель (вибачливо, до нього): Я сказав, дійсно, „таких листів“, але що саме в йому, мені невідомо. А що недипломатично, то це я суджу по тому вражінню, яке лист зробив на сестру.

Дзижка. Яке-ж це вражіння?

Мішель. До листа вона була ні так ні сяк. Після-ж листа у неї зразу піднявся дух, взагалі, підбадьориласть і шанси її побільшились.

Дзижка. Шанси на що?

Мішель. Очевидно, на те, що Роман Вітальович вернеться до неї. Так, принаймні, я суджу...

Дзижка. Господи! Що-ж він міг їй написати?! Голубчику, Михайло Парменовичу, ви не можете як-небудь дістати того листа? Я вам буду дуже-дуже вдячна...

Мішель. Гм!.. Мені здається, що це можна було-би... Але... Тут, розумієте, прийдеться через прислугу робити... Підкупити...

Дзижка. Скільки це буде коштувати?

Мішель. Гм... Як вам сказати... Сестра її рощитає, як довідається.

Дзижка. Ради бога, говоріть швидше, скільки це буде.

Мішель. Я думаю, не менше ста рублів.

Чуй. Сто рублів? Та бійтеся ви бога, чоловіче!

Мішель. Ви розумієте, прислуга ризкує, потім трус у неї, без місця буде.

Дзижка. Ну, добре, я...

Чуй. Та нічого подібного! За віщо? Ми сами пізнаємо у Романа Вітальовича й кінець.

Мішель. Гм! Чекайте... Так... так... Ну, менше як п'ятдесят рублів не можна. Це рішуче.

Чуй. Дві десятки й кінець.

Мішель. Ну, помилуйте, Семене Семеновичу, треба-ж все-таки бути гуманним. Прислуга, місце...

Чуй. Дві десятки. Прислуга буде рада. Скажіть, що ми з принципу більше не хотіли дати. Тим паче, що Роман Вітальович напевне сам скаже. Я думаю, що навіть зовсім не треба через прислугу.

Мішель. Ну, добре. Нехай буде так. Складаю на вашу душу, як пострадає прислуга. Вона, розуміється, візьметься. Народ такий, що за копійку душу свою продасть. Добре. Так коли можна вам принести?

Дзижка. Як мога швидше, розуміється.

Мішель. Чудесно. Я думаю, що завтра в цю саму пору я буду у вас. Так?

Дзижка. Добре, я вас ждатиму.

Мішель. Ну, вибачайте, я спішу, і так запізнився. До приємного побачення. (Уклоняється й поспішно виходить.)

Чуй. Але-ж який шарлатюга: сто рублів!

Дзижка. Що-ж він їй там написав? Що він їй міг написати? І мені ні слова. Через що? Боїться мене, не довіряє? І що він їй таке написав, що у неї дух піднявся? Не уявляю собі!

Чуй. Та чи правда ще цьому? Можливо, що цей жулик просто хотів авансом виманити ще з десятирку і видумав усе.

Дзижка. Ні-ні, він напевне написав. Я це знаю. Він усе жде якогось листа сьогодні. Очевидно, відповідь від неї. Але що він їй міг написати? Що вернеться? Але чого-ж ховати від мене? Хіба я його хоч коли-небудь держала, не пускала? Хіба я сама не бачу, що йому тяжко. За віщо-ж таке недовір'я? Нічого не розумію.

Чуй. Та поговоріть з ним і виясниться.

Дзижка. Ой, ні! Коли він не хоче сам говорити, з якої-ж речи я буду лізти до нього. І, ради бога, Семене Семеновичу, ні словом йому про це. Добре?

Чуй. Ну, мені зовсім нема чого мішатись. Це—ваше діло.

Дзвінок.

Дзижка. Це, мабуть, Роман або пошта. (Біжить до дверей. По павзі, стоячи на порозі.) А, це ви! Де-ж ви зустрілися?

Роман (входячи з Петром в пальті). А почти не було?

Дзижка. Ні, не було. І, мабуть, Романю, вже й не буде,—пізно. Завтра, напевне, вранці прийде.

Роман. Гм! Повинно-б уже сьогодні бути. Доброго здоров'я, Семене Семеновичу. Ви давно? (Не слухаючи його, до Дзижки.) А в якій годині звичайно приходить поштальон?

Дзижка (вітаючись з Петром). О сьомій, а тепер уже більше восьми... Та чому ти не роздягнешся, хіба ще куди підеш?

Роман (машинально роздягається і складає одержу на стілець). Ні, не йду...

Петро. А, Чуй-Чуйчику, як ся маєш? Ну, на-решті, можеш поздоровити мене. Панове, об'являю вам радісну новину: нарешті я їду до Петербургу. Продав картину і складаю манатки.

Чуй. Невже продав? За скільки?

Петро. Мало,—тисячу.

Чуй. Тому самому?

Петро. Атож.

Дзижка. Значить, з вас могорич?

Петро. Звичайно. Чуеш, Романе, от і Ольга Устинівна каже, що могорич. А він, комик, протестує. Думає, як студенти його на руках несуть, так він і справді святий? Не забувай, голубчику, що ми—не студенти і знаємо дещо більше за студентів. Прошу, шановне товариство, завтра до мене на прощальний вечір! (Церемонно уклоняється.)

Дзижка. З охотою.

Петро (до Романа). Чуеш, ти? От як йому закрутила голову слава! Пройшли разом три квартали і він ні одного слова не чув, що я йому ка-зав. Повна голова проблем. Чи він хоч їсти не розучився, Ольго Устинівно? Це з ученими трапляється, я чув.

Дзижка. Роман сьогодні трошки стомленим себе почуває, ви не звертайте уваги. Може-б ти, Ромо, пішов до себе спочинув?

Роман. Ні, нічого... Я так... Тут у мене деякі

комбінації... Ну, нічого. Так що ти говориш, Петрусь?

Петро. От як бачите! Цілу годину говорю з ним, упріваю, а він потім: „Так що ти говориш, Петрусь?“

Всі сміються.

Дзвінок.

Дзижка. Хто-б це міг бути?

Роман. Мабуть, пошта. (Хоче бігти.)

Дзижка. Та сиди, Романе. Марта принесе, коли пошта. Будеш вибігати на кожний дзвінок! Мабуть, хто-небудь з знайомих.

Марта (входить з сіней і, зачинивши за собою двері, зляканим шепотом): Пані, там... стара пані... з Натусем і Олімпіядою Іванівною...

Всі мимоволі підводяться.

Дзижка. Христя Парменівна? До кого-ж вона?

Марта. До пана...

Роман (хвилюючись). До мене? Ага, ну-да, так-так... Так скажіть, Марто, щоб сюди... Або я зараз... Ні, нічого, нехай сюди. Ти, Олю, нічого не маєш проти? Знаєш, я хотів тобі сказати... Ну, та нехай... Просіть, Марто... (Марта виходить.) Як-же це так? Це зовсім...

Входять: Христя, держачи Натуса за руку, за ними Олімпіяда Іванівна. І та, й друга мають холодний, образений й гидливий вираз на лицях. Озирають хату з ворожістю й насмішкою. Натусь горнеться до матери й дивиться з-під лоба.

Христя. Ах, тут вся компанія... (До Романа.) Я прийшла до тебе, але раз ти хочеш, щоб і вони були,—прошу.

Роман. Вибачай, Христю, я, власне, не знаючи з якого приводу ти...

Христя. Я з приводу твого листа, який ти прислав мені. В ньому ти докоряєш мені, що я насилую волю й свідомість нашого сина, що не

даю йому зробити вибір, я от і привела сюди нашого сина, щоб він зробив цей вибір...

Роман. Але-ж... я зовсім не думав, що це так. Мені, розуміється, приємно бачити Натуся, і я вам дякую, що... Здоров, Натусю... (Підходить і простягає руки Натусеві, хлопець ще щільніше горнеться до матери.) Що-ж ти мене вже не пізнаєш, Натусю? Га? (Присідає коло нього.) Ну, здоров, давай лапу. Забув? Чого-ж ти мене боїшся? Ну, іди сюди, ми побалакаємо. Іди, мій хлопчику, ми-ж так давно не бачились. Ти скучив за татом? (Тягне до себе Натуся, той хмуру опирається).

Олімп. Іван. Навіщо-ж ви тягнете дитину? Сами насилуєте, а кажете, що другі насилують. Бачите, що дитина боїться вас.

Роман (силкуючись жартувати). Що-ж я йому зробив? Я не страшний, чого йому боятися.

Олімп. Іван. Такого батька всяка дитина буде боятися.

Христя. Тепер ти сам бачиш, що зробив з свого сина? Бачиш? Я його не силую? Ти думаєш, що дитина нічого не розуміє? Не бійся, він уже розуміє і, дійсно, має рацію боятись.

Роман. Господи! Чекай, Христю, так-же не можна... Подожди, дай-же хоч... Я не розумію. Натусю, за що-ж ти на мене сердишся? Що-ж я тобі зробив? Я так давно не бачив тебе, скучав за тобою, а ти он який... А ще запорозький козак. Хіба запорозькі козаки були такі зо своїми татами. Ну, йди до мене та поздоровкайся по-козацькому, здорово так... Ну?

Натусь засоромлено, але м'якше дивиться на нього, потім підходить і простягає руку.

Роман (радісно). Ну, от! От бачиш... От тепер уже зовсім не той... Ну, так скажи-ж мені, ти скучив за мною? Га? Ходім, сядемо там з тобою...

Христя (різко). Натусю, не ходи туди!..

Роман. Христю, але-ж так не можна!

Христя. Ти насилуєш його. Можеш говорити з ним тут. І, взагалі, я не розумію, чого тобі ще треба. Спитай його, чи він хоче зостатись у тебе і більше нема чого балакати. Я не прислуга твоя, щоб стояти біля порога! І це називається делікатність! Елементарної ввічливості нема!

Роман. Вибачайте, ради бога, але я... Прошу сидати... Будь ласка... Може, чаю?

Христя (з посмішкою). Дякую дуже... Натусю, іди сюди...

Петро (обурено). Позвольте, добродійко, раз ви привели сина, щоб він міг зробити вибір так не насилуйте його.

Христя. А вас я прошу не мішатись не в своє діло! Не до вас прийшла!

Роман. Петре, Петре, не треба, мовчи...

Чуй шепотом щось говорить Петрові, він стискає плечима й одходить до вікна.

Роман (все держачи Натусю, сідає недалеко від Христі й садовить сина на коліна). Ось ми тут з тобою сядемо. Правда? А який у тебе жупан гарний!

Натусь. Це не жупан, а блузка. Жупани не такі.

Роман. А, правда, не такі, не такі, це дійсно. Ну, а хочеш, я тобі куплю жупан?

Олімпіяда Іванівна обурено шепоче Христі.

Натусь. Купи. А ти, тато, вже професор?

Роман. Професор, хлопчику.

Натусь. А автомобіля ще не маєш?

Роман. Ні, ще не маю. А ти любиш кататись на автомобілях?

Натусь. Люблю.

Роман. А за мною ти скучав? Га?

Натусь починає мовчки злізати з колін.

Роман. Куди-ж ти? Куди, хлопчику, га?

Натусь. Пустити мене...

Роман. Чого-ж ти тікаєш, га? Ти мене не любиш, ні, дитино моя, за що, га?

Натусь. Ти—не добрий. Я не хочу, пусти. Мама і я плачемо через тебе...

Роман. Хлопчику, ти не знаєш, я мамі нічого не зробив... Ти ще малий, ти не можеш зрозуміти...

Натусь (дивиться з ненавистю на Дзижку). Ти любиш оту шлюху, а нас не любиш, пусти мене. (Виривається й біжить до матери.)

Роман (до Христі). Господи! Що ти з ним зробила!

Христя (до Натуса). Натусю, не можна так! Негарно!

Натусь (топаючи ногою й люто поглядаючи на Дзижку). Шлюха! Шлюха! Ти сама казала, що вона шлюха!

Олімп. Іван. Натусю, не можна, дитино!

Христя заспокоює Натуса.

Дзижка (тихо, спокійно й рішуче до Романа). Романе! Ти повинен іти до своєї дитини. Ти бачиш, в яких вона руках?

Христя. Краще-б на свої руки подивилась.

Роман (хрипко до Натуса). Натусю, зостанешся зо мною? Га?

Натусь. Ні-ні! Я без мами не хочу!

Дзижка. Іди, Романе, ти мусиш іти, коли любиш свою дитину...

Роман (до Натуса ще глухіше). А може, Натусю, зостанешся?

Дзижка (оглядається, бере пальто Романа й піддає йому). Одягайся, Романе.

Роман. Та зараз? Чекай... я-ж...

Дзижка. Зараз, тепер же... Всі речі і все інше потім... Іди, так краще, це єдине... Так треба... На шапку... Калоші де?.. Калоші там... Прощай...

Роман стоїть убито й непорушно.

Натусь. Тату! Та ходім-же!

Роман нахилиється до Дзижки, обнімає її й цілує в лице, потім в руку, довго не одривається.

Дзижка. Ну, годі, Ромо, годі, мій бідний...
Иди, а то... (Кусає губи.)

Христя (голосно). А актьорка хороша!

Роман, як підкинений, виправляється і сказано ступає до Христі.

Дзижка (схопивши його за руку). Ромо! Романе!..
Не треба...

Роман (повертаючись до Дзижки, тяжко дихає, ще раз обнімає, і з мукою, але твердо): Прощай. Спасибі тобі за все!.. Ходімте!

Олімпіада Іванівна поспішно виходить, за нею Христя з Натусем.

Натусь (хапаючи його за руку). Тату, ти з нами?

Роман. З вами, хлопчику, з вами. Прощайте,
Семене Семеновичу, вибачте. Петре, ти-ж зайдеш?..
Олю! (Простягає руку).

Дзижка (стискує). Прощай... Иди...

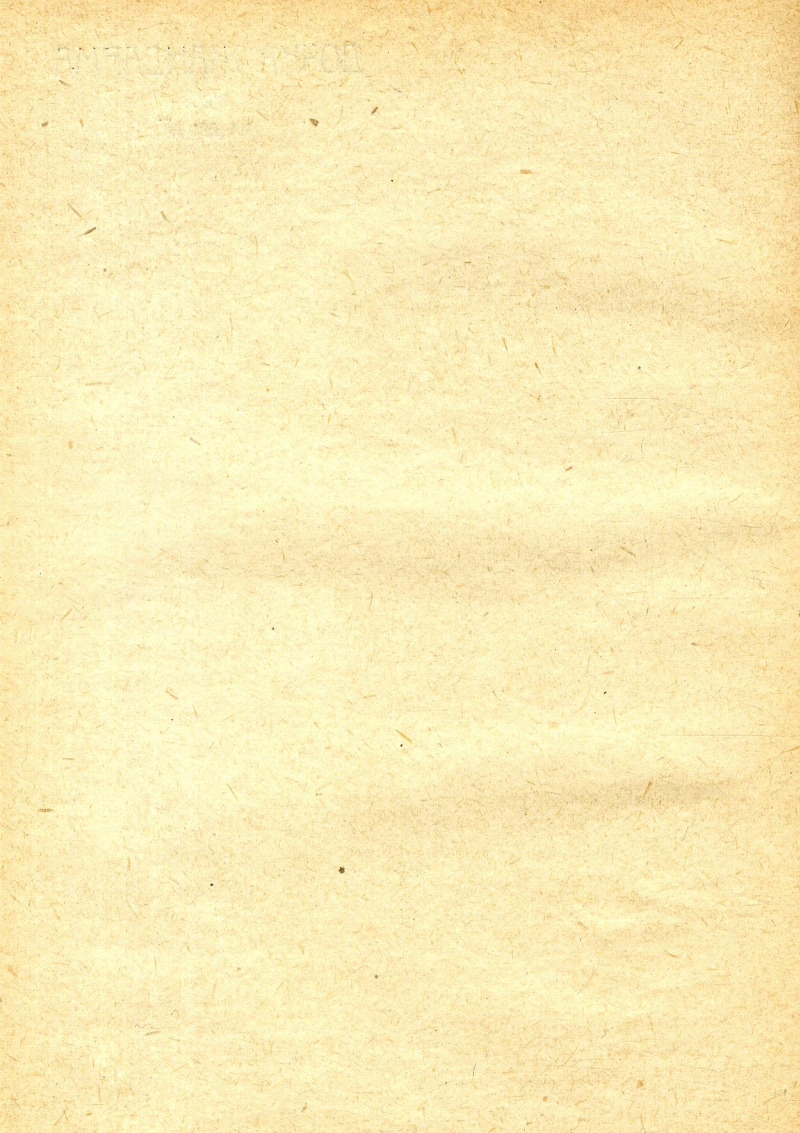
Натусь. Тату! Та ходім-же! (Сильно тягне його.)
Тату!

Роман помалу випускає руку Дзижки, повертається і, згорбившись, виходить, держачи за руку підстрибуючого Натуса.

ЗАВІСА

ДОЧКА ЖАНДАРМА

П'ЄСА
НА ДВІ ДІЇ

ДІЄВІ ОСОБИ:

Корольчук—робітник-машиніст.

Корольчукова—його мати.

Качуренко—жандармський вахмистр.

Оля—його дочка.

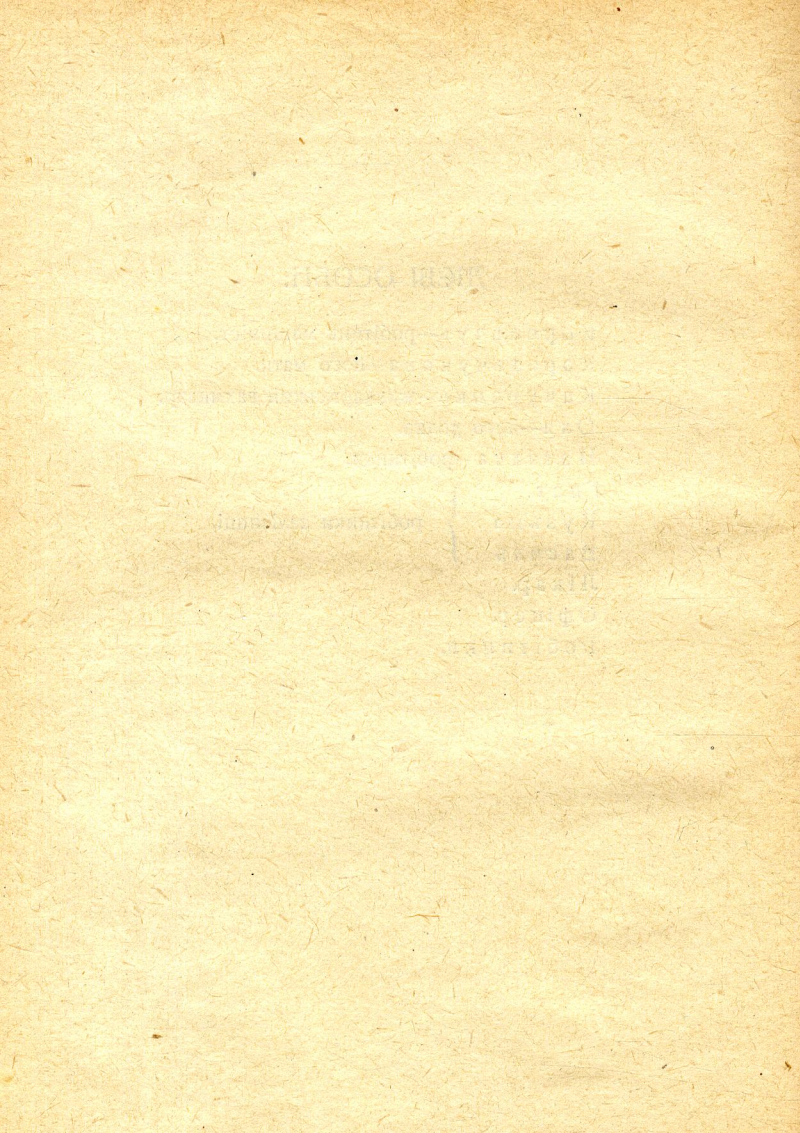
Наталка—робітниця.

Гнат	}	робітники залізниці.
Кузьма		
Василь		

Лікар.

Офіцер.

Робітники.

ДІЯ ПЕРША

Залізниця. Зліва—стіна депо з великими дверима, з яких виходять рельси. Задня стіна—краєвид невеликого містечка. Вечір. В містечку видно вогні в деяких хатках. Перед розчиненими дверима на рельсах накладено дошки; деякі з робітників ще носять на купу з депо шматки дерева й заліза.

Гнат (кладучи з Кузьмою дошку). Ну, й годі! Барикада—перший сорт! Тепер, товариші... Слухайте, товариші!

Кузьма (клопотливо). Може-б, слухай, той... може-б сюди вагонів підтягнути? Парочку вагончиків... От сюди їх...

Гнат. Не треба... Чекай.

Василь. Кузьма, мовчи! Заткнись,—твое слово потім!

Гнат. Так от, товариші... Тепер, значить, треба держатись. Паровоз наш... (показує рукою на депо). Але треба його вдержати у себе хоч до ранку...

Голоси: { Вдержимо! Ого!
Чорта-з-два дамо!
Хай спробують!

Гнат. Чекайте, товариші!.. Тут діло треба обдумати. Будь у нас револьверів хоч з двадцять, так і думать нема чого...

Кузьма (так-же заклопотано). У Задубного-б можна взяти, так далеко, чорт, живе... Якби хтось з хлопців...

Гнат. Чекай, Кузьмо...

Голос. Кузь, помовчи там!

Гнат. Тут, братця, діло не в тому... Револювери не штука. Тут без революверів видержати. От факт! Паровоз ми відвоювали, а далі...

Василь А тепер їхати на паровозі в Горохове! Комітет виручить.

Гнат. А як ти поїдеш в Горохове? Хто повезе паровоза? Ти? Вони, сукини сини, знали, кого арештувать. Як ти без машиніста поїдеш?

Голоси. { А Фідер Жмаха?
 { А Корольчук?

Гнат. „Жмаха“... А де Жмаха? Найди його, як він десь третій день п'є.

Голос. А Корольчук?

Деякі поглядають на Олю, яка стоїть, спершись на барикаду.

Гнат (неохоче): Корольчук... не годиться...

Голос. Та чому не годиться? Найлуччий машиніст...

Гнат (сердито). Не годиться та й годі!

Оля (весело, спокійно). Корольчук, товариші, не за нас... Він не поїде...

Гнат. Ну, та що там!.. Треба Жмаху шукать. Хай хто-небудь поїде в Капустяне, він, мабуть, у свого тестя п'є.

Василь. Я поїду! Я його хоч мертвого, а приведу!

Кузьма. Як буде упиратись, скажи, що той... що не можна так... Тут уся, сказать, держава, увесь робочий клас, а він, сволоч, п'є. По всій Росії забастовка, а ми піддамося? Того не буде!.. Хай їде...

Гнат. Ех, шкода—Скляренка забрали! Той-би без рельсів пробрався в Горохове... Ну, та що...

Василь. А ну, тихо! (Прислухається до станції.)

Всі озираються й дивляться.

Гнат. Ні, нічого... Вони не можуть так хутко. Не раніше, як на ранок збере. Ех, якби до ранку Жмаху знайти. Катай зараз, Василю. Чекай... А ми, товариші... Хай кожний іде додому... Стерегти паровоза будемо по черзі. Як що трапиться, щоб всі сюди бігли. Не давать їм паровоза! Вони хотять у губернію поїхать і привезти нам солдатів? Ну, цього не буде!

Голоси: { Не дать! Ні-за-що!
З якої речі.
Наш паровоз! Революційний!

Гнат. Хай приводять жандарми стражників, все-одно! Не піддаватись!

Василь. Убить старого жандарма, щоб не...

Гнат (змішано і строго на нього). Ну, ти з язиком поменше...

Всі дивляться на Олю.

Оля (сміючись до Василя). Нічого, товаришу. Старий жандарм вже давно не батько мені... Тільки я думаю, що вбивать не треба.

Голоси: { Розуміється, не треба.
От ще сказав!

Оля. Чекайте, товариші... Не через те я кажу, що він мій батько, а тому, що те не допоможе. Ну, уб'єм одного, а дадуть другого...

Голос. Звичайно.

Оля. Нам треба, щоб ми сами видержали... А держатись нам трудно... Жандармам і начальству можна держатись, бо вони мають гроші, їм хоч рік буде стоять залізниця—нічого, а нам трудно. От вони тепер поїхали по селах збирать на нас усіх сільських поліцаїв... Вранці вони може вже будуть тут. Що нам робить?

Голоси: { Не давать та й годі!
Хай ідуть! Хай вбивають!
Не даватись!

Оля. Товариші... Товариші... Чекайте. „Не даватись“. Ну, вони заберуть паровоз і поїдуть в губерню. А з губерні привезуть салдатів і всіх нас арештують або перестріляють, як було на Болоховій. Нам, що-б там не було, треба зв'язатись з нашими товаришами на Гороховім. Там нам дадуть грошей, зброї і ми зможемо хоч ще з місяць страйкувати. А як не встигнемо до ранку виїхати і як прийдуть жандарми з поліцією, то... віддять їм паровоза.

Голоси: { Як? З якої речі?
Як віддять?
Ну, як-же це? Ні-за-що!

Оля. Чекайте! Битись з ними ми не можемо. У нас усього два револьвери й одна рушниця. Що ми зробимо? Чекайте, товариші! Хай беруть паровоза. Тільки вони на ньому не поїдуть. Ми його попсуємо...

Гнат. А як не встигнемо попсувати?

Оля. Попсуємо рельси.

Гнат. А як і те не встигнемо?

Оля. Ну, так що-ж буде доброго, як ми станемо тут і безоружні будемо не давати паровоза?

Гнат. А, от-тут і єсть. Що? Чорт його зна... Помремо всі і кінець. Хай стріляють. Все одно, вони нас по одному переловлять.

Кузьма. Ех, якби можна було по телеграфу в Горохове...

Голоси: { Е, в Горохове!
А як вони по телеграфу в губернію дадуть знати!

Гнат. Ну, то як, товариші? Давати без бою паровоза, чи ні? Для якого-ж біса ми його сюди таскали?

Оля. Треба Жмаху знайти!

Голос. А Корольчук? Чому його не можна? Що він жандармам передався, чи що?

Оля. Корольчук жандармам не передався, а тільки не схоче... А проте поговоріть з ним.

Гнат. Поговорити можна... Ну, Василю, катай у весь дух в Капустяне за Жмахою! А ви, товариші, по хатах... Як буде, побачимо... Ми тут зостаємося стерегти—я, Кузьма й товаришка Оля. А потім о дванадцятій годині слідуючі... Щоб не забули.

Голоси: { Ну, ще чого скажеш!
Не забудемо!
А як що,—давайте знати!

Гнат. Добре. Ну, йдіть. Та підіть по всіх товаришах, поговоріть, щоб не падали духом!

Голоси: { Добре! Бувайте здорові!
Добраніч!
Щасливо!

Гнат (Василю). А Жмаху просто сюди vedi. Ми тут будемо всю ніч, додому не підемо.

Василь. Добре! Бувайте!

Гнат і Оля. Щасливо!

Оля. Трошки холодно. Треба погрітись. (Ходить хутко по сцені.)

Гнат. Вечори холодні поставали. (До Кузьми.) У тебе-ж заряджений револьвер?

Кузьма. Ну, от... А що-ж би я його так держав?

Оля. Піду, обійду кругом депо. (Іде вліво).

Гнат (по павзі). Що, Кузьмо, хотів-би ти собі таку жінку? Га?

Кузьма. Е!.. З неї жінка... Яка з неї жінка?

Гнат. Що? Не подобається?

Кузьма. Чого не подобається?.. Тільки жінка...
Що то за жінка, як вона вроді хлопця з револь-
верами ходить.

Гнат. Ха-ха-ха! А тобі-б, щоб з макогоном?..

Кузьма. Та вже більше випадає з макогоном...
Що там у них вийшло з Корольчуком?

Гнат (робить цигарку). Не знаю.

Кузьма (цікаво). Е, знаєш... Що? Посварились?
Чого Корольчук не хоче їхати?

Гнат. Не знаю. Не хоче та й годі.

Кузьма. Що-ж він, за жандармів чи що?

Гнат. Не знаю, кажу тобі.

Кузьма. Брешеш, ти-ж його приятель...

Гнат. Посварились того, що й йому хочеться,
щоб вона ходила з макогоном, а не з револьвером.

Кузьма. А-а...

Гнат. „А-а“... Розумний, правда?

Кузьма. Та що-ж?.. Тільки... Ну, нехай собі
там з нею, а чого-ж він нас цурається?

Гнат. А от піди, спитай його. Він цілий рік
за нею ходив, от мав макогона їй в руки дати,
а тут ми револьвера їй... Досадно... А як ареш-
тують її, то й зовсім пропала.

Кузьма. Що-ж, вона його не любить хіба?

Гнат. Чого так?

Кузьма. Та чого. Якби любила, не покинула-б...

Гнат. Ех, ти! (Насува йому шапку на лоба.) Якби ще
тебе так хто любив, як вона його любить...

Кузьма. А чого-ж той... чого-ж вона не хоче
так, як він каже?

Гнат. Е, відчепись... Ходім і ми,—холодно...
Іде за депо, за ним Кузьма, наперед зачинивши двері. Якийсь
час нема нікого.

Виходить Корольчук, за ним Наталка.

Корольчук (спиняючись). Ну, чого тобі хочеться, кажи прямо?

Наталка мовчить, потупившись, мне руками хустку.

Корольчук. Ну, Наталко? Мені ніколи.

Наталка (тихо, не підводячи голови): Не їдь у Горохове... Не ходи сюди.

Корольчук. Знов! А, тобі кажу, що від цього?

Наталка мовчить.

Корольчук. Ну?

Наталка. Тебе арештують або... уб'ють.

Корольчук. Ну, так що? Яке тобі діло? (Наталка мовчить.) Ніхто мене не арештує і не вб'є. Іди додому, прощай, у мене справа тут є.

Наталка. Оля тебе не любить.

Корольчук. А тобі яке діло? Ну, не любить, то що з того? Ну, чого-ж мовчиш? Ти мені це хотіла сказати? Ну, я знаю. А що далі? Щоб я тебе полюбив? Не люблю й не полюблю. Ну?

Наталка мовчить, потім помалу мовчки повертається і йде назад.

Корольчук іде до депо, хмуро роздивляється навкруги.

Виходить Оля.

Оля (весело). А! Добри вечір! Чого-ж сам прийшов?

Корольчук. А з ким-же ще?

Оля. Ну, хоч-би з моїм татом та з десятком поліцаїв,

Корольчук. Ти знаєш, що ти говориш?

Оля. А що-ж тут такого надзвичайного?

Корольчук. Я прийшов не лаятися з тобою, а побалакати... Там (хита на станцію) за стражниками поїхали.

Оля. Знаємо й чекаємо їх.

Корольчук. Вас усіх розгонять і заберуть паровоза.

Оля. А ти їм допоможеш, правда?

Корольчук (по павзі). Так от я прийшов сказати тобі:—Хочеш, я поїду на паровозі в Горохове.

Оля робить здивовано-радісний рух.

Корольчук. Але з умовою.

Оля (осідаючи). Ага!

Корольчук (по павзі). Щоб ти зразу-ж повінчалась зо мною й не мішалась до революції.

Оля. Так. Ну, так я не хочу. Можеш не їхати.

Корольчук. Ага! Так я й знав.

Оля. Нащо-ж питав, як знав. (Сміється.)

Корольчук. Дурний. А дурний завжди вірить усім.

Оля. Що-ж ти вірив, що я згоджуся?

Корольчук. Я вірив, що ти справді любиш мене.

Оля. Може й люблю, а може й ні. Такого, який товаришів покидає для своєї втіхи, такого не люблю.

Корольчук. Яка-ж моя втіха?! Що ти плетеш? Що ти справді? Яка втіха?

Оля. А така, що ти... А, Остапе, що двадцятий раз про те саме говорити. Годі. Не покину я товаришів і кінець. Ти можеш,—кидай.

Корольчук. А ти для своєї втіхи не жертвуєш інтересами товаришів?

Оля. Як саме?!

Корольчук. А так. Щоб не вийти за мене, ти не хочеш їхати зо мною в Горохове, а, значить, допомгти товаришам.

Оля. Так ти так мене хочеш взяти? Силою? Примусом?

Корольчук. Як-би не було, а ти хочеш так допомгти товаришам? Га?

Оля. Ні!

Корольчук. Ага! Ну, то так ти мене любиш.

Оля. Не люблю я тебе! Зовсім не люблю, ніколи не любила й не буду любити. Іди звідси... Іди до жандармів!

Виходить Кузьма і Гнат.

Гнат. А! Здоров... Ну, що?.. (Ніяково дивиться на обох.)

Корольчук. Здоров...

Гнат (до Корольчука). А паровоз тут! (Хитає на депо.)

Корольчук. Знаю. Відберуть все-одно...

Гнат. Ну, хто його зна. Може хочеш проїхатись в Горохове?

Оля. Він в губерню поїде.

Корольчук. У вас-же Жмаха єсть.

Гнат. Жмаха. Чорт його зна, де той Жмаха... А то-б може поїхав-би, га? Виручити...

Корольчук. Не поїду.

Кузьма. Стидно, товаришу. Не годиться так...

Корольчук. Кому годиться, а кому й ні. (До Олі.) А що до губерні, то... лучче-б таких слів не говорить...

Вбігає Василь, задиханий.

Василь. Пропало діло! Ху! Жмаху арештували... Вже третій день в Капустянім... Тесть прийхав...

Гнат. Та не може бути?! Ну, пропало...

Оля. Та-а-ак...

Оля й Кузьма (разом). Ах, ти-ж Господи! Що-ж тепер?

Василь. Там хлопці хвилюються... Хотять іти в Капустяне й силою визволити Жмаху... Дурниця,—нічого не вийде. Там стражники стережуть... Не можна одговорить... Іди, Гнате, щось скажи їм... Швидше... Вони хотять зараз іти.

Гнат. Ех, пропало діло! Що-ж тепер! Остапе!..

Корольчук. Ну?

Гнат. Рішай.

Корольчук (на Олю). Хай вона рішає.

Гнат. Товаришка Оля?!

Оля. Я??

Корольчук. Ти.

Оля (до Гната й Василя). Знаєте, що він хоче від мене? Щоб я їхала з ним у Горохове, повінчалась і покинула революцію. Тільки з такою умовою він поїде. Можу я так зробити?

Гнат (розводить руками). Ну, знаєш... А просто для діла, для нас не хочеш зробити?

Корольчук. Ви в мене одняли моє щастя та щоб я його своїми руками ще й засипав? Ну, цього вже я не зроблю. Верніть моє, я дам ваше...

Оля. Та я-ж тебе возненавиджу, як червиву собаку! Чого ти хочеш?

Корольчук. То правда?

Оля. Як правда те, що я-б тебе зараз своїми руками розірвала!

Василь. Хто там? (Вдивляється направо.)

Виходить Корольчукова й Наталка.

Оля. О! Ось іде підходяща до тебе.

Корольчукова (з плачем біжить до Остапа, припада до нього, голосить): Остапочку, сину мій єдиний. Навіщо-ж ти? Ой, Боже-ж мій! На кого-ж ти мене, стару...

Корольчук. Та що таке? Що вам, мамо? Та годі. Що таке? Що сталося?

Корольчукова. Не кидай-же, не кидай мене...

Корольчук. Та хто кида? Що з вами? Чого ви прийшли сюди? (До Наталки.) Що там таке?

Наталка. Вони почули, що ти хочеш їхати у Горохове на паровозі...

Корольчук. Що за дурниці! Заспокойтесь, мамо. Нікуди я не їду й не поїду. Ідїть додому.

Корольчукова. Ходім разом...

Корольчук. Та кажу-ж вам, нікуди не поїду. (До Наталки.) Не гарно так робити. Одведи матір додому. Ідїть, мамо, присягаюсь вам, що зараз прийду додому й нікуди не поїду. У мене тут діло єсть. Ідїть.

Корольчукова (до Олі). Я вас прохаю, Олю, пожалійте стару матір. Один він у мене. Не посилайте його нікуди.

Оля. Не бійтесь, Ганно Олексіївно, не пошлем. Ідїть спокійно додому.

Корольчукова. Господи, Господи! Що ви затіяли. Олю, верніться додому.

Оля. Нічого, Ганно Олексіївно. За мене не бійтесь. А сами краще йдїть додому, а то ще побачать вас тут та подумают, що й ви з нами. Он, здається, вже хтось іде сюди од станції.

Всі озираються.

Василь. Жандарми... Офіцер і...

Оля. І мій татко... (До Корольчукової.) Ось і сам тато сюди йде.

Василь. Але без стражників!

Оля (до Гната й Кузьми.) Товариші! Тікайте звідси. Швидше... Щоб не бачили вас, а то... Краще сховайтесь... або просто додому йдїть...

Гнат. Та що ви! Куди додому?!

Оля. Ну, все одно пропало. А то ще заберуть.

Гнат. А ви?

Оля. Мене все одно знають. Я хочу послухати, що вони казатимуть, а потім і я прийду. Прийду до вас, Гнате. Тікайте, швидше.

Кузьма. Та що-ж? Ходім... Василю, ходім...

Гнат. А вони арештують вас?

Оля. Ну, вдвох не посміють. А це що? (Показує револьвер.)

Корольчукова. Ох, боже наш, що-ж це таке? На рідного батька? Сину, ходім звідси, а то на нас подумаютъ. Сину, ходім!

Корольчук. Ідіть, мамо, я зараз прийду. (Строго до Наталки.) Наталко, іди з ними.

Наталка. Ходіте, Ганно Олексіївно. (Бере й силою веде вбік.)

Корольчукова (озираючися.) Сину, я тебе прошу, ради всього святого... Сину!

Корольчук. Та добре... Ідіть швидше.

Гнат (до Кузьми). Може не йти нам?

Оля. Та чого-ж ви тут будете? Яка користь? Вас тільки знатимуть і завтра заберуть. Ну, і що з того? Все одно пропало. Жмаху забрали, нема кому їхать. Ідіть-же, ради бога! Швидше!

Гнат. Ех! Ну, приходьте зараз до мене...

Оля. Прийду. Ідіть.

Василь. А знаєте що? Хто його зна, чого їм треба. Хай Гнат біжить до хлопців, а ми з Кузьмою сховаємось тут за депо. Як щось там таке буде... ми й вискочимо. Давай твій револьвер. А сам біжи.

Оля. Ну, хай так. Тільки швидше. Вже близько.

Гнат. То правда. На. (Дає револьвер.) Так до мене?

Оля. До вас.

Гнат (до Корольчука). Остапе!.. Не поїдеш?

Корольчук. Ні.

Всі троє зникають.

Оля (весь час позираючи до станції). Ну, чого-ж ти zostався? Ще подумаютъ, що й ти з нами. Тікай.

Корольчук. Краще-б ти тікала. Іди лучче, Олю, додому. Подумай сама, що ти робиш. Чи це личить тобі... Ну, хай ми, мужчини, робітники...

Іди додому і я тоді куди хочеш поїду, піду... Віриш? Ну, говори!

Оля. Я вже тобі говорила. Пізно. Ось уже вони. Приходь до Гната Прийдеш?

Корольчук. Не знаю.

Входить Офіцер і Качуренко.

Офіцер (до Олі, прикладаючи руку до кашкета). Добрий вечір.

Оля не відповідає, мовчки посміхається.

Качуренко (грізно). Тобі кажуть „добрий вечір“!

Офіцер. Тихо, тихо, Качуренко. (До Корольчука.) Ви теж брали участь в крадіжці паровоза?

Корольчук. Ні в яких крадіжках я не брав участі.

Качуренко (до Олі). Іди зараз додому:

Оля. Це куди „додому“—в тюрму? Дякую, я ще не хочу.

Качуренко (ступаючи до неї). Мовчать! Як ти смієш мені так говорити!

Офіцер. Тихо, тихо, Качуренко...

Качуренко. Забирайся, кажу, зараз додому!

Офіцер (до Олі). Ніхто вас в тюрму не хоче брати. Даю вам слово офіцера, що нічого вам не буде. Ради вашого батька.

Качуренко. Я тобі кажу,—іди додому. Зараз тут буде поліція.

Оля. Мій дім—тут. Я вам сказала раз: я з жандармом жити не буду.

Качуренко. Чого-ж ти хочеш? Чого ти хочеш, повіє? Щоб я тебе своїми руками пристрілив, як собаку?! Що! Кажи мені зараз!

Оля. Стріляйте.

Качуренко. Іди додому!

Оля. Я додому піду, тільки до свого.

Качуренко. Ні, ти підеш до батьківського дому!

Оля. Ні, не піду.

Качуренко: Ти підеш, говорю, додому!

Оля. Ні, не піду.

Качуренко. Так я тебе в тюрму одправлю. Я арештую тебе. (Вийма револьвер.) Іди за нами.

Оля. Ні, не піду.

Качуренко (люто). Іди!! (Ступа до неї.)

Оля (вийма револьвер). У мене є теж револьвер.

Качуренко. Ах, так ти на батька?! Н-на! (Щілиться і стріляє.)

Оля хапається за плече і спирається рукою на барикаду.

Офіцер. Качуренко!! (Біжить то того.)

Корольчук (стрибає вперед, хапа за горло Качуренка).
Що ти зробив?! (Повертається до Олі й підхоплює.)

Оля (силкується стояти). Нічого. Дурниця. (В цей мент вискакують Кузьма й Василь, вона до них).
Нічого, нічого... Поможіть мені.

Качуренко весь осідає і з жахом дивиться на дочку.

Корольчук. Лікаря!! Беріть, на станцію...
(До Качуренка.) Біжіть за лікарем! Кузьмо... Василю,
за ноги!.. Швидше! (До Качуренка.) Та біжіть-же!!

Оля. Нічого, нічого.

Качуренко біжить уперед, за ним несуть Олю.

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Станційна кімната. Направо—двері на станцію, наліво—в другу кімнату. Просто—вікна на залізницю.

На канапі лежишь Оля; вона часом стогне, але не приходить до пам'яті.

За канапою недалеко сидить Качуренко. Він згорбився, осів, погляд йому несмілий, змучений. Сидить він, схиливши голову на руки. Як Оля застогне, він підіймається, обережно підходить до ліжка і, не сміючи показатись, зазирає ззаду. Знов сідає й сидить. Оля стогне, він підходить, боязко дивиться на неї, потім стає на коліна коло ліжка й тихо цілує її руку.

Весь час за вікнами чути гомін юрби.

Качуренко встає й підходить до вікна. І зараз-же чути крики обурення і гніву—то його побачили робітники. Він одходить і знов сідає.

Входять Лікар і Корольчук.

Качуренко поспішно встає й мовчки дивиться на них, погляд йому той-же несмілий і змучений.

Лікар. Доброго здоров'я... Що? Не приїждила до пам'яті?

Качуренко. Один раз. Минут на п'ять... І знов.

Лікар (до Корольчука). Що-ж? Становище не змінюється. Треба подивитись. (Підходить до Олі й обережно огляда і вислухує її. Оля весь час тихо стогне).

Качуренко не сміє підійти близько, але з надією і страхом слідує за всіма рухами лікаря.

Корольчук і Лікар стараються не дивитися йому в очі, коли балакають з ним і, видно, почувають себе з ним тяжко, може навіть жаліють.

Корольчук. Ну?

Лікар. В тому самому стані. Але все-таки трошки гірше. Треба операцію. Куля засіла в легені.

Корольчук. І ви абсолютно не можете?

Лікар. Не можу, голубчику. Рад-би душею. Не маю інструментів, нічого. Треба з города, з губерні везти оператора... Нічого не зробіте. І боюсь, і не маю чим. Душею-б рад... І треба спішити...

Корольчук. А її повезти не можна?

Лікар. О, боже борони... Не можна рухати... Инакше—ні-за-що не ручуся. Треба спокою абсолютно. І поспішайте, поспішайте... За годин вісім-дев'ять—ручуся, а більше...

Качуренко (хрипло). Може померти?

Лікар (силкуючись не дивитись на нього). Померти... не знаю, але комплікації всякі... І навіть... Не смію ховати од вас... навіть може бути смерть... Куля засіла в легенях... Кров просочується... Отже може... Ну, словом, це річ дуже небезпечна. (До Корольчука.) Треба їхати в губерню... Скільки годин туди їхати?

Корольчук (понура). Як добре пустити, то за три години можна бути.

Лікар. От як-раз добре: три туди, годину-дві там, три назад... Вісім-дев'ять годин... Як-раз добре... Треба їхати. Ви теж страйкуєте?

Корольчук. Страйкую.

Лікар. Ну, що-ж... Попросіть товаришів дозволити вам поїхати в місто за лікарем. Тут нема політики... Паровоз начальство залізниці дасть. Він, здається, вже навіть готовий стоїть, я бачив.

Корольчук. Готовий. Але начальство хоче разом зо мною послати і... жандарма...

Лікар (як і Корольчук, весь час мимохідь подивляються на Качуренка, а між собою переглядаються розуміючими по-

глядами). Так... А може-б на цей раз начальство згодилось пустити вас самого? (До Качуренка.) Як ви думаєте, можна це?

Качуренко (хвилюючись). Не знаю... Трудно... Тут і так... арештувать хотіли... Ну, та вже для мене і що так бог покарав... Але я так кажу Остапу Гавриловичу — хай згоджується... Хай згоджується. А я зроблю, щоб не посилали більше нікого. Щоб сам Остап Гаврилович поїхав... Ну, а там уже як бог дасть... Як залізниця в руках революціонерів, його приймуть.

Лікар. А невідомо, в чиїх руках?

Качуренко. Невідомо. Телеграф-же попсовано. Нічого не знаємо. (Глибоко зідхає.) А як у руках начальства, то Остап Гаврилович покаже пакет і... теж буде добре.

Корольчук. А в пакеті що буде написано?

Качуренко (озирається, тихо). Пакет ми підмінимо... Дамо другий. Напишемо, що тут все добре... І ви привезете тільки лікаря...

Корольчук (пильно дивиться). А то правда?

Качуренко. Господи!.. Правда.

Корольчук. Як-же ви підміните... А підпис офіцера?..

Качуренко. Я вже яюсь зроблю...

Корольчук. Не знаю. (До лікаря.) А в Гороховім нема лікаря?

Лікар. Нема.

Корольчук. Я це того питаю, що в Горохове ближче... За дві години можна.

Лікар (поспішно). Я розумію, я розумію... На жаль, нема. Нема там...

Качуренко. Ну, як-же ви думаєте?

Корольчук (дивиться на Олю). Не знаю... (До лі-

каря). Не можна її привести до пам'яті, щоб вона могла розуміти?

Лікар. Не варто... Вона тепер ослабла... Треба ждати, коли сама це зможе... Штучні способи можуть ще більш ослабити серце...

Корольчук (до Качуренка.) Папери вже готові?

Качуренко. Один готовий... А я зараз другий зроблю... Я зараз... Так ви згоджуєтесь?

Корольчук. Я мушу говорити ще з Олею...

Качуренко. Але-ж... Як вона не зможе?

Лікар. В крайньому разі можна зробити так, що зможе...

Качуренко. Ну, то робіть, робіть.

Корольчук. Добре. Давайте другий...

Качуренко. Я зараз. (Поспішно йде у другу кімнату.)

Корольчук (тихо). Я думаю, що він хоче обдурити нас.

Лікар. Як саме? Через що ви так думаєте?

Корольчук. Якось це... все в їх придуманому вже.

Лікар. Ну, він мусів думати про це.

Корольчук. Так, але... Як же підпис офіцера? Я знаю, що офіцер неодмінно хоче привезти з губерні салдатів. Бо вони довго не продержаться... Робітники можуть добути... сил і всіх їх перевішати.

Лікар. То правда.

Корольчук. А потім така річ. Він це при вас сказав. Як викриється, що він обдурив, ви-ж можете показати на нього... Та й взагалі такі речі не говоряться при свідках. А він навіть і не подумав про це. Наче зарані знає, що за те йому нічого не буде...

Лікар. То правда. Але чекайте. Ви-ж прочитаете і той другий папір? Раз там не буде нічого такого, то чого-ж вам?

Корольчук. Ну, хто його зна. Може вони наготовили два папери і в другому якимсь тайним жандармським шифром написано те саме, що й у першому? Як ви визнаєте? Що робить?.. А я не можу привезти салдатів! Цього я не можу!.. Але-ж як бути, як бути? Невже ви не можете?!

Лікар. Не можу... Не маю інструментів. Ви-ж знаєте, я тут часово... Ах, яке становище! Але не може бути! Він не обдурює вас...

Корольчук (рішуче махає рукою). Ну, все одно, їду, хай що буде, то буде. Їду.

Лікар. Їдете? Ну, бажаю вам успіху і щасливо вернутись... Тільки не баріться і все буде добре... До побачення! (Стискає руку й виходить.)

Корольчук. Дякую вам дуже... До побачення. (Ходить по хаті, зупиняється перед Олею й прислухається; тихо кличе:) Олю!.. Олю!..

Лікар (входячи). Я забув... Як треба буде мене, посилайте до Новікова, я буду в нього. А це ось вам пляшечка... давайте нюхати—може це зможе її привести трошки до пам'яті. Але не треба багато. Як не помагає, лишіть...

Корольчук Дякую.

Лікар. Тільки не багато. Бувайте здорові. (Виходить.)

Корольчук. Добре. (Підходить знов до Олі и обережно дає їй нюхати з пляшечки.)

Оля (якийсь час стогне, затихає, крутить головою й розплющує очі. Слабо питає.) А я вже лежу?

Корольчук. Нічого, нічого, скоро встанеш... Ось... прийде лікар і нічого...

Оля (ледве посміхаючись). Сил немає... А як там? (Хита головою на залізницю.)

Корольчук. Нічого. Робітники з самого ранку стоять... Все про твоє здоров'я питають...

Оля. А паровоз?

Корольчук. Паровоз... у начальства... Тут, знаєш, Олю... Тобі треба операцію робити.

Оля. Робіть...

Корольчук. Але цей лікар не може... Треба з губерні.

Оля. Ти хочеш їхати в губерню?

Корольчук. Начальство дає паровоза, щоб я поїхав.

Оля. І привезеш салдатів?

Корольчук. Як залізниця в руках революціонерів, то цього не буде...

Оля. А як в руках началь... Ох!

Ковальчук. Що тобі?

Оля. Нічого... Навіщо ти повісив те жовте?

Корольчук. Яке жовте? Де?

Оля. Тут, на цьому дереві. Не треба...

Корольчук. Ніякого дерева немає... Олю! Нема, голубко, дерева...

Оля. Ох, я не можу... Прожени їх... Прожени!.. Вони-ж мені на груди... Я не можу!..

Корольчук. Олю!.. Олю!..

Оля стогне і знов лежить непритомна.

Корольчук. Олю!.. Олю!.. (Дає нюхати пляшечку, але Оля не приходить до себе. Він безсило сідає і з одчаєм дивиться на неї. Потім рішуче встає й хоче вийти.)

Входить Гнат.

Гнат (шепотом). Ну, як? Лучче? Ні?

Корольчук. Гірше. Треба операцію робити.

Гнат. Таки треба?

Корольчук. Інакше помре. Я їду в губерню за оператором.

Гнат (мовчить, потім). Так. Значить, привезеш салдатів...

Корольчук. Залізниця в руках робітників.

Гнат. Ні. В начальства. Це відомо напевне.

Корольчук. Напевне?

Гнат. Напевне. Приїхав Карпо, сам бачив. Скрізь салдати. Розсилають по різних станціях. Як поїдеш, і сюди пошлють.

Корольчук. Старий хоче підмінити папір, щоб не посилали сюди, ніби тут спокійно.

Гнат. Як? Старий за нас?

Корольчук (не дивиться не нього). Цілком. Він обмане офіцера, я привезу лікаря й більше нічого. Начальство пропустить паровоза...

Гнат (радісно). От так історія! Та їдь, коли так! Аби спасти Олю... (Тихо.) Вона чує?

Корольчук. Ні... Але треба робочим сказати. Щоб вони не думали, що я їду за салдатами.

Гнат. Так ходім, поговориш. А там може як-небудь і паровоз.. Ех, все одно, аби Оля видужала... Знаєш, скажу старому, щоб лучче на двір не виходив... Хлопці так хвилюються, що може вийти чорт-зна-що. Хай краще сидить в хаті, поки виясниться...

Корольчук. Та він і сам знає. Ну, ходім...

Гнат. Ходім. Хлопцям поки-що не треба казати, що він до нас переходить?

Корольчук. Ні-ні, не треба, хай потім, як операція пройде.

Гнат. Добре.

Виходять обое.

Якийсь час нема нікого. Оля стогне й неспокійно рухається. Входить Качуренко з пакетами в руках, озирається. Підходить до Олі, гукає,—та не чує.

Знадвору входить Офіцер.

Качуренко. А, добре, що ви прийшли.

Офіцер. Ну, що? Лучче їй?

Качуренко. Ні, не лучче.

Офіцер. Значить, операцію таки треба?

Качуренко. Треба.

Офіцер Ага! Ну, а Корольчук як? (Хита на Олю, тихіше): Вона чує?

Качуренко. Ні, нічого не чує... Корольчук згоджується, але так, як я й казав, щоб підмінить пакет.

Офіцер. Так. Значить, і він з ними? Добре, потім порахуємось. І поїде сьогодні, зараз? Я його бачив, він там щось з робітниками говорить!

Качуренко. Радиться з ними.

Офіцер. Слухай, Качуренко, я боюсь, що він як-небудь помітить. Там той значок... Не треба було.

Качуренко. Нічого, не помітить... Куди йому! Він цілком вірить... Хай тільки їде, а назад може й не вертатись. Лікар і без його приїде.

Офіцер. Треба попсувати путь на Горохове. Сьогодні вночі неодмінно хай підуть і попсують. З Горохового можуть наїхати.

Качуренко. Ну, то пошліть.

Офіцер. Зараз піду скажу. (Дивиться в вікно). Ач, сволоч, зібрались. Нехай, нехай. Ти краще не виходь... Чуєш? Мене вони милостиво пропускають. Нічого, я їм покажу милость. Ну, я йду. Приходь сказати, як Корольчук виїжджатиме. Чуєш?

Качуренко. Слухаю. (Офіцер виходить.)

Качуренко сам, підходить знов до Олі, дивиться на неї, тихо цілує й їде в другу хату.

Якийсь час нема нікого. Оля щось бурмоче, ворочається, стогне.

Входить знадвору Корольчукова й Наталка.

Корольчукова (підходить до Олі, дивиться й починає тихенько плакати). Бідна моя ясочко... Покалічили нещасну...

Наталка (хмуро дивиться на Олю). Що-ж це нема нікого?

Корольчукова. Покинув її... робітники йому потрібні. Голубонько, ранена... (Схлипує.)

Наталка (іде до вікна, дивиться, живо). А дивиться—робочі побігли до паровоза... Мабуть Остап зараз поїде. Це він у Горохове!

Корольчукова (швидко підходячи): Як у Горохове? Та стражники-ж стережуть паровоза... (Дивляться обидві у вікно). І офіцер з ними. Що-ж то, боже мій?.. Куди-ж то він зібрався?

Наталка. Мені казав Федір, що Остап хоче їхати в Горохове.

Корольчукова. У Горохове?.. То, значить, знов мене кидає? А Оля?.. Він-же казав, що в губерню по лікаря поїде... Та чи єсть-же в його серце?! Що-ж він собі думає! Вона-ж помре!

Наталка. А як поїде в губерню, то сюди пришлють салдатів і всіх постріляють, як в Болоховім.

Корольчукова. То так їм і треба. Хай не бунтують. Ач, взяли собі моду!

Наталка. Бунтують, бо по всій Росії бунтують, свободи хочать...

Корольчукова. Якої їм ще свободи? Що, їх держать? Чого їм треба?

Наталка. Усі бунтують. А як Остап піде проти всіх, то... це негарно для нього буде. Це—сором...

Корольчукова. Оце маєш! Що-ж, значить, хай кине мене, її (кива на Олю), та їде в Горохове?

Наталка. А хіба лучче буде, як він візьме на свою душу сором?..

Корольчукова. А, одчепись ти од мене!.. Так і ти така?.. А ти-ж учора що говорила?.. Не хочу я тебе слухать... І не смій йому таких слів говорить...

Входить Корольчук.

Корольчукова (до нього). Так ти їдеш у Горохове? Ти знов? Чи ти маєш хоч крихту жалости в грудях? Га? Та зглянься хоч на бідну дівчину (кива на Олю), як на матір не вважаєш...

Корольчук (здивовано). Та звідки ви взяли, що я їду в Горохове? Що вам бог дав?

Корольчукова. Усі говорять. Всі пальцями показують на такого сина, що кидає матір.

Корольчук. Ідїть лучче, мамо, додому, мені ніколи. Я їду зараз в губерню по лікаря. Ідїть, зараз сюди прийде лікар, мені треба з Олею тут дещо...

Наталка. Так ти їдеш не в Горохове?

Корольчук (сердито). Та ні—кажу-ж вам!

Наталка. Привезеш салдатів, значить?

Корольчук (здивовано). І ти про салдатів?

Наталка. Хіба я не така-ж, як усі?

Корольчук (пильно дивиться на неї). А що мені треба робити? Чого-б ти хотїла? Щоб я не їхав?

Наталка. Щоб не привозив салдатів.

Корольчук (на Олю). А вона? Ти про неї думаєш?

Наталка (потуплено). Вона одна, а нас сотні. Нас постріляють.

Корольчук (посміхнувшись). Ага! Яка стала жаліслива... А вчора не така була... Ну, так я тільки лікаря привезу... Ну, годі. Мамо, ідїть додому, я не їду в Горохове. Само начальство дає паровоза. Чого вам ще? Прощай, Наталко, мені нема часу.

Корольчукова. А коли-ж ти вернешся?

Корольчук. Сьогодні ввечері... Ідїть, ідїть...

Корольчукова (обніма). Ну, боже-ж тобі поможи. Спасибі, синку, що не слухаєш всяких дурисвітів. Хай тобі бог помагає. (Загляда до Олі, сумно хита головою й виходить, одвернувшись од Наталки.)

Наталка стоїть якийсь час з потупленою головою, потім раптом гірко плаче, закривається руками й хутко виходить.

Ковальчук здивовано і хмуро дивиться їй услід. Потім підходить до Олі й тоскно приглядається. Далі згадує щось, підходить до дверей другої хати і стукає.

Виходить Качуренко.

Корольчук. Ну, як пакети? Є?

Качуренко. Зараз, зараз... Ось допишу одно слово. А що, вже поговорили?

Корольчук. Поговорив.

Качуренко. Ну, як? Згоджуються?

Корольчук. Згождуються. Тільки... (Мнеться)...
...Тільки бояться, що з губерні пришлють сюди кого-небудь. Щоб ніхто, крім мене, не їхав. А на пакет мусять подивитись представники од робітників.

Качуренко. Та добре, добре... Поїдете сами...
А пакет я зараз.. Дописати одно слово...

Корольчук. То пишіть швидше...

Качуренко. Одна минута... (Зникає.)

Входять Гнат і Кузьма.

Гнат. Ну, що?

Корольчук (тихо). Зараз пакети дасть.

Кузьма (заклопотано). А... той, а вони-ж по формі будуть?

Гнат. Ну, розуміється. Що-ж ти думаєш, він не знає форми? Слава богу, посивів на цьому...
(Підходить до Олі.) Ех!.. Н-ну, старий катюго! (Грозиться кулаком до дверей.) Твоє щастя, що ми безсильні... Я-б тобі показав.

Корольчук. Він і так покараний... Дивитись на нього жалко...

Гнат. Жалко... Стерво старе...

Корольчук. Тш!

Виходить Качуренко з паперами в руках. Хитає головою Кузьмі й Гнатові, подає папери Корольчукові; боязко озираючись, говорить до Гната й Кузьми:

Качуренко. Заступіть, щоб хто не побачив... Ось це одии... о... бачите... підпис. Тут ось написано. О... ну, це формальність, а ось тут... „прошу прислати військової допомоги... Станція в руках революціонерів“... ну, і так далі... Це один... А ось другий... Підпис той самий... Бачите? Цілком той самий...

Кузьма. Чекайте: А ну, дайте, я подивлюсь.

Гнат. Та ну, що там дивитись, той самий...

Кузьма. Та треба-ж... Не можна так...

Качуренко. Прошу, прошу... Ось звіряйте. Ну?

Кузьма (пильно роздивляється). Так... Той самий... А що написано в цьому?

Качуренко. Читайте... „Станція в наших руках... Трапився випадок... Прошу прислати досвідченого хірурга“. Читайте сами. Нічого нема. Будьте спокійні...

Гнат. Все добре!.. Ну, чудесно. Можна їхати.

Кузьма. А ну, дайте мені ще.

Корольчук. Ах, товаришу, нема часу!..

Гнат. Кузьмо, ну тебе к чорту! Ти тільки час однімаєш... Чого тобі ще треба?

Кузьма. Та я хочу подивитись ще... Не можна-ж так... Треба, щоб усе було як той... як слід. Печаті, наприклад... Як нема печаті, то й не годиться.

Качуренко (з слабою посмішкою). Це—не прокламація... Натє, дивіться... (Подає.)

Кузьма. Я знаю, що не прокламація, а все-ж таки... (Розглядає, придивляється.)

Гнат (нетерпляче). Ну, годі... Мороку взяв з собою... Буде, кажу, часу нема... Чуєш, Кузьмо, дай, треба запечатувати.

Кузьма помалу вертає, мовчить.

• Качуренко. Ну, так я цей рву. (Рве перший.)
А цей... ось... (показує) даю вам... Ось в конверт...
(Запечатує.) І от... Можна їхати... (Дає Корольчукові.)

Корольчук (хова в кешеню пакет). Так... Що-ж
це лікаря немає?

Качуренко (тривожно). А нащо вам лікар? Мо-
же, що з Олею?

Всі дивляться на Олю.

Корольчук. Ні, нічого... А треба-б... Я хочу
поговорити з Олею...

Качуренко. Та навіщо вам? Їдьте швидше.

Корольчук. Ні, не можу. Я мушу з нею по-
говорити... Це недовго... Зараз прийде лікар, він її
приведе до пам'яті. Це п'ять-десять хвилин...

Кузьма (хмуро до Корольчука). Нам треба-б ще
поговорити.

Корольчук. Про віщо ще?

Кузьма. Так... Про деякі справи...

Гнат. А, покинь, Кузьмо, надокучив ти з своїми
балачками.

Кузьма. А ти мовчи... Я маю справу, от і все...
Не можна так...

Качуренко. Ну, говоріть, я вийду...

Кузьма. Ми вас тоді покличемо, як можна
буде.

Качуренко. Добре, добре. (Виходить.)

Гнат стискає плечима.

Кузьма (шепотом до Корольчука). А ну, дай сюди
пакет.

Гнат (обурено). Кузьма! Ну, що це за нещастя,
справді!

Корольчук. Навіщо?

Кузьма. Дай, я ще подивлюсь... Там щось та-
ке... Щось не той. Дай.

Гнат. Ну, що ти будеш з ним робить?!

Корольчук. Та він уже запечатаний, не можна розпечатувати.

Кузьма. Нічого... Дай... Я там щось бачив... Щось не те... Не можна-ж так... А як вони щось написали шифром?.. Як можна так...

Корольчук (вийма пакет). Ну, я не знаю.

Гнат. Та що ти там бачив?

Кузьма. Там якась така закарлючка єсть... Дай сюди... (Бере пакет, озирається на двері й розриває. Розгорта папір і показує). О... бачите? Що воно таке? Для чого?

Всі розглядають.

Гнат. Так собі... Просто карлючка, та й годі...

Кузьма. Е, карлючка. А ти знаєш, що вона значить?.. Жандарми, з ними треба той... А ну, як-би пригріти на вогні... Може вони тут хемично написали? Га?

Корольчук. Ну, що ти, як-же гріть,—попсується...

Гнат. Хм!.. А може, справді, чорт їх знає... Давай лампу... Неси сюди... (Біжить до столу, світить лампу.)

Всі озираються на двері. Заступають собою лампу, Кузьма гріє папір. Всі напружено вдивляються.

Кузьма. Єсть! О!

Гнат. Тш! Тихо... Справді... О, падлюки! Грій, грій... Сюди... Читай... „Мушу посилати“... Грій тут. Пересунь. Грій більше... Тепер уже нема чого... Ах, падлюки! „Салдатів... мушу по... посилати... бунтовщики“...

Кузьма (читає): „Роту салдатів, машиніста держати під доглядом, але не показувати йому того“... Ну?...

Корольчук (читає, потім вибива папір, мне його й за-

сува в кешеню. Рішуче, люто). Ну, коли ви так! Добре.. Я вам покажу!.. Я вам покажу!..

Гнат. А старий?! А старий?!

Корольчук. Тихо... Не треба показувати. Чекайте... Як-же тепер? Давайте якось обговоримо... (Забува свої слова й прудко ходить по хаті). Ах, ви-ж падлюки! Ах, ви-ж падлюки... Н-ну! (Зупиняється.) Що-ж робити?!

Кузьма. От вам!.. Я дивлюсь, що там якась закарлючка...

Гнат. Та годі, Кузьмо, ну, добре, знаємо... Що робити тепер? Їхати не можна. Що-ж—привезти їм салдатів?..

Корольчук. О, чорта з два! О, цього вони не діждуться, я йому, старому душогубові, покажу салдатів, я йому покажу, я його на вогні по шматку буду пекти.. Бережись ти, кате! (Грозить кулаком.)

Гнат. Але як-же бути? Як з Олею? Га?..

Корольчук (осідає). Не знаю.

Гнат. Невже цей лікар не може... нічого поможти?

Корольчук. Не може, проклятий! Не може... Що-ж робить? Вона-ж помре! Помре, Гнате.

Гнат. Ах, ви-ж ссукини ссини!

Кузьма. А той... а може-б ми їх якось... Чекайте, а в Гороховім нема лікаря?

Гнат. Ну, то що? Як-же ти з Горохового привезеш його сюди?

Корольчук. Та нема там, здається... Нема, казав цей лікар...

Кузьма. Ех, шкода! А то-б з Горохового?

Гнат. Та що ти верзеш дурницю!.. „З Горохового, з Горохового“. Як-же ти привезеш з того Горохового?

Кузьма. А так... Сів-би Остап на паровоза, та й поїхав у Горохове... Не в губерню, а в Горохове... Хто його може спинить?

Гнат. А правда! Остапе?

Корольчук. Та нема-ж там лікаря.

Всі замовкають.

Гнат. Що-ж робить?

Корольчук. Їхати в губерню? З цим пакетом? А не їхати,—значить, її на смерть оддати?.. Ух! (Люто підніма стілець і хоче тріснути ним об підлогу.)

Гнат (спиняючи його). Тихо, Олю стривожеш...

Корольчук. Ну, що-ж робить?! Ну? Радьте-ж, якого чорта! Що робить? Бо я візьму й розіб'ю собі голову, вона нікуди не годиться... Я нічого не можу придумати... Говоріть. Рішайте. Їхати в губерню?

Гнат і Кузьма мовчать.

Корольчук. Ну, говоріть-же... Рішайте.

Гнат (тихо). Ти сам рішай...

Корольчук. Я сам... Я сам...

Кузьма. Узять товаришку Олю і їхати той... та й їхати з нею в Горохове.

Корольчук. Не можна її рушити, вона помре... І чого в Горохове? Чого? Що там є? Лікар? Нема там лікаря!

Лікар (із скринькою, поспішно входячи). Що таке? Що трапилось? (Дивиться на Олю.)

Корольчук. Ідіть сюди. (Вийма папір, розгорта, показує.) Бачите?

Лікар (читає, обурено). Ах, падлюки!! Ах, мерзотні створіння!..

Корольчук. Що робити тепер?

Лікар. Піти, показати їм! Шпурнути їм в морду цей папір!

Корольчук. Ну, то що? Вони зовсім не да-

дуть паровоза. А Оля помре. Старий кат продасть її.

Лікар. Ах, які-ж люди!.. Рідну дочку засуджує, старий мерзенник!

Корольчук. Ні, він її рятує... Тільки як?! Н-ну, чекай-же ти!.. (До лікаря.) Слухайте, зробіть, щоб вона могла поговорити з нами. Можете?.. Все одно тепер. Хай вона... Так! Хай вона рішає... Слухайте, це напевне, що в Гороховім нема лікаря? Це-ж велика станція. Не може бути. Можна ще так зробити. Сісти на паровоз, взяти її й одвезти в Горохове.

Лікар. Як? Вони-ж не дадуть паровоза?

Корольчук. Сказать їм, що їду в губерню, і заднім ходом, назад. Це можна... Тільки... чи видержить вона?

Лікар (мнеться). Не знаю... Як казати щиро— нема надії... Може-б якимось ще з ними? Га? (Хита на другу хату.)

Корольчук. Ні, з ними більше нічого! З ними потім будемо говорити... Ну, нічого... Робіть їй щось. Вона мусить все це знати... Все одно. Робіть...

Лікар. Але це її схвилює...

Корольчук. Все одно. На годину раніше, на годину пізніше. Та робіть, ради бога. Що ви хочете, щоб я в губерню їхав, чи що?

Лікар. Добре. (Поспішно вийма інструменти, підходить до Олі й робить їй впорскування.)

Всі підходять ближче й слідкують,

Оля (підводить голову, оглядає всіх). Що таке? Що трапилось?

Корольчук. Олю!.. Ти не той. Не хвилюйся... Тут така історія... Треба тобі знати... Розумієш, ти той... у тебе куля в легені.

Лікар. Позвольте, я скажу...

Оля. Ні-ні, хай говорить, що таке? Ну, я знаю... Ну?

Корольчук. Ну, і той... Тільки ти не думай нічого... Чи той... Тобі треба операцію. Ми хотіли з губернії привезти хірурга. Розумієш?

Оля. Ну-ну...

Лікар. Спокійніше, ради бога, спокійніше... Не треба так... Ляжте, Олю...

Оля. Нічого, нічого, я себе почуваю добре... Ну? Та що далі?

Корольчук. Ну, треба хірурга... Розумієш? Щоб кулю з грудей... І паровоз давали... Твій батько і начальство... Але... Вони той... казали, що тільки лікаря привезти, але обдурили й ось бачиш (показує папір),—це папір в губернію... а тут хемично написали, що-б прислали салдатів... Розумієш?.. І тепер...

Оля (лягаючи безсило). І ти хочеш їхати?

Корольчук. Я не хочу, але... твоя рана грозить тобі... Це дуже небезпечно...

Оля. Слухай, як ти поїдеш, я розірву руками рану.

Всі переглядаються.

Корольчук. Я не поїду, але... (Хапа себе за голову.)

Кузьма (до лікаря): А може той... може якось в Горохове можна?

Лікар. Немає лікаря в Гороховім.

Оля. Що Горохове? Що Горохове?.. Хто хоче їхати в Горохове? Остапе, ти їдеш в Горохове?

Корольчук. Та там-же нема лікаря...

Оля. Але ти поїдеш? Поїдеш?

Корольчук. Я не можу їхати...

О ля. Чому? Вони-ж дають паровоза. Ти можеш поїхати не в губерню, а в Горохове. (До інших.) Правда? Це-ж можна? Гнате, хіба не можна?

Гнат. Та звичайно... Але в Гороховім нема лікаря...

О ля. Та навіщо лікар? Я ніякого лікаря не хочу...

Лікар. Ради бога, не хвилюйтесь, спокійніше...

О ля. Я все одно помру. Мені не треба лікаря... Чуєш, Остапе? Я тобі кажу, коли ти поїдеш в губерню за лікарем, я все одно помру... Ти їдь в Горохове! Чуєш? Поїдеш?

Лікар (дає їй нюхати). Молю вас, спокійніше...

О ля (нетерпляче одпиха його руки). Ах, почекайте! Остапе, скажи: ти хочеш дати мені радість? Скажи.

Корольчук (понура). Радість тим, що... Ні, не могу я!

О ля. Ну, так я все одно помру... (Лягає на подушку, знову підводиться.) Остапе! Поїдеш?

Корольчук (довго мовчить, нарешті глухо говорить). Поїду.

О ля. Дякую (Лягає.)

Корольчук (Гнатові). Поклич старого.

Гнат стука в двері.

О ля (знов підводиться, шепотом). Значить, скажете, що в губерню? Правда? Добре?! (Лягає.)

Лікар склада свої ліки в скриньку.

Входить Качуренко.

Корольчук (до нього). Я їду зараз... Прошу бути коло Олі...

Качуренко. А як їй? Лучче хоч трохи?

Лікар (дивиться на Олю. Та лежить з закритими очима). Та... трохи лучче, але... Олю!..

О ля не обзивається.

Лікар. От вона знов... в забуття впала. Ну, тим краще! (До Качуренка.) Треба бути коло неї весь час. Як щось трапиться, кличте мене...

Корольчук. Ну, значить, можна... (Підходить до Олі, нахиляється, цілує, поспішно одвертається й майже біжить з хати.)

Качуренко. Остапе Гавриловичу! Остапе Гавриловичу!

Корольчук (зупиняючись в дверях). Що?

Качуренко. Не забули пакета?

Корольчук (дивиться нерозуміючими очима). Що?.. Пакет?

Качуренко. Пакет, папір... До начальства...

Корольчук. А-а... Пакет?.. (Чудно посміхнувшись.) Ні, не забув. І не забуду! Чуєте? (Виходить, за ним усі.) Качуренко непорозуміло дивиться їм вслід, потім помалу вертається й іде до Олі. Та непокоїно ворухиться, бурмоче щось.

Качуренко тоскно дивиться на неї.

Хутко входить Офіцер.

Качуренко одходить до Олі.

Офіцер (лютий). Ну, почекайте ви мені... Яка мерзота: звертаюсь до Корольчука, так ввічливо; він, павшивець, тільки одвернувся... Ну, підожди! Ти у мене на колінах будеш балакати.

В цей час Оля приходить до себе, підводить голову, непорозуміло озирається і, помітивши офіцера, знову лягає і, притаївшись, слухає.

Офіцер (хутко на Олю). Вона чує?

Качуренко. Ні. В забутті знов...

Офіцер. З горя? А чому він одвернувся і щось сказав цій компанії й зареготав? Ну, нічого, я йому покажу!.. І той лікарчук з ними! Почекайте ви, падлюки, я вам покажу... (Підходить до вікна, дивиться.) Ач, як вся сволоч витріщилась на мене... Він їм щось говорить... Іди сюди, подивись... Ораторствує... Що він їм може говорити?.. Говори, гово-

ри, голубчику, сам привезеш на себе, я з вами тоді поговорю... Так-так, поглядайте на мене... Качуренко обережно виглядає,—зараз-же чути крики й свист. Качуренко одхиляється.

Офіцер. Нічого, нічого... Свистіть. Ввечері ви вже свиснете не так...

Качуренко стоїть, понуро схиливши голову. Оля весь час підвівши голову, тяжко диха й жадно прислухається.

Офіцер (тривожно). Що він їм говорить?.. Щось показує. Якийсь папір... Слухай, він їм показує якийсь папір!.. Чи не той?..

Качуренко. То він мабуть, щоб вони не боялися...

Офіцер. Ага!.. Правда... Знов говорить... А-а, зрадили!.. Радійте, дурні, радійте... Коротка ваша радість... Так-так, прощайтесь з ним... Чи побачитеся?...

Чути свисток.

Офіцер. Ну, останній акт... Але куди-ж він їде? Чого-ж він назад?..

Качуренко. Як назад?! (Підходить.)

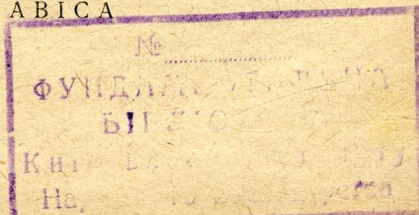
Офіцер. Чогось назад їде... Всі дають дорогу... Він їде на Горохове... Він обманув нас... Ми пропали, він на Горохове їде!!

Чути свисток, грохот паровоза і за цим крик „ур-ра!“.

Оля, яка весь час напружено прислухається, раптом теж кричить „Урра!“ і падає без пам'яті на подушку.

Офіцер і Качуренко вражено озираються на неї й цепеніють.

ЗАВІСА

Песу „Дочка жандарма“ надруковано р. 1912 в „Червоному Прапорі“ ч. II у Львові. Текст її для цього видання в бібліотеці Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові списав Ф. Дудко, якому складаю тут за це мою подяку.

Т. Черкаський.

З М І С Т

	Стор.
Чорна Пантера і Білий Медвідь	5
Натусь	89
Дочка жандарма	163

3 MILE

100
20
10

100
20
10

100

1p 50

PA
(1986) **880**
брыб 06кон

~~1324~~

101